

821.512.122.1

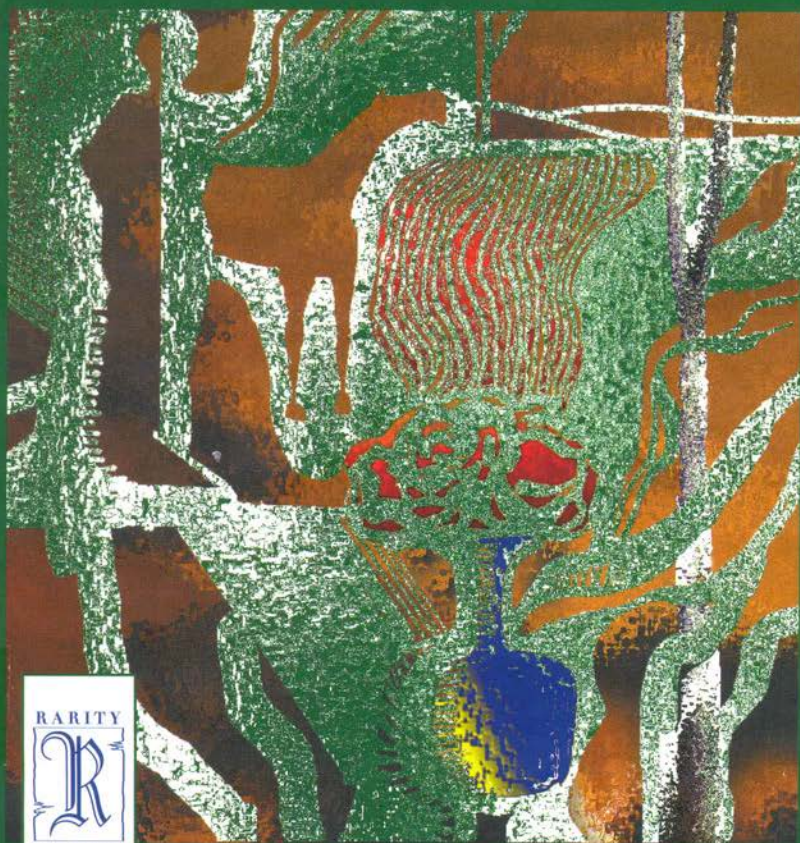
M16

Жыр
жауһары

Мұқағали
МАҚАТАЕВ

Өмір – озен

RARITY

PUBLISHING
COMPANY LTD

821.512.122-1
1416

Мұқағали Мақатаев

Өмір – озен

Өлеңдер мен дастандар

Алматы
«Раритет»
2005

Жыр
жауһары

Мұқағали
МАҚАТАЕВ

Өмір – озен

Өлеңдер мен дастандар

RARITY
PUBLISHING
COMPANY LTD

ББК 84Қаз7-5
М16

Қазақстан Республикасы Мәдениет, ақпарат және спорт
министрлігі бағдарламасы бойынша шығарылды

Серия 2002 жылдан бастап шығарылып келеді

Зейнолла СЕРІКҚАЛИҰЛЫНЫҢ
«АЛТЫН ҚОР» кітапханасы

Көркем безендірмесі негізін салған Александр Тленшиев

Мақатаев М.
М16 Өмір — өзен: Өлеңдер мен дастандар/Құраст.
Б.Қошым-Ноғай. — Алматы: Раритет, 2005. — 288 бет. —
«Алтын қор» кітапханасы.

ISBN 9965-663-79-3

Қазақтың аса дарынды ақын ақыны, Қазақстан Республикасы Мемлекеттік сыйлығының лауреаты Мұқағали Мақатаевтың бұл кітабына оның әр кезде жарық көрген жинақтарынан ең таңдаулы лирикалық өлеңдері мен дастандары іріктеліп енгізілді. Поэзия пырағын ауыздықтаған айтулы ақын жырлары өзінің терең философиялық толғамдарымен, шынайылығымен, қарапайым кестесімен оқырман жүрегін баурап алады.

М 4702250202—12
413(05)—05

ББК 84Қаз7-5

ISBN 9965-663-79-3

© «Раритет» БК, 2005
© Безендірген Б. Серікбай, 2005

ҚАСТЕРЛЕП-ҚАДІРЛЕЙТІН ҚАЗЫНА

* * *

Мұқағали Мақатаев — біздің замандағы гажайып ақындардың бірі.

Мақатаев атты алып ақындық жарқын жүзіне, миллион адам миллион түрлі пікір пайымдаса да, ешбір кіреуке, көлеңке түспей келешекке қарай керуен түзеп, көше бермек.

Әбділдә ТӘЖІБАЕВ

* * *

Қазіргі қазақ әдебиеті туралы сөз қозғасам, ауызыма ең алдымен, аса ірі ақын Мұқағали Мақатаев түседі. Оның шығармашылығымен көптен таныспын. Аудармалары діттеген жерден шықпай жатса да, оның ақындық қуат деңгейі мен парасат өрісі кім-кімді болсын таң қалдырмай қоймайды.

К.В. СКВОРЦОВ

* * *

М.Мақатаев — адамдар арасындағы, өмірдегі, табиғаттағы жарастық пен келісімнің жыршысы. Оның... өлеңдері шын тебіреністен, шын шабыттан, шын күйзеліс пен шын қуаныштан, шын сағыныштан туған.

Әбіш КЕКІЛБАЕВ

* * *

Мұқағали үшін өлең жазудан артық бақыт жоқ екеніне мен шүбә келтірмеймін. Ол өлең боп өмір сүрді де, өлең боп жатып үзіліп кетті. Өлеңінің соңғы жолын жазуға көңіл құдіреті жеткенімен, қолының әлі келмей әлсіреп барып көз жұмды.

...Жыл өткен сайын Мұқағали халық ананың жүрегіне жақындай түсіп барады, лапылдай түсіп барады. Атағы жерді жарады. Алыстап бара жатқан жылдар ішінде ақ боз ат мініп астына, ірі ақын кетіп барады. Өксігін байғұс баса алмай, тағдыр тартқан кезеңнен асамын деп-ақ аса алмай бір ақын кетіп барады.

Тұманбай МОЛДАҒАЛИЕВ

* * *

Мұқағали мұрасы, сұлулық үлгісі біздің бүгінгі игілігіміз ғана емес, Мұқағали мұрасы, маржан поэзиясы — болашақ ұрпақтардың да енісі, қастерлеп-қадірлейтін қазынасы.

Зейнолла СЕРІКҚАЛИЕВ

* * *

Мұқағали Мақатаев поэзиясы арқылы қазақ әдебиетінде өте жарқын, күшті де көрнекті жаңа бір дара тұлғалы ақын пайда болған екен-ау деп те айта аламын. Оның шығармашылығы біздің бойымызға қуаныш, мақтаныш, рухани күш-қуат құяды.

Михаил КУРГАНЦЕВ

* * *

Мұқағали Мақатаев — қазақ тарихындағы ең оқырманы көп, қалың халық басты жанашыры болған суреткер. Ол ең алдымен ақын. Қазақ жырының құдіреті.

Фариза ОҢҒАРСЫНОВА

* * *

Ойын сиқырлы сөзбен айта білу, тапқыр ойды өрнекті тілмен жеткізе білу — Мұқағали өлеңдерінің негізгі құдіреті. Оның талай-талай өлең жолы қанатты сөз боп халық ауызында жүр. Мақалға, мәтелге, үлгілі сөзге сұранып тұрған талайының әлі тәлейі алда.

...Мұқағали — өлең түрін түрлендіруге де көп көңіл бөлген ақын. Ол көне шығыс үлгілерін де, әр сөзі ой шегелеген өзіндік тәжірибелерін де қазақ өлеңінің қанына сіңіріп кетіпті.

Бексұлтан НҰРЖЕКЕҰЛЫ

ӨЛЕҢДЕР

«АРМЫСЫҢДАР, ДОСТАР!» КІТАБЫНАН (1966 жыл)

БЕСІК БАСЫНДА

Ұқсайды бар тыныштық Жер бетінде
Ұйқыдағы сәбидің келбетіне.
Ояту былай тұрсын, рұқсат жоқ
Ұйқтап жатқан ұлымды тербетуге.

Ұйқта, ұлым, ұйқта, бөпем, қасыңдамын,
Керек емес, дүния, асылдарың!
Бақыт, байлық — барлығы менің үшін
Сенің бір кеп мойныма асылғаның.

Аймалайсың жанымды күлкіңменен,
Тамағыңнан айналдым бүлкілдеген.
Не дейсің сен бүртип, айтшы, сәулем,
Қытықтаған жүректі бір тілменен?

...Қандай ғана анадан туады адам
Сәбилердің ұйқысын қуалаған?!
О, тыныштық! Тыныштық қандай рақат!
Қандай рақат сәбилер жыламаған!

Ұқсайды бар тыныштық Жер бетінде
Ұйқыдағы сәбидің келбетіне.
Кім болсаң ол бол, мейлің, рұқсат жоқ
Ұйқтап жатқан ұлымды тербетуге!

КҮЗЕТШІ

Сәлем бере бара қалсаң Мұратқа,
«Тыныштық» деп алдымен айт, сұратпа.
— Тыныштық па, тыныштық па, балалар? —
Деп отырар қысы-жазы шуақта.

Қыс та таныс қоржынына мұз артқан,
Бәрі таныс: жылымық түн, ұзақ таң.
Өмір таныс өмір жасын ұзартқан,
Әзірге аман өлім дейтін тұзақтан.

Шатынаған соғыс салған сызаттан
Көрі кеуде жалын атқан, сыз атқан!
Төрт баланы тыныштыққа құрбан қып,
Төрт келінді төрт адамға ұзатқан.

Төрт келіннен алып қалды төрт бала,
Өзі — пана, ал өзіне — төрт пана.
Қартың отыр түгендеп ап ұпайын,
«Айырбастап төрт қараға төрт қара».

Қартың қазір бір бәйтерек мәуелі,
Сексен емес, жүзіңнен де дәмелі.
Сәлеміңе қайтаратын жауабы:
— Тыныштық па? — деп сұрайды әуелі.

Суыт жүрген кәріден де, жастан да:
— Тыныштық па? — деп сұрайды сасқанда.
Күн күркіреп шатырласа найзағай:
— Тыныштық па? — деп қарайды аспанға.

Өмірде әлі қауіп көп қой не түрлі,
Қарт қалғымай күзетші боп бекінді.
Сәл ұйқтаса төрт немере төрт жаққа
Көзден ғайып болатұғын секілді.

СӘБИ-АНА

Айналғанда аядай қалашықты,
Алдымыздан кішкентай Ана шықты.
Қырда отырған ауылға апаратын
Жалғыз аяқ соқпақтан адасыпты.

Бір қолында батпандай қуыршағы,
Бір қолында ойыншық құлыншағы.
Екі жансыз мүсінді мәпелейді,
Мәпелейді, біресе ұрысады.

Қарадық та, селт етпей жанарымыз,
Алжығанға санадық Ананы біз.
...Бораны ұлып, бетінен боздағы ұшқан
Сұлап жатыр далада жаралы күз.

Бәйек болмай отырған жан қалмады,
Сонда да Ана назарын аудармады.
Сәбидейін өзімен өзі болып,
Қуыршақ пен құлыншақ — алданғаны.

Сөзге тартпақ болып ек, естімеді,
(Адам қалай оп-оңай ескіреді?
Адамның ғұмырынан қысқа не бар,
Күн еңкейсе болғаны, кеш кіреді).

— Жастар-ай, жамандық жоқ көңіліңізде,
Мына отырған Ана кім, көрдіңіз бе? —
Бір күрсініп алды да отырған қарт,
Ана өмірін баяндап берді бізге.

(Ана халін қарттан біз ұғындық кең)
Жиырма үш жыл сарғайған құр үмітпен!
Жиырма үш жыл сарғайған құр үмітпен
Сәби-ана сапардан ұлын күткен.

Сұрапылдан сәбиі оралмапты,
Қуыршақ пен құлыншақ содан қапты.

...Қара жолды қаптай кеп тозаң жапты,
Қаралы күз қайтадан борандатты.

Ымырт ауыр салмақпен далаға енді,
Қап-қара жамылғысын ала келді.
Ауылына жетті де сәби-ана,
Ойыншығын құшақтап қала берді.

* * *

Тау өзені тентек қой, тасып жатыр,
Ақ көбігін аспанға шашып жатыр.
Арғы жаққа отарын өткізе алмай,
Бала шопан айғайға басып жатыр.

«Тарт!» деп еді, өзеннен өт деп еді,
Беттемеді көк серке, беттемеді.
Қойлар қайтсін қойшының ыза-кегін,
Тасқа барып соғылды «шек» дегені.

Қуып шығып серкені қойдан бөліп,
Сырық сапты қамшымен сойды-ау келіп.
Бірін бірі паналап, ығысады,
Көк серкенің тағдырын қойлар көріп.

Дүбін жазбай дүр етіп үрікті де,
Отар тұрды, қалтырап бірікті де.
Сорлы серке тұзаққа ілікті ме,
«Өлдім» деді сақалын сілікті де.

Қой маңырап, шопанның сыбағаны,
Шыңға жетті серкенің «жылағаны».
Ұйқылы-ояу маужырап қырда отырған
Қарғып тұрды қарт шопан, шыдамады.

Жетіп келді желдіртіп күреңімен,
Ашу буы атып тұр реңінен.
Сақалдан ап серкені сабап жатқан
Шопанның ұстай алды білегінен.

— Түк көрмеген түлейдей... малды ұра ма?!
Жоғал былай, торсықтай салбырама!
Серке емес, сен өзің де сескенесің,
Сен қылмаған ерлікті мал қыла ма?! —

Шешініп суға түскен қартты көріп,
Көк серке өзенге өзін атты келіп.
Көсемінен көз жазбай тұрған отар
Жамырасып жағаға тартты берік.

Қазақтың мал — ырысы, малы — бағы,
Қашаннан бір-біріне танымалы.
Күреңімен қырқа асып бара жатқан
Қартқа қарап көк серке маңырады.

АРМЫСЫҢДАР, АДАМДАР!

Күн батты ма, түн келді ме, таң атты ма қайтадан,
Қүдіретті тірлігіңе кірістің бе қайта, Адам?
Арма, өмір бар әлемді бауырына алып шайқаған!

Әрбір әрпі қанға шомған тарихыңа қараңдар,
Отырардай опат болған қала жоқ па, жарандар?
Тату-тәтті бармысыңдар, армысыңдар, Адамдар!

Әлем — дарқан, саяландар, бәріңе де орын бар.
Қорған емес, салтанатты, сәнді сарай соғыңдар.
Ей, Адамдар, сендер тату, сендер тату болыңдар!

Анамыз — Жер, сол Анадан жаратылды, туыстық,
Алайда біз қан да төктік, қалжырадық, ұрыстық...
Армысың сен, арамызда жалғыз перзент — Тыныштық!

КҮЙ ҚАЛСА ҒОЙ

Сексенде селкілдеген Ахметті,
Ажал келіп, ақыры бақыл етті.
Бұйырғаны қартыңа бұл өмірден —
Айналасы алты кез ақырет-ті.

Тіршіліктен есіл қарт шеттетілген,
Бәрі қалды артында бет-бетімен.
Балаларға балға-шот ойыншық боп,
Ер-тоқымы түсіпті етпетінен.

Сары үзеңгі сарғайып, тат басыпты,
Сырма тоқым шаңменен баттасыпты.
Қанжығасын қарақшы тышқан тонап,
Көкпар қылып жан-жаққа ап қашыпты.

Тәбәрік боп балаға, немереге,
Сусар бөрік о да тұр керегеде.
Төңкеріліп қалыпты төс темірі,
Отқа күйген қожалақ бөренеде.

Ауық-ауық көмейі күбірлеген,
Домбыра тұр ішектері дірілдеген.
Отыратын күй шертіп Ахмет шал,
Сырласқандай құпия бір үнменен.

Шіркін, сол күй қалса ғой, бұзылмайды,
Ескірмейді, тозбайды, сызылмайды.
Күйге буаз домбыра қос ішегі
Қанатымен шыбынның ызындайды.

Қарт кетіп, жер астынан баспана апты.
Байлық қапты, бақ қапты, басқа қапты.
Тәбәрік қып артына қартың бірақ
Күмбірлеген күйлерін тастамапты.

Күй қалса ғой артында, бұзылмайды,
Ескірмейді, тозбайды, сызылмайды.
...Қашанғы қарт жолдасын іздегендей,
Ауық-ауық қос ішек ызындайды.

* * *

Кең дүние, төсінді аш, мен келемін,
Алынбаған ақым бар сенде менің.
Бұйрат құмдар — бұйығып шөлдегенім,
Бура бұлттар — бусанып терлегенім.

Аспаныңдай кей сәтте күрсінемін,
Жас талыңдай жауқазын бүршік едім.
Кең дүние, керемет қалпыңменен,
Жүрек болып кеудеме кірші менің.

Байтақ ел, балауса тау, бозаң далам —
Секілді бәрі менен көз алмаған,
Кең дүние, кенде етсең сыбағамнан,
Шырылдаған сәбидей мазанды алам.

* * *

Міне, тағы ашу келіп, алқымыма тығылды,
Ақылымның есігінен аттай бере жығылды.
Көлдей тұнық көңіліме қоқыс тастап лайлап,
Кей пенделер қайнатады-ау, қайнатады-ау зығырды.

Інім айтса, бас изедім, ағам айтса, қош көрдім.
Жанның бәрін жатырқамай жақсы дедім, дос көрдім.
Араларын ажырату мұншама ауыр болар ма
Адалдық пен арамдық деп аталатын қос белдің.

Мақұл дейін, кінә өзімде, өзіме айып тағайын,
Ақ жаныма, пәк жаныма қалай күйе жағайын.
Адалсың ба, қолыңды бер, сенен тәлім алайын,
Арамсың ба, аулақ-аулақ маңайымнан, ағайын.

Арым, міне, сүттей аппақ алдыма кеп жылап тұр.
Жаутаңдаған жанарында жалғыз ғана сұрақ тұр.
Өмірдегі адамдықты, адалдықты теріп ал,
Қалғандарын құлан жортпас құла дүзге лақтыр!

ЖҰМЫСТАН СОҢ

Қажып тұрмын, несіне жасырайын,
Әкелші, ата, бар болса насыбайың.
Азан-қазан шулаған қапақ бастан
Құрып кеткір даң-дұнды қашырайын.

Айтшы, ата, әкемді көріп пе едің?
Ол да мендей жан ба еді желікпелі?
Ол да мендей шақшаңа құмар болып,
Сергіп бір қайту үшін келіп пе еді?

Ол да мендей шолжаңдап жүріп пе еді?
Саяқ па еді, болмаса күлік пе еді?
Болмаса дүйім елді дүбірлеткен
Бағзы біреулердей бүлік пе еді?

Мұрагері емес пе ем арт жағында,
Әкеме тарттым ба, ата, тартпадым ба?
«Ата көрген оқ жонар» деуші еді ғой
Байырғы атамыздың салттарында.

Айтшы, ата, әкемді көріп пе едің?
Ақыл-кеңес оған да беріп пе едің?
...Оу, ата, мұның қалай, жарамайды,
Несіне көз жасыңа ерік бердің?!

Көрсетпе көз жасыңды, жасымайын,
Әкем өлсе, мен бармын, несі уайым!
Әкемдей бір атайын шертіп тұрып,
Әкелші, тәуір екен насыбайың.

* * *

Оспанхан Әубәкіровке

Жүр, досым, аяндайық баққа қарай,
Күн көзін тұман тағы қаптағаны-ай!
Аяз Атаң тәттісін үлестіріп,
Ащысын екеуімізге сақтағаны-ай!

Тұрғызбастай тұмшалап қаралықты,
Жердің бетін ақ ұлпа қар алыпты.
Кеше біздер жылатып тастап кеткен
Ойнатып жүр сәбилер балалықты.

Топ шымшық тал басына үймеледі,
(Көрінген сауысқаннан именеді).
Бір орында бір биді мың қайталап,
Секектеп олар қашан билегелі...

Аяндайық аулымыз жаққа қарай,
Қайың да ақ, терек те ақ, ақ қарағай,
Пай, пай, шіркін! Демін-ай жігіт-қыстың.
Қари ма-ау, күйдіре ме-ау, от па, қалай?..

ОТЫЗДАН АСЫП БАРАМЫН

Сұқтанып тұрып жанарың,
Сұрыма неге қарадың?
Солай да солай, қарағым,
Отыздан асып барамын.

Шашымның санап әр ағын,
Таңырқай берме, қарағым.
Санаулы басқан әр адым,
Отыздан асып барамын.

Белгісі тұр ма ағаның,
Бетіме неге қарадың?
Бақытын тілеп баланың,
Отыздан асып барамын.

Куанып кейде қаламын,
Куарып кейде қаламын.
Аттанған ата-ананың
Артынан қуып барамын.

Әзілің қайда, қарағым,
Әжімге несін қарадың?
Артымда қалып аларым,
Отыздан асып барамын.

Солай да солай, қарағым,
Көңілдің таппай қалауын,
Жастықтың жықпай жалауын,
Отыздан асып барамын.

ЖҰМБАҚ

Келісетін мемлекеттер елшісіне ұсаған,
Қабак бағып, қыл үстінде біз отырмыз — үш адам.

Үшеу ара жоқтан бар қып, бір әңгіме бастаймыз,
Бастаймыз да, жалғай алмай, жібін үзіп тастаймыз.

Жараспайды әзіліміз, жараспайды күлкіміз,
Үшеуіміз де ашылмайтын кілтсіз қара құлпымыз.

Жабығады жас келіншек, қарамайды жарына,
Сүле-сопа жігіт отыр, қолын тақап жағына.

Дастарқанның бір шетінде мен де отырмын еш үнсіз,
Сұрақ та жоқ, жауап та жоқ, бір жұмбақпын шешусіз.

Қатынасын жаңа ғана жөнге қойған екі елдің
Арасына ақымақ боп бекер келген екенмін.

Үнсіз секунд, минуттарды мұлт жібермей санап құр,
Үш ғұмырды ұзатып сап, керегеде сағат тұр.

Бұл өмірден еш алаңсыз сәби жатыр бесікте,
Ұйқта, бөбек, үлкендердің жұмбақтарын есітпе!

Үнсіз кітап оқыды да, аударылды парақтар,
Үнсіз үшеу отырды да, ақтарылды шараптар.

Кулығы ма, шындығы ма, үй иесі мас болды.
Жас арудың жанарына мөлтілдеген жас толды.

Мен отырмын. Отырдым да, достығы үшін екі елдің
Бокалымды толтырдым да, толтырдым да көтердім...

МАХАББАТ ДИАЛОГЫ

- Құс боп ұшып жоғалсам, не етер едің?
- Сені іздеумен мәңгілік өтер едім.
- Отқа түсіп өртенсем, не етер едің?
- Күл боп бірге соңыңнан кетер едім.
- Бұлдырасам сағымдай, не етер едің?
- Жел боп қуып, ақыры жетер едім.
- Қайғы әкелсем басыңа, не етер едің?
- Қойшы, сәулем, бәрін де көтеремін.

ХАТ

Саған таныс адыр, қырқа беттегі
Жыңғыл, жусан, тобылғылар көктеді.
Рақатта іші-сырты ауылдың,
Қуантсаңшы сен де, сәулем, кеп мені.

Сағынышым — тек өзіңсің бір ғана,
Ұшып жетті қарлығаш та, тырна да,
Саралақаз жұмыртқалап үлгірді
Кеше екеуіміз асыр салған жылғаға.

Ең алғашқы нөсер де өтті себелеп,
Әлдеқашан гүлге қонды көбелек.
Байлық, бақыт — бәрі де бар ауылда,
Өттең, сәулем, тек сен жоқсың, не керек?!

ЖЫРЛАСАМ БА ЕКЕН

Жырласам ба екен, жыласам ба екен, білмеймін,
Алдымда тұрған адамды мынау кім деймін?!
Алдымда менің адасып кеткен арман тұр,
Жылатсам ба екен, жұбатсам ба екен, білмеймін?!

Алдымда менің адасып кеткен тұр арман,
Айыру қиын бейнесін сұрғылт мұнардан.
Жетілмей жатып жемісін мынау кім алған?
Алдымда менің ағаш тұр көктей қуарған.

— Танымай тұрмын, таба алмай тұрмын сені мен,
Жанарың ұқсас, жаным-ау, қайдан көріп ем?
— Ақырғы рет адасып келіп, сенімен
Сырласу үшін, мұндасу үшін келіп ем.

Жемісім менің көктеді, бірақ өспеді,
О, қашан менен жастықтың оты өшкелі!
Бір кезде сенің арманың болған емес пе ем?
Есіңе алшы, есіңе ал да, кеш мені. —

Есімде, иә, есіме түсті қара қыз,
Ұмыт боп кеткен, суық боп кеткен арамыз.
Кешегі сотқар адуын жанның орнында
Тандыр боп қалған әруей отыр, қараңыз.

Жастықтан жалғыз қабақ пен ғана қас қапты,
Қап-қара шашы буырыл тарта бастапты.
Жалындай сүйген, жанындай сүйген «жан жары»
Оқылған хаттай төрт бүктеп, жыртып тастапты.

«Есімде менің алдыңа сенің барғаным,
Санаңды бөліп, сөзімді менің алмадың.
Алаңсыз едің, күлкіңмен ғана алдадың,
Алдадың дағы, алыстай бердің, арманым.

Алыстай бердің, алыстай бердің, арманым,
Адасқан сенен, асулар тұрған алда мың.

Заулатып өткен, шаңдатып өткен жолыңда
Гүл болып өсіп, қурай боп қатып қалғамын.

Есімде менің, есіңе сен де алып көр,
О күннен қалған ескерткіш бар ма, алып кел.
Ілесіп кеткен, бір өсіп кеткен өзіңмен
Жастығым қайда, жаз күнің қайда, тауып бер?»

Есігімді аштым, шығарып жолға салмадым,
Қош бол деп енді қолын да қысып қалмадым.
Байқамай қалдым, не болып кетті жан-жағым!
Үзілді ме әлде үмітсіз менің арманым.

Жанымда менің арман боп мәңгі жүр, мейлің,
Лап етіп сөнген үміттің несін үрлеймін.
Жастық-ай, сені түсіну қиын, білмеймін,
Жырласам ба екен, жыласам ба екен, білмеймін.

**«ҚАРЛЫҒАШЫМ, КЕЛДІҢ БЕ?»
КІТАБЫНАН
(1968 жыл)**

* * *

Кем болып жаралғам жоқ мен ешкімнен,
Кейбіреуге қарыздар емеспін мен.
Пейілімді теңізбен таластырып,
Тереземді аспанмен теңестірем.

Досқа сыйын, заһарын шашар жауға
Қарыздармын халқыма қашаннан да,
Қабырғасы қайысып қарт әжемнің,
Қалай тұрам, көзіне жас алғанда.

Қайғы түссе басына бір ағаның,
Қалай ғана шыдап мен тұра аламын.
Жасын сүртіп солардың, бірге жылап,
Бірге күліп солармен, жұбанамын.

Ести тұра шырылын жас баланың,
Қалай ғана алшаңдап, мастанамын.
...Тік көтеріп сәбиді уатпасам,
Сәби-халқым, саған мен масқарамын.

Сәби-халқым, сарыла сыр ақтарам,
Жалған ой, жасырын күй жырақ маған.
Сенің үнің мендегі, сенің жырың,
Сенің ойың санамда тұрақтаған.

* * *

Қарлығашым, келдің бе, қаршығадан саумысың,
Аман-есен жеттің бе, айыр күйрық нау-құсым?
Оралдың ба тағы да өзің өскен ұяға,
Оралдың ба, сүйіктім, екеуің де бармысың?

Қарлығашым, бұ қалай, қайда кеткен серігің?
Зияны жоқ зиялым, өкпелетті сені кім?

...Түсінікті, сүйіктім, түсінікті айтпа енді,
Тұмар құсым кеткен-ау тырнағында перінің.

(О жылы біз ауылда оңаша үйде тұрғанбыз)
Жаз да өтіп барады, қарлығашым жүр жалғыз,
Көзді ашып-жұмғанша көсеуін ап қолына
Жетіп келді бір күні жел үрлеген сырдаң күз.

Ғанибет қой, шіркін-ай, шуылдасаң ұлардай,
Қиын екен жалғыздық қияда өскен шынардай,
Жалғыз қайтты сол жылы, жалғыз қайтты жыл құсы,
Жұмыртқа да таба алмай, балапан да шығармай.

Қарауытып көз алдым, қарап тұрмын досыма:
— Қарлығашым, қайта орал мекеніңе, шошыма.
Әжем менің күйбеңдеп, күбірлеп жүр аулада:
— О, бәтшағар өмір-ай, өмір дейтін осы да!..

* * *

Бұлқынып жатыр.
Келмейді-ау құрғыр шамасы,
Бұлқынып жатыр.
Таусылды-ау айла-шарасы.
Сәулемнің менің аяқ пен қолын матамай,
Бостандық берші, бостандық берші, мамасы.

Тұмшалап қойдың несіне сонша қаусырып,
Шандудан бөлек қалған ба шараң таусылып.
Аяқ пен қолын матамай бос қой, мамасы,
Кішкентай адам көрсетіп жатыр қарсылық.

Қарашы мынау қабаржып жатқан пішінге,
Ыза мен ашу қайнайды келіп ішінде.
Жетпей ме сол да, қойдың ғой мені арқандап,
Мамасы, босат, қызыма құрсау түсірме!

Көкемді босат, аяқ пен қолын матама,
Көтеріп жүрем, көтеріп өтем жотама.
Басымды тігем.

Бармақтай менің сәбиім
Бүлдіре қоймас...
Бостандық берші ботама?

Мамасы, босат, еркімен өссін тал шыбық!
Ауа мен Күнге, Ай менен нұрға малшынып.
Бұлқынып жатыр, ұмтылып жатыр, қарашы,
Кішкентай жүрек, көрсетіп жатыр қарсылық.

* * *

Шау тартып қалыпсың-ау, қайран шабыт!
Жүруші ең кейбір жерде ойран салып,
Жүруші ең кейбір жерде сайран салып,
Шау тартып қалыпсың-ау, қайран шабыт!

Секектеп желетін де сен емес ең,
Тепектеп келетін де сен емес ең,
Ақ бұлт пен қара бұлттың арасында
Алапат айқұш-ұйқыш төбелес ең!

Сен солай болмағанда елемес ем,
Сені мен найзағайға теңемес ем.

Шау тартып барасың-ау, шарық құсым,
Тояттап әлде жемге қарықпысың?
Бар, ұшшы!

Босатайын тұғырыңнан,
Шау тартпа!
Шынымен сен шабытпысың!?

* * *

Санаулы күн,
Санаулы ай,
Санаулы жыл.
Санай жүріп самайлар ағарды кіл.
Уақытты не пайда санағаннан,
Алатұғын өмірде бағанды біл.

Қанша күнің,
Санап көр, текке кетті,

Қанша жанды,
Санап көр, өкпелеттің,
Адамдыктан адасып қаншама рет,
Қаншама рет ауытқып, шетке кеттің?!

Қанша жүрек түбінде тұрақ тептің,
Қанша жанның жүзіне шуақ септің?
Қаншама рет қуанып бардың дағы,
Қанша адамның алдынан жылап кеттің?

Ал, қанеки,
Санап көр, санағышым,
Сарқылмастан тұрғанда сана-күшің!
Не жақсылық көрсетті адам саған,
Не жақсылық жасадың адам үшін?

* * *

Жүрегімде жүргені-ай бір қауіптің,
Сабағындай шырмайды шырмауықтың.
Үмітпенен, арманмен, күдікпенен
Өтіп жатыр зымырап зырлауық күн.

...Шешем менің еңкейіп бара жатыр,
Қай күні келер екен нала «батыр».
Жел маған сыбырлайды аят оқып:
«Бір күні айрыласың, қара да тұр».

Кім білсін, көңіл қандай күй кешеді,
Қанырап қалуы оңай үй кешегі.
Алаңдаймын алтыным жоғалғандай,
Анамның көрінбесе кимешегі.

Шешем менің — иілген сұрау белгі,
Сәл ғана шаттық көрді, жылау көрді.
Қалай ғана қалпына келтірерсің,
Дауылдар майыстырған мынау белді.

Ұлың сені ұжмаққа бергісі жоқ,
Ұжмағың да тамұқ қой — көргісіз от.
Осылай көз алдымда жүре берші,
Сұраулы сөйлемдердің белгісі боп.

* * *

Әке, сенің тастап кеткен мұранды
Төрт немерең көрген шақта қуанды.
Терің сіңген тақияға жармасып,
Алма-кезек бірінен соң бірі алды.

Иіскейді танауларын шүйіріп,
Шешем отыр тәуба жасап сүйініп.
Мазалаған әлдеқандай бір сезім
Тұрды менің алқымымда түйіліп.

Кейіс пішін. Келінің де тұр қарап,
(Сәбилер-ай, сәби кімді тыңдамақ?).
Сездің бе, әке, сенен қалған мұраны
Ұрпақтарың жатыр, өне, жұлмалап.

Сезбейсің-ау, сезбейсің-ау, ардағым,
Осыншама артыңда ұрпақ қалғанын.
Пай, пай, шіркін. Орталарында отырсаң,
Ию-қию базар болып жан-жағың.

(Сезбейсің-ау өшпегенін отыңның...)
Ортасында өзің шашқан қоқымның
Өзің жоқсың.

Өзіңе ұсап отырмын.

МАЙГҮЛГЕ

Қалақтай едің,
Қабірінде қалақ тұр.
Туғаныңды, өлгеніңді санап құр.
Сенің аңқау құлағыңдай қалқиып,
Қыр басынан қала жаққа қарап тұр.

Қызым менің,
Гүлім менің,
Аяулым!
Жатыр молаң жотасындай қоянның.
Құлпытастың құны маған бес тиын,
Бірақ таспен қалай жаншып қоярмын?!

Қойман, ботам.
Керегі не көк тастың.
Қыста ақ қар, жазда шалғын шөп бассын.
Өзің келген май айында ақ нөсер,
Ағыл-тегіл бізбен бірге жоқтассын.
Керегі не көк тастың.

* * *

Тағы да күз, тағы, міне, сары таңды ұзақ түн,
Уысында тағы да мен ұйқы дейтін тұзақтың,
Ой-хой, шіркін, тағы да бір күзді, міне, ұзаттым,

Өмірімнің есейгенін сезінемін күзде мен,
Алдағыма асығамын, өткенді әсте іздемен,
Ой-хой, шіркін, болашаққа құмармыз ғой біз деген.

Жүрші, жаным, қоңыр күзде серуендейік жырақта,
Қайтқан құстың әуенімен қоштасайық қыратта,
Күз өткенге кейімеймін, сағынамын бірақ та.

Қайтып бара жатыр, өне, сағыныштар — тырналар,
Ақ қайыңдар, тал, теректер... алтын сары сырғалар,
Туған жердің кеудесінде тұнжырайды жылғалар.

Қайда кеткен жасыл алқап, жасыл орман, жасыл маң?
Қайда кеткен жақұт гүлдер паң далаға шашылған?
Қайда кеткен, қалай өткен, кімге барып бас ұрған?!

Қалай біздер қапелімде аңғара алмай қалғанбыз?!
Әттеген-ай, неткен аңқау, неткен аңқау жандармыз?
Келіп қапты-ау сағыныштай сап-сары ала арман-күз...

* * *

Қаздар қайтып барады мекеніне,
(Қанаты бар мақұлық кетеді де).
Қаз-қаз басып, қалтырап қария тұр
Дәрмені жоқ таяғын көтеруге.

Қарашаның қалықтап желіменен,
Қаздар кетті қоштасып көліменен,
Қайтқан құстың қария қанатына
Қарайды көзін сүртіп жеңіменен.

Қаздар қайтып барады тізбектеліп,
Іздеп кетті көктемді, іздеп келіп.
Қарашада қалтырап қария тұр,
Тағы да бір сұп-сұрғылт күзді өткеріп.

Қаздар кетті, құлақта үні қалды,
Жазды әкетті.

Әкетті тұнық әнді.

Қайтқан құстан қара үзіп қалса дағы,
Қалтылдаған қария тұрып алды.

Қарашаның ұлыса желі гулеп,
Түсіне бер қаңтардың желігі деп.
...Қисайып бара жатқан қарияны
Сүйей берді баласы, келіні кеп...

* * *

Ат суара барғанда жылғаға мен,
Ашаң жүзің ашылып, бір қарап ең.
Құлағыңда Ай сырғаң дір-дір етіп,
Енді үзіліп кетердей тұрған әрең.

Қимыл сайын майысып бос буының,
Асылып тұр арқаңа қос бұрымың.
Құла бесті құлағын тіге қалды,
Қыз көрмеген мақұлық оқыруын!

Жақындатпай жанына үрікті кеп,
Тарпаң неме тулап тұр бүлік тілеп.

Жолбарыстай атылып тізгінді алдың,
Жігіт жүрек қыз едің, жігіт жүрек.

Тарпаң неме тайсалды қуатыңнан,
Құлай түстім қасыңа құла атымнан.
Ерге қондың.

Жөнелдің ен далаға,
Артыңда тек шаң қалды шұбатылған.

Құла сайтан барады оқтай ағып,
Шыт көйлегің алаулап оттай жанып,
Әудем жерге жеткенде бұрылдың да,
Қол бұлғадың артыңа, тоқтай қалып.

Кім болды екен жолыңды торып жүрген?
Біреу барды қасыңа торы мінген.
Тентектердің өзімдей бірі ғой деп,
Әйтеуір жақсылыққа жорыдым мен.

Құйын боп қырға тарттың екеуің де,
Құла кетті торының жетегінде.
Құмды құшып, дәрменсіз қала бердім,
Қуатым жоқ еңсемді көтеруге.

Айналамда дүрлікті ауыл болып,
Адастырдың басыңа бағың қонып.
Құйын болып жылғадан басталдың да,
Сардалада жоғалдың сағым болып.

Қидым саған құла аттың тұяқ күшін,
Қарғамаймын, демеймін ұяттысың.
Сағым болып алыстап кеткеніңмен,
Самал боп оралатын сияқтысың.

Серігіңмен сен асқан жұмбақ қырдан,
Жұмбақ қырдан жүрекке мұң қаптырған
Сағым жүрсе, телмірем сен екен деп,
Жете алмай орамалын бұлғап тұрған.

* * *

Ғашықпын!

Шын ғашықпын сол адамға!
Мен болмасам, болмайын. Сол аман ба?!
О, Тәңірім! Неткен жан қайрылмайтын!
Жүрегі еттен бе, әлде қоладан ба?!

Ғашықпын.

Қайтіп оны жасыра алам,
Бір алтын оның әр тал шашы маған.
Сағынайын, таусыла сағынайын,
Сағынышқа жаралған ғашық адам.

Шарықтап, қолым жетпес көкте Күнге,
Ақ қанат құсым менің, кеткенің бе?
Шарқ ұрып, бар ғаламды шыр айналып,
Мәңгілік сені іздеумен өткенім бе?

Сарғайған сағынышты басып толық,
Бар үміт, бар сенімді шашып болып,
Өтермін, сірә да, мен бұл өмірден,
Мәңгілік қалармын мен ғашық болып.

* * *

— Бала едік, ә?

— Бала едік кеше біздер.
Неше қыстар өтіпті-ау, неше күздер.
Енді бізді балалар әкеміз дер,
Енді бізді балалар шешеміз дер.

Жалаң аяқ бала едің лақ қуған,
Терезеге тас атып, лақтырған.
Көкесінің тартып ап тентектігін,
Көп жасағыр ұлдарың сауап қылған.

Мынауың не, басыңа шық тұрған ба?!
Аппақ ұнды әйелің жұқтырған ба?..
Қайранмын, қалай шыдап жүр екенсің?!
Жылаушы ең асығынды ұттырғанда...

— Бала едік, ә?..

Бала едік.

Талтүс еді.

(Үйретпепті-ау өмірдің салты сені).
Басқа несін қарадың?
Бас — биік қой,
Биік жерге алдымен қар түседі.

Тентектікті бердім мен балаларға,
Бермесіңе қоймайды, шара бар ма.
Оңып тұрған жерің жоқ сенің дағы,
Тілің қайтіп барады табалауға?

Тек көздерің күлгенін ұмытпапты,
Қайық төсің қирауға жуықтапты.
Қолаң қара шашыңа кім байлаған
Әне бір аппақ-аппақ суыртпақты?!

Кірпігінде бұлт тұр жауатындай,
Сілкіп қалсаң селдетіп ағатындай.
Маңдайына әлдекім сурет сапты
Шағаланың шарқ ұрған канатындай.

Сен бота едің көздерің мөлтілдеген,
Мен құлын ем тұлымы желпілдеген.
Өтті бәрі...

Ана мен әке болдық,
Арамызда сыр қалды шертілмеген.

* * *

Қарғам-ау, қайдасың сен, жүрсің бе есен?
Хабар бер қасиетімді білсін десең.
Зіл батпан көкірегім көтертпейді,
Демігіп әлсін-әлі күрсінбесем.

Енжарлық, көңілсіздік, езілемін,
Қалғандай қара жаяу сезінемін.
Егер де осы өмірде бақыт болса,
Сол бақыт менің үшін өзің едің.

Есімде ақырғы үн, ақырғы леп,
Ақ моншақ жанарыңнан атылды кеп.
Үндесерге тіл келмей, амал қанша,
Қош дедік алғашқы рет, ақырғы рет.

Қайдасың, хабарың жоқ, өтті уақыт,
Сан жылдар жігерімді кетті уатып.
Жетім құлын секілді көшке ілескен
Сенімен кетті жастық, кетті бақыт.

* * *

Көңілде ән, көгімде Күн көруші ем,
Барғанда маған ылғи гүл беруші ең.
Жалт етіп жай отындай көкжиектен,
Өттең-ай, маған енді бір көрінсең!

Кетер ем бұлтпен бірге араласып,
Көрер ем найзағаймен жағаласып.
Артыңнан ақша бұлт боп жүзер едім,
Көзіме бір көрінсең, бала-ғашық..

Сандал тау, сайдан соққан самалым-ай!
Ой-санам құлайды кеп саған ұдай.
Әлдеқандай күн кешіп жүр екенсің,
Сүттен ақ, судан таза, адалым-ай!

Сап-сары сағынышпен жағаласып,
Жастық өмір басымнан барады асып.
Көзіме бір көрінші, тынайын мен,
Қайдасың, қайдасың сен, бала-ғашық!..

* * *

Сенің көзің түпсіз терең тұңғиықтан жаралған,
Сонда жатыр сенде жүрген орындалмас бар арман.
Сенің жүзің көкте Күннен, жерде гүлден нәр алған,
Шашың сенің — жан баспаған жапандағы қара орман.

Қас-кірпігің қарлығаштың қанатындай қап-қара,
Үлбіреген жүзің сенің ақ жібек пе, мақта ма?!
Әсем басың әп-әдемі, мүсініңе шақ қана,
Шиедейін еріндерің қызарып тұр шоқтана.

Толықсыған тұла бойың шыбық па екен, тал ма екен,
Бейнең сенің бояу атқан жазғы шұғыла таң ба екен,
Күлкің сенің шашылған нұр, сөзің кәусар, бал ма екен,
Бұл ғұмырда сенен артқан, сірә, біреу бар ма екен!?

Бұл ғаламда сенен артқан жан бар деуге сенбеймін,
Сен солайсың, Ләйлім менің, сенбе маған, сен, мейлің.
Бұл ғаламда сенен артқан бір жан болса егерде,
Өз көзімді өзім оям, оны мәңгі көрмеймін.

Зәмзәм суы сенен арзан, тата алмаған кәусарым,
Сенің әсем мүсініңді сөзбен қалай таусамын?!
Мың Мәжнүн мендей, сірә, тебіренбеген шығар-ау,
Аппақ құсым, қайдасың сен?

Аңсадым-ау, аңсадым...

АЛАТАУ, АССАЛАУМАҒАЛЕЙКҮМ

Көзінің де, көңілінің де нұрын алған талайдың
Алатауға тамашалап таңмен бірге қараймын,
Уа, ассалаумағалейкүм, аппақ басты арайлым!

Шаруа-ата секілденіп өміріңді сарып қып,
Үлкен үйдің ошағындай дүниені қарық қып,
Аман-есен жатырмысың, айналайын жарықтық?

Жат осылай тапжылмастан, осыныңды хош алам,
Баурайыңда бауыр да аман, тең-тұс, аға, дос аман.
Жат осылай тапжылмастан, уа, тәкаппар босағам!!!

* * *

Оңай сөз ғой «Отанды сүйем» деген,
Не тындырдың «басымды иемменен»?
Оңай сөз ғой, құрбым-ау, оңай сөз ғой
«Отан үшін өлемін, күйем» деген.

Өлім деген ерліктің қорегі ме?
Өлмей-ақ қой, бос сөздің керегі не?
...Егер Отан сыңсыған орман болса,
Жапырақ боп жармасқын терегіне.

Самалы бол Отанның салқындаған,
Сандуғаш бол, сайратсын алтын далаң.
Семсері бол Отанның қынабында,
Сертке ұстаса, селт етпей жалтылдаған.

Шетсіз, шексіз, қиырсыз ұлы дала
Шуақ болып шашылмай жылына ма?
Сүй Отанды!

Шыныңмен сүйіп өт те,
Гүл боп қадал ойына, қырына да.

«Жүз толғанып, күніне мың ойласам»,
Ақ басты алып анаммен шырайласам.
Қалай оны сүйем деп айта аламын,
Бірге күліп, қуанып, мұңаймасам?!

...Оңай сөз ғой «Отанды сүйем» деген,
Іс тынбайды «жанамын, күйемменен...»
Өгей әке емес қой Отан деген,
Отанды мен Атамдай иемденем.

* * *

Ауыл түні бозғыл торғын, мақпалдай,
Аспан жерге таңырқап тұр ақ маңдай.
Бір-біріне ғашық екі дүние
Сырласа алмай, мұндаса алмай жатқандай.

Құс ұшпайды, жел еспейді, тып-тынық
Жұлдыз қандай, жұлдыз қандай түп-тұнық.

Жер мен Аспан.

Екі алыптың қойнында
Ұйқтап жатыр ұлан-ғайыр мықтылық.

Сал-дүние, самала-аспан, жарық кеш,
Жайма-шуақ жаздың түні мамық төс.
Құс жолында керуенін доғарып,
Ұйып қана ұйқтап жатыр алып көш.

Сыр-дүние-ай, сиқырың көп не түрлі,
Бір көрсетпей өтесің-ау бетінді.
...Жанып-сөнген, жанып-сөнген жұлдыздар
Іңірдегі стадион секілді.

(Үздік-создық шырпыларын жаққандай).
Ауыл түні.

Ауыл түні мақпалдай.
Аспан мен Жер бозғыл шөйі жамылып,
Сырласа алмай, мұндаса алмай жатқандай.

* * *

Жұтайыншы елімнің таза ауасын,
Сарайымды, санамды тазаласын.
Жасырмайын аяздан дидарымды,
Жазаласын жарықтық, мазаласын.

Соқсын, мейлі, үскірік тыншымасын,
Саусағымды, бетімді шымшыласын.
Туған жердің ежелгі өзіліне
Туған ұлы шыдамай, кім шыдасын?..

Соқ, бүрқасын.

Қаласаң аттан алып,
Қатырып қой далаңа аққала ғып.
Ұшып-қонып өмірде жүрген ұлың
Мұздай қатып отырсын таққа барып.

Аяз Ата!

Соқ мені, шынығайын,
Шыдамасам мәңгілік тынығайын.

Таяғыңа тас болып төтемесем,
Сынайын да құриын шыныдайын.

Ал, бүрқасын, аңыра, аңыра бір,
Өн бойымды қуала, жаныма кір.
Ей, жүрегім, елімді сүйем десең,
Ең алдымен суығын сағына біл!

* * *

Көтеріп шаңын көшенің,
Көгілдір «Волга» тоқтады.
Көңілге салып неше мұң,
Жүрегім кімді жоқтады?!

Аяңдап келем көшемен,
Аңырып әрбір жаңа үйге.
Ұқсайтын едім кеше мен
Ана бір томпақ сәбиге.

Жадырап жатыр біртіндеп,
Жайнасын аулым, жайнасын!
Соғады жүрек бүлкілдеп:
«Атамның үйі қайдасың?»

Саябыр тартты әл-демім,
Ұстаның дүкені алыс қап.
Соғады келіп әлдекім
Балғамен төсті жаныштап.

Ұста еді ол да осындай,
Ұсталық содан қалған-ды.
Ұсталыққа енді қосылмай,
Уыстап жатыр жалғанды.

Жұртында қалды асыл іс,
Жұртына берді ол пайдасын.
Соғады жүрек асығыс:
«Атамның үйі, қайдасың?
Атамның үйі, қайдасың?..»

* * *

Тоқта, ботам!

Атаң келеді артыңда!
Бүр мойныңды қалжыраған қарт ұлға.
Сенің сәби сәттеріңнің мысқалын
Айырбастап ала алмай жүр алтынға.
Тоқта, ботам!

Атаң келеді артыңда!

Жүзе жүріп жүз құбылған сағымда,
Жастық дейтін көктеменің шағында
Өскен едік сенің анаң екеуіміз
Осы қарттың мәпелеген бағында.

Қарттың бағын жайлайтынбыз иен тегін,
Тыңдайтынбыз алуан-алуан ертегін.
Жинап алып жүрер еді жарықтық
Күллі ауылдың елтеңі мен селтеңін.

Ей, болашақ!

Қарт келеді зиялы,
Кейімесін ата-қыран ұялы.
Сен сыйласаң сәби шақтың бір сәтін,
Атаң саған ұзақ өмірін қияды.

Ақылына айырбаста күлкінді,
Қайтесің сол күлкі дейтін шіркінді?!
Бейқам күліп өспеген соң өз басым,
Бос күлкіні ұнатпаймын бір түрлі...

Тоқта, ботам!

Атаң келеді артыңда.
Дария шалқар даналығын ал, тыңда!
Сенің сәби сәттеріңнің мысқалын
Айырбастап таба алмай жүр алтынға,
Тоқта, ботам!

Атаң келеді артыңда!

БӘСІРЕ

Жылқышы атам — қамқоршы, асыл еді,
Әкелді де, ерттеді бәсірені.
Үзеңгімді тең теуіп, орныққанша,
Бәсірені құлақтан басып еді.

Асау тай мөңкитұғын көрінбеді,
Тебінбеді, немесе шегінбеді,
Атам тайдың құлағын қоя беріп,
Тізгін-шылбыр ұстатып: — Тебін! — деді.

Сарт еткізіп бір теуіп мамағашты,
Әзер тұрған асау тай ала қашты.
Бір тентектің үстінде бір тентек бар,
Екі тентек әйдәй кеп жағаласты.

Жүйрік желмен біз қашан жарысқалы,
Атамдар да, ауыл да алыстады.
Қос тентектің қылығын көп көрді ме,
Көршілердің иті де қалыспады.

Ұласып иттер даусы аттан құрды,
Бәсірем атылады сақпан ғұрлы,
Екі тізгін, бір шылбыр қолға ұстатып,
Осылай атам мені аттандырды.

Құлаймын-ау деген бір қауіппенен,
Шауып келем, ызғытып шауып келем.
Атам таққан құйысқан түсіп қапты,
Әттеген-ай, қай жерден тауып берем...

* * *

Дүркіреп тұрған көктемде,
Сіркіреп нөсер төккенде,
Күркіреп жатқан бұлтты
Найзағай шаншып өткенде
Есіңе мені алғайсың.

Қазбауыр бұлттар маңғанда,
Орманға жазда барғанда,
Арманда мені, арманда!
Онаша, жалғыз қалғанда,
Есіңе мені алғайсың.

Қараша келген шақтарда,
Құлазып тұрған бақтарда
Қурайлар сыңсып жатқанда,
Жапырақ жайрап жатқанда,
Есіңе мені алғайсың.

Ақ ұлпа жерді жапқанда,
Ағаштар сырға таққанда,
Бозарып атқан ақ таңда
Бозарып тұрып ақпанда,
Есіңе мені алғайсың!
Есіңе мені алғайсың!

* * *

Жоқ күндерім бар күндермен өтеліп,
Баршылыққа, таршылыққа ет өліп,
Күйігім мен қуанышым қолдасып,
Келе жатыр мені иыққа көтеріп.

Екі дүние, екі мінез — әр алуан,
Екеуі де орын тапқан санамнан.
Бақыт деген осы ма әлде, кім білсін,
Қайғы менен қуаныштан жаралған?!

(Мен еріксіз екеуінен қаймығам)
Қуанамын, қуанам да қайғырам.

Күйініш те маған керек сияқты,
Күйінішсіз шаттығымнан айрылам.

Жоқ күндерім бар күндермен байыпты,
Бар күндерім жоқ күндерге айыпты.
Мәңгі-бақи шаттықта өту мүмкін бе?
Адаммын ғой, қайғыру да лайықты.

Аң емеспін, адаммын ғой, санам бар,
Шаттығымды бөлісіндер, жарандар!
Көкте Күнім тұрған сәтте нұр шашып,
Жай орнатқан бұлтыма да қараңдар.

* * *

Заулап өткен заман-ай құр аттайын,
Сырғанаған күндер-ай сынаптайын.
Өксі, көңіл, өткізген сәттеріңе,
Өксі, көңіл, мен сені жұбатпайын.

Белгісіз, қыр аса ма, сай бара ма,
Асығады осы өмір қайда ғана?!
Көшін тартып барады шіркін жастық,
Оянғасын қарасам айналама.

Қалмасам деп сол көштен далбасалап,
Жалын тартып асаудың жармасам-ақ.
Адуын ат ауыздық салдыртпайды,
Қараң қалған мені бір жанға санап.

Өттең-ай, құлағыңнан басып тұрып,
Басып тұрып, арқанды қасып тұрып,
Жастық көшін жалтартпай қуар едім,
Шалқыта көбігінді шашып тұрып...

Өксі, көңіл, мен сені жұбатпайын,
Өксі берші жалғыз тал бұлақтайын.
Күзден қалған күрең бір жапырақтай
Жармасып ап, жағанда шуақтайын.

«МАВР» КІТАБЫНАН (1970 жыл)

ӨТТЕҢ, ШІРКІН!

Мен бармаған қазақтың атырабы
Маған кел деп, мазалап, шақырады.
Мен баспаған қазақтың топырағы
Арманымдай алдымда жатыр ағып.

Мен татпаған қазақтың дастарқаны
Маған ылғи түсімде ас тартады.
Мойнын созып, күткелі қашан мені
Мен көрмеген қазақтың асқар тауы.

Көлдерім де мен барып шомылмаған,
Бетегелі белдерім,
момын далам,

Өзендерім,
орманым күтуде әлі,
Қашан келер екен деп қоңыр балам.

Қашан келер екен деп бұлақтар да,
Бұлаң қағып жатқан-ды суаттар да.
Самал соқса, сұрайтын көрінеді
Қашан келер екен деп құрақтар да.

Ақ шалдары — қазақтың ақ таулары
Маған деген жүйрігін баптауда әлі.
Жеңешелер өлеңін жаттауда әлі,
Шашуларын әжелер сақтауда әлі.

Мен көрсін деп,
сарайлар салдырыпты,
Сан асылын сан жақтың алдырыпты.
Екі ғашық үйлену тойларын да
Мен келсін деп кейінге қалдырыпты.

Сәлем саған, көрмеген жарандарым!
Кешіріңдер,
 кешіктім,
 бара алмадым!
Әр көдеңе бір қонып, ұшар едім,
Әттең, шіркін, құс болып жаралмадым...

ТАУДАҒЫ НӨСЕР

Алыста,
Сонау аспанда
Атыстар, сірә, басталды.
Жай түсіп жатыр тастарға,
Жайратып жатыр асқарды.

Дірілдеп біраз тұрды да,
Гүрілдеп ала жөнелді.
Аспанды Құдай ұрды ма,
Айырар ма екен төбемді?!

Жарқ етті алды көзімнің,
Өртені жаздап, басылдым.
Отым ба әлде өзімнің?!
Оты ма әлде жасынның?!

Жанымды болып қорғамақ,
Жалтарып, тұра қашқан ем.
Төбемнен төмен сорғалап,
Сөндірді нөсер, басты өрең...

* * *

Құмған алған,
Суға барған
Сұлуымды сағындым.
Сырғаланған,
Қуған арман
Құлынымды сағындым.

Түйнектер мен
Жидек терген
Нуларымды сағындым.

Үйректермен
Иректелген
Суларымды сағындым.

Тынып тіптен,
Түлік біткен
Жусағанын сағындым.
Жиі беттен
Сүйіп өткен
Қыр самалын сағындым.

Безінбейтін,
Сезінбейтін
Аңғал кезді сағындым.
Өзім дейтін,
Сезім дейтін —
Жанған көзді сағындым.

* * *

Жасасаң қайыр,
 қарыз деп айтпа, жарқыным!
Қарыз ғып берсең,
 қажет те емес алтының.

Өгіз боп саған,
 өткерер менің жайым жоқ
Өмірдің қалған тамтығын.

Ақ уыз берді,
 қарыз деп Анам айтпады,
Мойнымда әлі,
 өкенің қарызы қайтпады.
Қарыз демей-ақ,
 қамқоршым болған дос қанша,
Қайтарар едім,
 қайтейін, мені байытпады...

Еліме мәңгі
 қарыздар едім қашаннан,
Өтермін қашан?
 Кетермін қайда?
 Қаша алман.

Қарыз деп айтпас,
қайырымды мынау өмірге
Қарыздар болып жасалғам.

Қарыз деп айтпа,
жасасаң маған қайырым,
Қайтара алмаспын,
белгісіз менің байырым...

Мен деген,
жолдас, жарлының жалғыз тайымын,
Ағытып болмас айылын!..

ҚАЙРАН, ЖЕҢГЕМ

Су сұраса сүт берген, айран берген,
Қартайып қалыпсың-ау, қайран, жеңгем!
Қарғаның валетіндей едірейіп,
Қасыңа мына біреу қайдан келген?

Апырай, суық еді сұрқы неден?!
Адамға қарайды ғой сыртыменен.
Жол көрсеткіш сақшының таяғындай,
Қимылыңды бағып тұр мұртыменен.

Жеңеше-ау, есінде ме біздің ағай?
Сыйласып отырар ек біз құдадай.
Қанды балақ соғысты қарғыс атсын,
Қайран, жеңгем, шырқыңды бұзды қалай?!

Күлкің қайда күмістей сыңғыраған?
Жүзің неге ымырттай түнжыраған?
Бұғалыққа тұрмайтын асау едің,
Сені әкеліп теліген кім мынаған?

Өзің болсаң, тым ағат ойланғансың,
Бақыт емес, басыңа қайғы алғансың,
Жан едің ғой жанының талғамы бар,
Қара мұртқа қалайша байланғансың?!

Ел-жұртың қараушы еді мақтан етіп.
Киіп ап аяғыңа саптама етік,
Талайларды өтуші ең аттап өтіп,
Талайларды жүруші ең таптап өтіп...

Қартайып қалыпсың-ау, қайран, жеңгем!
Қайғыға мойымаушы ең.

Қайдан келген?!
Сағынып жүрсің бе әлде, қадірлім-ай,
Баяғы жастығыңды майданда өлген?..

* * *

Қазынам бар.
Біреуге берсем бе екен?!
Өкпелейді-ау бермесем,
Берсем, бөтен.
Бар байлықты қойныма тығып алып,
Әлде мына құмдардай өлсем бе екен!?

Қазынам бар,
Біреуге қисам ба екен!?
Ренжиді-ау қимасам,
Қисам, бөтен.
Әлде мына даладай бар байлықты
Бір өзім иемденіп, жисам ба екен!?

Қазынам бар.
Тәуекел, сатсам ба екен?!
Өзіндікін өзгеге сатсаң, бөтен.
Әлде мына таулардай бүркеніп ап,
Бүк түсіп, теріс қарап жатсам ба екен?!

Қазынам бар.
Қисапсыз шектеледі.
Қызғанады біреулер, жек көреді.
Бермеймін де сатпаймын, көрсетпеймін!
Алам десең,
Алдымен зертте мені...

* * *

Иек артқан теңізге мүйістейін,
Келші, қарғам, шашыңнан иіскейін!
Иіскейін тек қана, тиіспейін,
Келші, қарғам, шашыңнан иіскейін!

Қолаң қара шашың-ай күн қақтаған!
Қос бұрым-ай жотаңда бұлғақтаған!
Қарғам, сенде жерімнің иісі бар-ау,
Жер иісі жұпардан да қымбат маған!

Иісі бар-ау дәннің де, шалғынның да,
Қырдың да, қырманның да, жаңбырдың да,
Тұр, сірә, мына шашта иісі аңқып
Аптаптың, аңызқтың, тандырдың да.

Шашыңнан иіскетші, қарғам, маған?
Есіме түсер ме екен арман-далам.
Иіскетші!
Жауқазын-жан екенсің
Жасанды әсемдікке алданбаған.

Тұрғам жоқ сауға сұрап қылығыңнан,
Жан едім махаббаттың құрығы ұрған.
Иіскейін жұртымның топырағын,
Иіскет, қарғам, маған бұрымыңнан?..

ӘБДІЛДАҒА

Тұрғанда ұйқы-тұйқы ақ самайың,
Мен қалай,
Әбе, сені жат санайын.
Абыржып асаңды ұстап отырғаның
Ашулы Грозный патшадайын.

Сөйлесен,
Бурадайын лықсып-тасып,
Жаралы жауынгердей сылтып басып,
Әбігер боп жүргенің қашан көрсем,
Жырдағы жалғандықпен мылтықтасып.

Бой түзеп,
Босқа кетпей сауықпенен,
Боз қырау босағасын тауыпты өлең.
Жаман жыр жазғанымда,
Ақ таяғың
Арқамда ойнай ма деп қауіптенем...

* * *

Туады, туады әлі нағыз ақын,
Нағыз ақын бал мен у тамызатын.
Жесірдің айырылмас сырласы боп,
Жендеттің көзінен жас ағызатын
Туады, туады әлі нағыз ақын!

Жыр сөздері жай болып атылғанда,
Атылғанда, аспаннан оқылғанда,
Мылқауларға тіл бітіп, керең естіп,
Жанар пайда болады соқырларға.

* * *

Япыр-ай!
Неткен көктем!
Көктем!
Көктем!
Дүние-ау,
Сен осылай көкпеңбек пе ең?!
Қымырандай ашымын қырға шығып,
Өзегімді жалайды өткен-кеткен.

Мына дала, мына өлке жап-жас әлі,
Адамдардың жоғалды сан жасағы,
Бір ұрпаққа бір ұрпақ жалғасады,
Мына дала, мына өлке жап-жас әлі.

Жап-жас әлі.
Ой да жас, орман да жас,
Елтіп тұр.
Көктемеге болған да мас!
Көзге күйкі жалғыз-ақ — қиырдағы
Құлазыған, мүжілген қорған — қораш.

Япырай!
Неткен көктем!
Көктем!
Көктем!
Дүние-ау, сен осылай көкпеңбек пе ең?!
Мәңгі-бақи түлеген қаз қалпында,
Табиғат, керемет ең неткен, неткен?!

* * *

Шалғының жүзін жанытып алып қарттарға,
Таласып біздер, тамызда пішен шапқанда,
Сылқ түсер еді балауса шалғын сол жаққа,
Қолтығыңды ашып, құлаштап тұрып тартқанда.

Құлаштап бірге, сілтесіп бірге, бірге адым,
Орғанда, шіркін, шалғынын бойлап жылғаның,
Түзелер еді шалғышылардың ырғағы,
Үнімен бірге аспанда ұшқан тырнаның.

Жоқ еді бізде біреуін бірі жат бұру,
Қалғанды кекеп, озғанға қарап аптығу.
Дыбысын бағып масаның оркестрінің
Бәріміз бірге жасайтын едік жаттығу.

Арымыз тұтып атадан қалған әдетті,
Пайдаға біздер асырушы едік әдепті.
Шалғымен бірге шалғын боп біз де ырғалып,
Жасайтын едік байсалды, әсем балетті.

Өрекпіп бұлттар, өткенде сахна-даладан,
Сақтан деп аспан соққанда дойыр-барабан,
Бұғынушы едік, бәріміз бірге паналап,
Балапанға ұсап, ұямыз бір түп қараған.

Басылар еді, ашылар еді күн кенет,
Аспаннан шұғыла шашылар еді бір бөлек,
Бітпейтін біздің балетіміздің жалғасы
Қосылар еді қостағы қою түнге кеп.

АРМАНЫҢ БАР МА?

«Адырлар, жондар, шатқалдар,
Аспанды тіреп жатқандар,
Айтылды нелер мақтаулар,
Арманың бар ма, ақ таулар?»

Сапарды солай жалғандар,
Шарландар, мәңгі шарландар,
Аспанды кезген тарландар,
Ақ бұлттар, сенде не арман бар?»

Армандап Адам сұрады,
Ақ таулар іштен тынады,
Азан сап тұрып ақ бұлттар,
Ағыл да тегіл жылады.
Ақ нөсер, бар ма арманың?..

* * *

Жігіттер, дем алайық тауға барып,
Балақты жүреміз бе шаңға малып?!
Алматының қарайық төбесінен,
Алдымен көк майсаға аунап алып.

Майсадан майда, шіркін, мақпал бар ма,
Масайрап шығайықшы шатқалдарға.
Жылылық апарайық біздер де бір
Мәңгілік жатқан мұзға, жатқан қарға.

Алатау — Алатау ғой біздерменен,
Жылылық бізден таппай, іздер неден?
Құрдымға құлап кетсек, өкінбейік,
Жігіт пе үйде туып, құзда өлмеген?

Алатау ашып тастап гүл кілемін,
Мұртына мұздақ қатып тұр білемін.
Тым құрыса леппен жібітейік,
Ерітейік мұртының сұңгілерін.

Балақты жүреміз бе шаңға малып?
Сәлемдесіп қайтайық шалға барып.
Алматының қарайық төбесінен,
Ақ шалдың кілеміне аунап алып.

* * *

Тымырсық күндей
тамызда жаңбыр көксеген
Жақсылық күтем,
жақсылық күтем тек сенен.
Жаман бір ойлар
жанымды шарпып өтсе егер,
Мен жақтан саған
суық бір хабар жетсе егер,
Жалғyzым менің,
қайтер ең?

Ұшар ма ең қанат байланып?
Қалар ма ең әлде ойланып?
Келер ме ең менің қасыма,
Періштем болып, айналып?

Қайтер ең, жаным,
тағдырыма етіп құлшылық,
талықсып жүрсем тұншығып,
Жетер ма ең маған
құрықтан қашқан асаудай,
құлын-мүшеңмен құлшынып?

Көзіңнен аққан
дариялардан өте алмай,
Қалар ма ең әлде жете алмай?
Қалайда, жаным,
кірпігіңе үміт ілдіріп,
Мен жүрген жаққа бет алғай...

Көзіңнен аққан дарияға
Көпір сап, жаным, өткейсің,
Қалайда маған жеткейсің?
Үзілмей жүрген үмітіңе мінгейсің,
Адасып, сірә, кетпейсің.

Қарғып өт, жаным,
қатерлі-қауіп текшеден!
Жетесің маған,
жетесің маған, бек сенем!

Тымырсық күндей
тамызда жаңбыр көксеген
Жақсылық күтем,
жақсылық күтем тек сенен!

* * *

Сарышұнақ аяз.
Салт атқа шана жектіріп,
Сапарға шықсаң,
Саң ауған жаққа бет бұрып,
Сардала жатса ақ қарға жонын бөктіріп,
Сабаса келіп үскірік-тікен бетке ұрып.

Оранып алып отаудай қасқыр ішікке,
Жағанды түріп,
жоныңды тоссаң үсікке.
Қатқан қар, шана,
тұяқтан ұшқын ұшып тек,
Ұлыса келіп ұялас жетім күшікше.

Жорғалай басып,
жортқанда жомарт құла айғыр,
Шайқалсаң, шіркін, бірде олай,
бірде бұлай бір.
Аулақта түлкі азығын таппай жылайды,
Өлексе бағып, өзекті шарлап, құмай жүр.

Қырқадан асып,
күн батып бара жатқанда,
Қияны басып,
іліксең, бөлем, ақ тауға.
Қылғытсаң сонда,
отырып алып ақ қарға,
Бір шиша зәһар бұйым ба,
тәйірі, ақпанда.

Соқпағын аңдып
сотқарлау қыстың жолының,
Сорлаған айғыр баса алмай тұрса солығын.

Қызулау қосшы саусағын үрлеп қолының,
Жүрдік деп енді,
жағасын түрсе тонының.

Алдыңнан кенет ақтүтек ұйтқып ұрды да,
Аяңға басса, тоқжарау айғыр бұрлыға.
Қисая қалғып,
отырған сәтте қынжыла,
Ауылдың жұмсақ түтіні тисе мұрныңа.

Жылымық түтін,
жылынып бойың, тамсанып,
Ауылға біздер,
ауыл да бізге қарсы ағып,
Көш бойы жерден көрінсе сонда жар салып,
Шапқылап келіп, саққұлақ Сырттан қарсы алып.

Аулаққа бармай, атыңның басын бұра сал,
Бейтаныс үйде береке бар ма, сынасаң.
Ат байлап жатса,
азамат үйден шыға сап,
Кештетіп келіп,
кез келген үйге құласаң.

Сәл толқып барып,
жібектің бір тал жібінше,
Бұйығы келін бұралып,
біраз кідірсе,
Зайыбы жақтан бір белгі сонда білінсе,
Ошаққа қарай оттығын ала жүгірсе...

«ДАРИҒА-ЖҮРЕК» КІТАБЫНАН (1972 жыл)

ПОЭЗИЯ

Поэзия!
Менімен егіз бе едің?
Сен мені сезесің бе,
неге іздедім,
Алауыртқан таңдардан сені іздедім,
Қарауытқан таулардан сені іздедім.

Сені іздедім кездескен адамдардан,
Бұлақтардан, бақтардан, алаңдардан.
Шырақтардан, оттардан, жалаулардан,
Сені іздедім жоғалған замандардан.

Сені іздедім досымнан, қасымнан да,
Ақша бұлттан іздедім, жасыннан да,
Сен бе дедім ақ нөсер ашылғанда,
Қызыл-жасыл шұғыла шашылғанда,
Көкжиек пен көкжиек қосылғанда.

Махаббаттан іздедім, сағыныштан,
Арманымнан іздедім алып ұшқан!
Сәттерімнен іздедім жаңылысқан,
Сені іздедім жадырау, жабығыстан.

Сені іздедім зеңбірек гүрсілінен,
Күннен, түннен, гүлдердің бүршігінен.
Қуаныштан, түршігу-күрсінуден,
Жүректердің іздедім дүрсілінен.

Сені іздедім сезімге у шараптан да,
Минуттардан іздедім, сағаттан да,
Сені іздедім.
Іздеймін, тағат бар ма?
Сені маған егіз ғып жаратқан ба?!

КӨКТЕМ ДЕ КЕЛЕР

Көп кешікпей көктем де келер енді,
Көгеретін тіршілік көгереді.
Қу бұтағы арса-арса кәрі еменге
Келер көктем, білмеймін, не береді?

Көп кешікпей көктем де келер енді,
Көгереді ауылдың төңірегі.
Ерте кеткен досымның қабірі тұр,
Келер көктем, білмеймін, не береді?

Көп кешікпей көктем де келер енді,
Барлық нұрын көл-көсір төгер енді,
Сағынышын сарыққан, жапа-жалғыз,
Менің жесір жеңгеме не береді?

Көгереді...
Барлығы көгереді:
Ой да, қыр да, даланың төбелері.
Әлі құрып баратқан ауру досқа
Осы көктем, білмеймін, не береді?

Көп кешікпей көктем де келіп қалар,
Есінетіп, есіртіп, ерікті алар.
Азан-қазан аспанның қоңырауы
Жақсылықтан тұрса игі беріп хабар...

* * *

Көңілсізсің, көңілің қаяулы ма?
Түнерген аспандайсың жай алдында,
Жаным-ау, саған қатер таянды ма?!
...Тіршіліктің тынысын бағып тұрған
Кім екен тіл тигізген аяулыма?!

Айнытпастан таныған ақ-қараны
Осы бір жан өзімдей боп барады.
Неден секем алды екен, сақтанады?!
Көңіліне көлеңке түсірді ме
Көбік езу біреудің даттағаны?!

Көзін жұмып отыр ғой көре-біле...
Сыңар езу сыншының керегі не,
Сыңарымның үңілдім өлеңіне.
...Тағдыр маған тағдырлас дос сыйлапты,
Егіз жүрсін екеуі дегені ме?

* * *

Қадірлі дос!
Қайтесің, ренжіме,
Айтпай-ақ қой,
Халіңді білем, білем!..
Таппай жүрсің сырласар сыңарыңды,
Жібі түзу жан іздеп жылы өңіден.
Айтпасаң да халіңді білем, білем...

Жанның бәрін жаныңа дос санадың,
Дос санадың...
Қалмады басқа амалың.
Ал жүрегің?..
Жүрегің тулап жатыр,
Қирата алмай кеудеңнің тас қамалын.

Бәрі де алдыма бас иер менің,
Бір құдірет қолыма тиер ме еді,
Қызылшақа сәбидей жүрегінді
Босатып ап түрмеңнен, сүйер ме едім.

ЖҮР, ҚАЛҚАМ

Шайқалып нұр,
Маужыраған мамырдан май тамып тұр.
Жайқалып қыр,
Тауға соққан боз сағым қайта ағып тұр.
Айталық сыр,
Серуендеп, жүр, қалқам, қайталық бір.

Сырласайық,
Қызғалдақты иіскеп, бір жасайық,
Қыр басайық,

Бар пойызды жетелеген рельстей
Барлық жанды жетелемес бір арман.

Болсын солай,
тұрсын солай,
солай ғой...

Әрбір адам бір-бір жыныс тоғай ғой.
Ну орманнан шыққаннан да жол тауып,
Еркін келіп, еніп кету — оңай ғой.

* * *

Батар күн,
Келер түн,
Атар таң,
Шығар күн,
Бәріңе, бәріңе, бәріңе құмармын!
Осы мен
осылай мәңгілік тұрармын,
Осы мен, сірә да, өлмейтін шығармын!

Жақындық сеземін
Жерден де аспаннан,
Жылылық сезінем
Мұздардан, тастардан.
Өмірім, сірә да,
өріден басталған,
Әріден басталып, мәңгіге тасталған.

Осы
мен
өлмейтін, өлмейтін шығармын,
Сәл ғана мызғып ап, қайтадан тұрармын.

* * *

Санаулы менің сағатым,
Санаулы менің күн, айым.
Асығам қалмай тағатым,
Асықпай қайтіп шыдайын.

Шау тарта жаным бастады-ау,
Айларды қуып жылдарым,
Айтылмай қалса, масқара-ау,
Ашылмай жүрген сырларым.

Күні ертең өліп кетердей,
Жастыққа қорқа бас қойдым.
Өмірім босқа кетер ме, ей,
Өруін таппай таспа ойдың?!

Күндер-ау, күндер, көктемдер,
Қасымнан менің кетпеңдер!
Әуелде неге жараттың,
Көпсінсең мені, көк пен жер?!

* * *

Біреулерді мерт қылып аламын деп,
Ашуыма ауыздық саламын кеп.
Тентек іні бетіме тік қараса,
Жасқанамын жандай-ақ залалым көп.

Бағамын деп әркімнің қас-қабағын,
Балам қабақ шытса да жасқанамын.
Сәлемімді біреулер алмай кетсе,
Екі иығым салбырап, пәс қаламын.

Досым өтсе алдымнан қырын қарап,
Бозторғайым кеудемде шырылдамақ.
Естігісі келмейді бәтшағардың,
Қорғасынмен құлағын тығындап ап.

Қайсыбіреу қарайды айдаһарша,
Тұрпайы өзіл,
түрпі сөз — қайда барсам.
Қайтер еді о жардың шарығына
Ашуымды қайтадан қайрап алсам?!

СЫБАҒАМ ҚАЙДА?

Қарамай сақалыңа, шалдығыңа,
Жарасып тұрушы еді қалжыңым да.
Қарабайдай қатайып алыпсың ғой,
Ата,
Сен шыныменен алжыдың ба?!

Сұрың да, сұхбатың да сондай бөтен!..
Бұйымым бар,
Үйіңе қонбай кетем.
...Жыламаған сәбиге емшек бермес,
Жыламасам алдыңда болмайды екен.

Мен сені сыйламасам, түсінбесем,
Жүрмес ең әр жырымның ішінде сен.
О, менің пайғамбарым!
Сен болмасаң,
Тірі пенде алдында кішірмес ем.

Ат басы алтын берсе табылмаған,
Еншім бар менің сенде алынбаған!
Қобызың емес пе едім қолыңдағы,
Ұмыттың неге мені, жаным-бабам?

Қатыбас өмірден мен пайда алмадым,
Жаныммен жазған жырым — жайған малым.
Қылышың емес пе едім қынаптағы,
Жоғалттың неге мені, пайғамбарым?!

Ат басы алтын берсе табылмаған,
Сыбағам қайда менің алынбаған?
...Бір түйір кәрі көздің жасы емес пе ем
Ұшында сақалыңның дамылдаған?!

ӨМІР ДЕЙТІН

Өмір дейтін тайғанақ мұзайдында
Жырлап кетем, алдымен жылаймын да,
Сөредегі кермені кесіп өтсем,
Маған әлі жетпейді Құдайдың да.

Мұң мен зарға ондайда шаң қаптырам,
Қайғы дейтін қаншықты қан жаптырам.
Ұры-уайым тиер деп қай жағымнан,
Секем алған киіктей аңдап тұрам.

Аттай жүріп өмірдің баспалдағын,
Бірі менмін қайғыдан қашқан жанның.
Көзім жасын көл етсем, сөнер ме екен
Көмейімнен лапылдап шашқан жалын?!

Жоқ, сөндірмен, сөндірмен, жыламан да,
Қуаныштан мұң жуық тірі адамға.
Дариясы өмірдің шайқалмайды
Дәрмені жоқ бір пенде жылағанға.

Жүргемін жоқ қайғының жүгін артып,
Ер сүрінсе еңкеймес, жығылар тік.
Бөліп, жарған қайсыбір қуаныштан
Ойландырған оңаша мұңым артық...

* * *

Сусыны жоқ жолаушыдай кезерген
Сусыным бір қанбай қойды ежелден.
Ол — жүректің шөлдегені, сезем мен;
Төрт аяғын тағалатып бурылдың,
Бұрқыратып, кең өлкемді кезер ме ем?

Сусыны жоқ жолаушыдай қаңсыған,
Сусыным бір қанбай, мені жаншыған.
Жүректің бір қалағаны бар шығар,
Қаталаған шөлімді бір басар ма ем,
Сусын ішіп даладағы малшыдан.

Шөлім неге, шөлім неге қанбайды?
Төтті де іштім,
ащы да іштім,
нанбайды...

Жүрек нені, жүрек нені талғайды?!
Қыр басында отыратын ауылдың
Қымызымен жібітер ме ем таңдайды...

АҚЫНҒА

Біз деген, досым,
Тағдыры қызық халықпыз.
Халқының өзі қорғасын құяр қалыппыз.
Екінің бірі бармайтын жерге барып біз,
Жанбайтын жерде жаныппыз.
Біз деген, досым,
Тағдыры қызық халықпыз.

Білгендер білсін,
Біlmестер, мейлі, біlmесін.
Қолдасын, мейлі,
қорласын, мейлі,
күндесін.

Қара тастан да мейірім күткен ақынды
Қатыгез жандар ашынтып алып жүрмесін.

Антеyміз біздер,
Жеріміз біздің — халық-ты.
Халықсыз біздің Антеyлігіміз қауіпті.
..Жұртына тастап кетпесе болды көшкенде
Берендері үшін қорғасын құйған қалыпты.

ШАРШАДЫМ БІЛЕМ

Шаршадым білем,
Жантая кеткім келеді.
Миыңды жеген құрысын бүйткен өлеңі!
Күйзеліп тапқан көңілімдегі көрікті ой
Аузымнан түссе, адыра қала береді.

Өлеңі құрсын,
Таппадым одан миятты,
Жазбай-ақ қойдым,
Жазғаным енді ұят-ты.
Менсіз де мына ғаламат жырау-дүние
Өзінен-өзі жырланып жатқан сияқты.

Өткізіп жылдар,
Өткізіп айлар,
Бекер күн,
Болғансып ақын,
Мұрнымды несін көтердім?!
Өлмей-ақ жүр ғой өлең жазбаған адамдар,
Өлеңсіз мен де өмірді бірдеңе етермін.

Жанды да жансыз
Көрінген заттан сыр бағып,
Өлетін болдым,
Өзімнен-өзім ұрланып.
Шаршадым білем,
Жатпасам енді болмас-ты
Жұрт кетіп жатқан
Қара теңізге бір барып...

АВТОГРАФ

Көрер едің,
Шаламын ба, отпын ба,
Білер едің,
Ақынмын ба, жоқпын ба?..
Кектендірген хан Жәңгір де жоқ мұнда,
Кектенетін Махамбет те жоқ мұнда.

Түсінер ең,
Езбін бе, әлде ермін бе,
Байқар едің,
Артықпын ба, кеммін бе?..
Мен Спартак бола алмадым, не шара,
Сенің өзің Цезарь болып көрдің бе?!

Сырым да — осы,
Жырым да — осы,
Алдыңда.
Байқашы бір,
Бықсыдым ба, жандым ба?
...Махаңдар жоқ,
Махаңдардың сарқыты —
Мұқағали Мақатаев бар мұнда!

«АҚҚУЛАР ҮЙҚТАҒАНДА» КІТАБЫНАН (1974 жыл)

ӨМІР

Қойлы ауыл көшіп кеткен жайлауына,
Жалғыз үй неғып отыр ойда мына?!
Шопан жігіт әлдене ойлануда,
Ойлануда, келе алмай байламына.

Бәрі көшкен малшының маңайдағы,
Жайлауына жайғасты талайлары.
Үйін әлі жыға алмай қамсыз жігіт,
Әлденені қия алмай қарайлады.

Көшсем деген салқынмен, таң атарда,
Жүгін артпай әлі отыр сары атанға.
...Қос қарлығаш тынымсыз жем тасуда
Ұядағы тойымсыз балапанға.

Не деген бала жанды құрғыр еді,
Киіз үйге бір шығып, бір кіреді.
...Шопанның шаңыраққа көзі түссе,
Шарасы таусылғандай ділгіреді.

Ойының болмай қойды тиянағы,
Қарайды балапанға ұядағы.
Үлбіреп қауыз ашқан үш өмірді
Қалайша құрбандыққа қия алады.

Тәңірі дәрменсіз ғып жаратар ма!..
Тағдыры үш өмірдің алақанда.
...Қос қарлығаш ойында дәнеңе жоқ,
Жем тасуда тойымсыз балапанға.

Үй иесі су берді сары атанға:
— Көшермін, — деп, — келесі таң атарда.

* * *

— Бір адам өлсе,
Бір жұлдыз қоса сөнеді, —
Бір кезде біреу осылай маған деп еді.
Есімде әлі біреудің былай дегені:
— Бір адам туса, бір жұлдыз бірге келеді.

Сенбесең сенбе,
Осыған әйтеу мен сенем.
Құлазып қалдым, бір жұлдыз ағып, сөнсе мен.
Несі бар оның?
Айып па адам тағдырын
Бүкіл ғаламның биіктігімен өлшеген?!

Аспанда кейде
Бір жұлдыз ағып баратса,
Тұрам да қалам
Бұралмай қалған сағатша.
Керемет неткен,
Адамның келте өмірін
Жұлдыз бен Жердің қашықтығынан жаратса!

ҚЫСТАУДА

Боран.
Боран.
Ақ боран — ой да, қыр да,
Толғануға мұрша жоқ, ойлануға.
Қыр астында қыстаудың есін алып,
Бар қаһарын төгуде қойлы ауылға.

Түннен бері тіміскіп, тыным алмай,
Сай-саланы тінтуде ұрылардай.
Тоғай менен орманды түтіп жатыр,
Атасының осында құны бардай.

Қораны да,
 үйді де,
 өрісті де
Түтіп жатыр ақ түтек тегіс, міне.

Сұп-сұр аспан сұрланып, ойран салып,
Бар қаһарын шашуда жер үстіне.

Отар жатыр қойнауда, ықтасында,
(Ығыр көрсе, бораннан бұқпасын ба?)
Қарауылдап шопан тұр аттан түспей,
Аяз қарып, кірпігін шық басуда...

Боран.
Боран.
Ақ боран — ой да, қыр да,
Бар қаһарын төгуде қойлы ауылға.
Бұққан қоян секілді қыстау жатыр,
Бұғып алып таудың бір қойнауында.

АСЫҒУ КЕРЕК

Асығу керек,
Асығу керек,
Асығу керек, асығу!
Алдында — биік асуың.
Асығу керек жылдамдығындай сәуленің,
Артыңа тастап найзағайлардың жасынын!

Асығу керек,
Тындыру керек барлығын!
Ешкімнің күтпей жарлығын!
Апармай кешке, асығу керек, асығу,
Түстегі ісіңнің қалдығын!

...Қайран күндерім,
Асықпай қамсыз өткердім.
Ақымақтығымды,
Апыр-ау, немен шектермін?!
Қолымнан келсе,
Қыста егін салуға әзірмін,
Келуін күтпей көктемнің.

Қолымнан келсе,
Уақыт деген өлшемді
Жоқ қылып мүлде көрсем бір.

Қолымнан келсе,
Ойымның жылдамдығындай
Жарықтың дағы тездігін тежеп,
Жеңсем бір.

Асығу керек,
Асығу керек, қалайда!
Уақыт саған қарай ма?!
Асығу керек.
Асығып жеткен арманның
Аппақ сәулесі
Түссін де тұрсын самайға.

ҮШ БАҚЫТЫМ

Ең бірінші бақытым — Халқым менің,
Соған берем ойымның алтын кенін.
Ол бар болса, мен бармын, қор болмаймын,
Қымбатырақ алтыннан нарқым менің.

Ал екінші бақытым — Тілім менің,
Тас жүректі тіліммен тілімдедім.
Кей-кейде дүниеден түңілсем де,
Қасиетті тілімнен түңілмедім.

Бақытым бар үшінші — Отан деген,
Құдай деген кім десе, Отан дер ем!
...Оты сөнген жалғанда жан барсың ба?
Ойланбай-ақ кел дағы, от ал менен.

Түгін түтет,
Өс, өрбі, көгере бер,
Немерелер көбейсін, шөберелер.
Жадында ұста,
Жақсылық күтпегейсің,
От емес, оқ сұрасаң менен егер!

Үш бірдей бақытым бар алақанда,
(Мені мұндай бақытты жаратар ма!)
Үш Күн нұрын төгеді аспанымнан
Атырау, Алтай, Арқа, Алатауға!!!

ҚЫРЫҚЫНШЫ ЖЫЛДАРДАҒЫ БЕСІК ЖЫРЫНАН

«Кебін киген өледі,
Кебенек киген келеді»,
Майданға көкең кеткенде,
Осылай бәрі деп еді.

Бөпем, бөпем, бөпем-ау,
Қай жерде қалды көкең-ау?!
Кей-кейде біздің халық та
Өтірік айтады екен-ау!

«Оралар туған жеріне,
Топырақ сап бер», — деді де,
Дұғасын оқып, күбірлеп,
Әжең де қалған жөніне.

«Оралсын аман жеріне,
Көріссін туған елімен», —
Дедім де көздей қалтаға
Топырақ түйіп беріп ем.

Бөпем, бөпем, бөпем-ау,
Қай жерде жатыр көкең-ау?!
Көбісі біздің ырымның
Түкке алғысыз екен-ау!

«Үлкен үйден дәм татса,
Кешікпей қайта оралар.
Ел-жұрты қарғап, ант атса,
Кеткеннен келмес, жоғалар», —

Дегесін, үлкен шаңырақ,
Дәм беріп еді жамырап.
Алақан жайып артынан,
Ақ тілеу айтқан аңырап.

Аужалын түйіп заманның,
Ортаға салып бар малын,

Әже, сен бірге жүрсің меніменен,
Өліге мен өзінді телімегем.
...Ақ кимешек көрінсе сені көрем,
Ақ кимешек жоғалса...
Нені көрем???

ШЕШЕ, СЕН БАҚЫТТЫСЫҢ

Шеше,
Сен бақыттысың!
Жыламағын.
Жай түсіп жатқанда да құламадың.
Тәңіріңнен мен едім ғой сұрағаның,
Сондықтан жыламағын, жыламағын!

Бармын ғой,
Тірімін ғой,
Қасыңдамын.
Өлмеймін, мен өзіндей асылданмын!
Таусылып, өз-өзіңнен шашылмағын,
Байырғы берекеңді қашырмағын!

Мен сенің қанықпын ғой көз жасыңа,
Өзім кепіл тот басып тозбасыма.
Екі жыр жазсам саған бірін арнап,
«Шеше» деп жаздым ылғи сөз басына.

(Тәңірім кеше көрсін кесірімді).
Аспанға жазам сенің есіміңді!!!
Шеше!
Сен бақыттысың, тербете бер
Құба талдан иілген бесігімді...

ЖАЙЛАУҒА БАРАР ЖОЛДА

Иір-қиыр сайларда
Ирек-ирек із қалған.
Аққан бұлақ жайлаудан
Атқылайды құз-жардан.

Самал сүңгіп шалғынға,
Қыр өртеніп, гүл жанған.
Көрі таудың алдында
Көрі жартас сұрланған.

Ойдым-ойдым қойнаууда
Орман шашын тараған.
Белде сағым ойнауда,
Лақтырып орамал.

Құлай жаздап құсадан,
Құз-жартастар шаққа тұр.
Таздың басына ұсаған
Шыңның басы тап-тақыр.

Айналаңның бөрі өлең,
Бөрі де гүл ашылған.
...Түнжырайды көрі емен
Жапырағы шашылған.

СЕН ӘЛІ ТІРІ МЕ ЕДІҢ?

О, Махаббат!
Сен әлі тірі ме едің!?
Көзімнен ғайып болған күнім едің,
Гүлім едің...
Елтіген түнім едің,
О, Махаббат!
Сен әлі тірі ме едің!?

Мен сені ұмытқамын.
Жылытқаның есте жоқ, суытқаның.

Суып қаным,
Жинағам құрып халім
Жығылған отауымның уықтарын.
Содан бері мен сені ұмытқамын.

О, Махаббат!
Сен әлі тірі ме едің!?
Тірі ме едің...
Мен де енді тірілемін!
Ақ періште, алдыға жүгінемін.
...Қолдай гөр, ғашықтардың пірі, мені!

СЕН МЕНІҢ

Сен мына жанарымның ішіндесің,
Жанардың білесің ғой кішірмесін.
Ішіне жанарыңның сақта мені,
Біреулер көлеңкесін түсірмесін!

Сен менің мына тылсым кеудемдесің,
Білесің кеудеме ешкім тең келмесін.
Кеудеңе — зынданыңа салып сақта,
Біреулер көкпар қылып өңгермесін!

Сен мына тілімдесің, үнімдесің,
Білесің ғой тілімнің бүлінбесін.
Сен мені үніңе қос, тіліңе тұт,
Үнім өшіп, үшкір тіл тілінбесін!

Сен мына менің алып басымдасың,
Білесің ешкім де оны басынбасын.
Сен мені өз басыңмен бірге қорға,
Біреулер зұлымдығын асырмасын!

Сен менің миымдасың!
Білесің миым жатқа бұйырмасын.
Миыңның бір жеріне жасыр мені,
Қиылсын өмір солай... Қиылғасын!..

* * *

Алдынан терезеңнің жүріп өттім,
Сен мені байқадың ба, күдіреттім?
Тұрдың ба терезеңнің ар жағында?
Теңселіп, тұтқан пердең діріл етті.

Неге өртенді?
Жүрегім неге өртенді?!
Нелер келіп, басыма нелер төнді...
Балконыңнан қол бұлғап, қарсы алушы ең,
Неге менен жасырдың көлеңкеңді?

Қайран көктем,
Қайран гүл, қайран жазым!
Сарқылған ба, шынымен, сайран-назың?
Айныдың ба, шайлығып шалқарыңнан,
Айдынымда қанатын жайған қазым?

Көзің қайда көшеден мені іздеген,
Сөзің қайда жанымды егіз деген?
...Терезеңнің алдына келіп тұрмын
Көгершіндей,
Қысты күн... жем іздеген...

МЕН — ӨЗІҢМІН

(Оңай ғой сүйемін деу, күйемін деу...)
Мен — өзіңмін жаныммен, сүйегіммен!
Өз айнаңнан өзіңді танымайсың,
Соныңа күйемін мен.

Мен — өзіңмін,
Өзіңнен айнымадым,
Өзіңе ұсап жемісін жайды бағым.
Өз бағыңнан өзіңді қуалайсың,
Соныңа қайғырамын.

Мен — өзіңмін,
Өзің боп еркеледім,
Тел өскен өзіңменен тентек едім.
Өзіңді өзгеден де жат көресің,
Соныңнан жеркенемін.

Өзің менсіз,
Мен сенсіз қалғандаймын,
Табамын, мейлі өзірге тал қармаймын.
Қуаламай танырсың, жат көрмессің,
Осыңды армандаймын.

О, менің гүл-алаңым!
Саған кеп, сөндіремін мұң алауын.
Сен — маған тыным бермес тіршіліксің,
Осыған қуанамын.

КӨРМЕСЕМ ЕКЕН

Көзіңнің жасын көрмесем екен мен сенің,
Көзіңнің жасын көрсетпе маған, еңселім.
Қайғыру саған — Қара теңіз боп теңселу,
Қайғыра көрме, темірден соққан семсерім!

Қапыда бір күн қайғыра қалсаң, ардағым,
Қапаста мен де — қара түнекте қалғаным.
Үмітім менің, мұратым менің, арманым,
Осы қалпыңнан, жарқын салтыңнан танбағын.

Қара жерімдей қайыспас менің төзімдім,
Көрмесем екен жылаған сенің кезінді.
Көзінде жасың, көңілінде ащы сөзінді
Есітпей, көрмей, жамылсам екен бөзімді.

Көрсетпе, жаным!
Көзіңнің жасын көп көргем...
Жүре бергенде уайым деген өткелмен,
Қалтарыс жерде қадалған қанжар өкпемнен,
Қайрыла беріп, қақ жүрегіме дөп келген.

Көзіңнің жасын көрмесем екен сенің мен,
Қайғыңнан сенің қабырғам талай сөгілген.
Қара көзіңнен қара моншақтар төгілген,
Қалған тұқыммын — қара моншақтан себілген.

КӨРСЕМ ДЕЙМІН

Сені мен көрсем деймін, көрсем деймін,
Жазыпсың қартайдым деп, мен сенбеймін.
Мойнымда қарызың бар, берсем деймін,
Сонан соң өлсем, мейлі, көмсең, мейлің.

Өткізіп қанша күндер, қанша жылдар,
Қарайлап жолыма сен шаршадың ба?
Қаласаң қайтып орал, алып кеткін,
Менде сенің жастығың — кәусарың бар.

Өмір өтіп, жылжуда көш ілгері,
Өзің жаққан сәуленді өшірмеді.
Өзің жаққан сәуленді өшір келіп,
Өшір келіп...
Сонан соң, кешір мені!

Әсер етпей дауылын, жауының да,
Жаным менің жануда, жабығуда.
Махаббаттың тәттісі сағыну ма?!
...Меніңше, сағынудың сағымынан
Жай отындай жалт беріп табылуда!

Мен сені көрсем деймін, көрсем деймін!
Сонан соң,
Өлсем, мейлі,
Көмсең, мейлің...

ЕСТЕЛІК

Ауылың жаны — ақ бастау,
Ақ бастау бар да, жу бетің.
Ақ бастау түбі — ақ таста
Айнымас сенең суретің.

Суретің көр де, өзің көр,
Қайтесің, қалқам, айнаны.
Оянсын небір сезімдер,
Ойыңа түсіп қайдағы.

Жаудырап, жаным, көзің сал,
Ақ таста тұрған елеске.
Жамалың — жаһұт, сөзің — бал,
Нәресте кезің емес пе?!

Табынып тұрған тағдырды
Танымай кеткен нәресте,
Тоғайды, торқа-шалғынды,
Өзіңді, мені ал еске.

Ауылың,
Аппақ бастауың...
Айналып кетті-ау елеске.
Моншағың, шашың, шашбауың,
Нәрестем,
Бәрі әлі есте...

ЖАС ӨМІР, САҒАН ӨКПЕМ ЖОҚ

Жас өмір, саған өкпем жоқ,
Көктем боп тұрдың сан жылдар.
Жеткенде жеріп кеткем жоқ,
Өктем боп талай тағдырлар.

Бір жылға тең боп бір күнің,
Санасыз, ойсыз мас қылдың.
Мінезін бермей түлкінің,
Жүрегін бердің қасқырдың.

Қапыда кейде қан құсып,
Қасқырмын дедім, қасқырмын!..
Кеудеме мына нан пісіп,
Басыммен барып тасты ұрдым.

Шашырады ұшқын көзімнен,
Бас осал екен, тас мықты.
Ес кіріп, сонда сезінгем
Өткенін қайран жастықтың.

Жасарып ылғи жан-жағым,
Тұратын еді көктем боп.
Жарқ етіп өткен арманым,
Өкпем жоқ саған, өкпем жоқ.

МЕН ТАУЛЫҚПЫН!

Тау дейтін алып жүрек Ана туған
Мен таулықпын!

Таудан мен жаратылғам.
Киіктің сүтін еміп ержеткенмін,
Қуат алып қыранның қанатынан.

Мен таулықпын!
Таудан мен жаратылғам.
Бұлт бүркеніп, жай отын ала туғам.
Күн алғашқы сәулесін маған шашып,
Маған келіп түнейді қара тұман.

Тау ұлымын,
Тау — менің дәу бесігім,
Мен оның әуресімін, сәулесімін.
Асқар шыңдар желпиді бесігімді,
Бір орамын ағытып сәлдесінің.

Мен таулықпын!
Таудан мен жаратылғам.
Тау деген Ана туған дара тұлғам.
...Тауға барып,
Көкке ұшып кетсем бе екен,
Ұстап алып қыранның қанатынан.

СӘБИ БОЛҒЫМ КЕЛЕДІ

...Құс та болғым келмейді!
Қанатым бар.
Қанатым бар күмістен жаратылған.
Сәби болғым келеді, сәби болғым,
Мына өмірден хабарсыз, жаңа туған.

От та болғым келмейді!
Жылуым бар.
Жылуым бар, керексе жылыныңдар.
Әлди болғым келеді, әлди болғым —

Күн сәулесі ойнақтап тұлымында,
Отыратын анасы құлынымдап.

Қанаттанып өмірге ұшарымда,
Кесілмесін бәрібір тұсауым да.
Сәби болғым келеді, сәби болғым,
Сәбиі жоқ Ананың құшағында.

Тар бесігі — кең жаһан тарылмаған,
Біреуге бар, біреуге табылмаған
Сәби болғым келеді, сәби болғым,
Ана сүті аузынан арылмаған.

МАҒАН, ҚҰРБЫМ, КЕКТЕНБЕ

Өкініш қып өткен менен кеткенге,
Өтінемін, маған, құрбым, кектенбе.
Алай-түлей қарлы дауыл соқпай ма
Аласапыран ең алғашқы көктемде?
Соны есіңе ал, маған, құрбым, кектенбе.

Ашуыңды алайын мен тең бөліп,
Өтінемін, өткіншіге берме ерік?!
Сен де айыпты, мен де айыпты емеспін,
Сенде де бар, менде де бар пенделік.

Сенде де бар, менде де бар алалық,
Сол алалық өршімесін жаңарып!
Алалықты айбалта ғып ұстаған
Бұл өмірде өзәзілдің бары анық!

Ел мен елді, халық пенен халықты
Жауластырған сол өзәзіл қалыпты.
Күндестік деп аталатын бір мыстан
Күлге аунатты...

Өзәзілді тауыпты.

Өтінемін, құрбым, маған кектенбе,
Өкпелей бер, наздана бер, жек көрме!

БӘРІНЕ ДЕ ТҮСІНЕМ

Бәріне де түсінем,
Бәрін білем,
Бірақ білмен өзімнің әлімді мен.

Пайдам да жоқ ешкімге, зияным да,
Ұялтуға қақым жоқ, ұялуға.
Жаяулатып жүріп-ақ, дәмем күшті,
Құрық салам құланға қиялымда.

Қалқасында жүріп-ақ қалтарыстың,
Күшім бар деп күшіндей Алпамыстың,
Келсін шамам, келмесін, шаруам жоқ,
Геркулеспен келеді арпалысқым.

Олай көрем өзімді, бұлай көрем.
Өзімді өзім патша, Құдай көрем.
Кесілмеген тұсауы нәрестедей,
Кездескеннің бәрінен құлай берем.

Шабыт, ашу, шаттық, мұң, ұят қалып,
Жүрген жай бар осылай күй ақтарып.
Билей алмай жүрмін мен бір басымды,
Роботы ойлардың сияқтанып.

Бәріне де түсінем,
Бәрін білем,
Бірақ білмен өзімнің әлімді мен...

ҚАЙРАН, БАУЫР

Токбергенге

— Мұқаш-ай!
Қарасазды сағындым-ау!
Сағындым-ау суымды, тауымды да! —
...Қайран дос, барғанымда осылай деп,
Өрт кетіп өзегіңе тарынды-ау!

Көңіліңнен көтеріліп ойран-дауыл,
Кемеңді бұрып еді қайраңға бір...

Сағынған сазың, әне, тауың, әне,
Жатырсың өзің, міне, қайран, бауыр!

Үйірінен адасқан тентек едің,
Тентегім-ай, үзілді ерте демің.
...Қарасазың, мінеки, әлдилеуде,
Әлсін-әлі жаңартып көрпелерін.

ӨМІР ДЕГЕН БІРЕУ БАР

Жазықсызбын дей алман, жат көріндім,
Жазықтымын дей алман, ақкөңілмін.
...Өмір деген біреу бар билік құрған,
Билігінен мен соның қақ бөліндім.

Желіктіріп, су бүркіп сайтан маған,
Кезім болды әділдік айта алмаған,
Батқан ерді арқама ауырсынып,
Жауыр болған құнандай қайқаңдаған.

Арыммен де оңаша қалып көрдім,
Жоғалғанын іздедім, тауып бердім.
Ар-ұят деп аталар нәрестені
Қызылшақа күйінде алып келдім.

Сайтанның да, күнәсіз періштенің
Бал мен уын талғамай неге ішкемін?
Періштенің қайғысын бөліспедім,
Сайтанменен, Тәңір-ау, не істермін!?

Аңқылдаған не таптым ақкөңілден,
Несіне ердім сайтанға жат көрінген?!
Өмір деген біреу бар билік құрған,
Билігінен мен соның қақ бөлінгем.

МҰҢ БАСҚАНДА

Мұң басқанда,
Не жетсін сырды ашқанға,
Келейінші бір барып сырлас жанға.
Көзім алды — көк тұман, жанарда — жас,
Көлеңкелеп көңілді кір басқан ба?
Келейінші бір барып сырлас жанға.

Бірге бастық өмірдің кезеңдерін,
Бірге кештік көлдерін, өзендерін.
Бір жан мені тыңдаса, сол тыңдар-ау,
Түсінер-ау, жанымды сезер менің.

...Қоңырауды қолыммен басып тұрып,
Жібердім бе орынсыз асықтырып?!
Ойыны ма, шыны ма, сырлас жаным
Жауып алды есігін, ашып тұрып.

Әрі күттім, амалсыз, бері күттім,
Кемесіне жармасып кер үміттің.
Тайды қолым, құрдымға құлап түстім,
Мінемін деп бекерге желігіппін.

Болсам егер кінәсіз, безіне ме?!
Оңбаймын ғой, обал жоқ өзіме де,
Шолжаңдаған еркімен шортан байғұс
Тасқа соқпай тұмсығын сезіне ме.

Тел қозыдай шіркінмен телі өсіп ем,
Шығарды ма шынымен мені есінен?!
...Аңырамын иесіз жағалауда
Айырылып достықтың кемесінен.

Сырласқанға не жетсін мұң басқанда,
Сырласатын менімен сырлас бар ма?
...Есім кіріп, көзімді бірде ашқанда,
Астымда — Жер,
Ай, жұлдыз тұрды аспанда...

ЕМХАНАДА

Өкінішті...

Мына құрғыр сырқаттың беті күшті.
Жүрегім көтеріліс жасап жатыр,
Бұзбақ болып кеудемде бекіністі.
Өкінішті...

О, Жүрек!

Менің алтын қазығым-ау!
Қайтейін, қажыдың-ау.
...Қытықтаған бауырдың «назы» мынау.
Қажыдың-ау, байғұсым, қажыдың-ау!

Не істемекпін?

Жаным-ай, саған шипа істемек кім?!
Жаралғанда бүтін ем, үш бөлекпін:
Жүрегім — Африка, бауырым — Кипр,
Миым Мұзды мұхиттай...
Не істемекпін?...

КӨЗІҢ НҰРСЫЗ ДЕЙСІҢ СЕН

...Содан бері шыныммен жыламадым,
Сүріндім ғой, қойшы оны, құламадым.
Көзің нұрсыз дейсің сен, әлде өзілің,
Әлде бір шыныңмен-ақ сынағаның.

Оның рас, несіне қынжыламын,
Нұрсыз көздің көрсеңші тұнжырауын.
Жанарымның жартысы ағып кеткен,
Себебі бір-ақ рет шын жыладым.

...Аттанды әкем жау туын құлатуға,
Қуат берсін, жетсін бір мұратына.
Желе жортып, артынан ілестім мен,
Қонып алып әкемнің құла атына.

Ақпан еді бүріккен үскірігін,
Шырылдатып бұрқасын ысқырығын.

Ес білгелі ең алғаш жылағаным,
Кешіргейсің, есіме түсті бүгін.

Жылайын деп онда мен жыламадым,
Шыдамадым, қайтейін, шыдамадым,
Алпамыстай әкемнің өкіріп кеп,
Көріп қалдым шанадан құлағанын.

Болсам дағы тұңғышы, шөлдегені,
Майдайымнан иіскеп көрмеп еді.
Өкіріп кеп, аймалап, жылап жатыр,
Тік көтеріп қойды да жерге мені.

Өзі күйреп жатқанда шаңырағым,
Шыныменен сонда мен аңырадым.
Өкіргенде тау тұрды күңіреніп,
Сондағы Әке — қазіргі Аруағым.

Қауым келіп, қаумалап алып кеткен,
Қап-қараңғы дүние, жарық кеткен.
Көзің нұрсыз дейсің сен,
Сонда менің
Жанарымның жартысы ағып кеткен...

БЕТХОВЕН

Сәнімен емес,
Әнімен оған қымбатты,
Қырық мың ғалам
Қырық мың түрлі үн қатты.
Көзімен көрмей әлемнің мына бояуын,
Көңілімен ғана керемет сазын тыңдапты.

Жетімек бұлттар жер ауып, қайда көшеді,
Өшеді қашан бүгінгі және кешегі?
Дауылдың соғар, .
Жауынның жауар шақтарын
Бетховен ғана дыбыстан сезген деседі.

Сиқырлы үнмен сыбырлап оған тұр ғалам,
Ғалам да оны,

Ғаламды ол да тыңдаған.
Сынымен емес, сырымен Айдың сәулесі
Сорғалап соның саусақтарымен жырлаған.

Қия алмай оны,
Қиылып Айлы түн кетті.
Жалауын алып, жеңімпаз жаңа күн жетті.
Жым-жылас, жым-жырт, таскерен етіп Тәңірі,
Табиғат та оны күндеген екен, білмеptі.

Сыңғырлап үні,
Күмбірлеп күйі бұрқанбай,
Дүние тынды...
Тілі кесілген мылқаудай.
Айлы кештерден сорғалап сазды күй тамбай,
Құлазып қалды қу тірлік өлі вулкандай.

Не дерсің мына таскерен мылқау шақтарға!
Дыбыссыз бәрі — орман да, тау да, бақтар да.
Тек қана аспан азан сап оған естіртті,
Керен тірлікті қалдырып бара жатқанда.

Күркіреп аспан,
Ойнатты-ау дейсің жасынды,
Сайратты-ау дейсің мелшиген тау мен тасынды.
Мылқаудың үні, кереннің құлағы ашылды,
Кешірім сұрап,
Бәрі де оған бас ұрды.

ҚАРА ӨЛЕҢ

Қалқам,
Мен Лермонтов, Пушкин де емен,
Есенинмін демедім ешкімге мен,
Қазақтың қара өлеңі — құдіретім,
Онда бір сұмдық сыр бар естілмеген.

Жат жерді жастанғанда жазатайым,
Қанымен жазды, мүмкін, ағатайым.

...Қасиетіңнен, қара өлең, айналайын,
Қазақтың дәл өзіндей қарапайым.

Түзу-түзу тілінген таспадайын,
Қамшы өремін таспадан басқадайын.
Қаламасаң қамшымды аулақ жүргін.
Қараша үйдің есігін ашпа, ағайын!

Түзу-түзу жыртылған аңыздайын,
Аңызыма неге нәр тамызбайын.
Қара өлеңі қазақтың қаза болса,
Қара көзден неге қан ағызбайын.

Іздемпаздық менің де бар өнерім,
Будан жасап бидай мен тары егемін.
Қазан-миым бәрін де қайнатады,
Дара қойып қазақтың қара өлеңін.

Ақынмын деп қалай мен айта аламын,
Халқымның өзі айтқанын қайталадым.
...Күпі киген қазақтың қара өлеңін,
Шекпен жауып, өзіне қайтарамын...

ҚАЙДАН БІЛСІН

«Көрінбейсің газет пен журналдардан...»
Деген мен сөз естимін туғандардан.
Жарқындарым!..
Жанымды қайдан білсін
Жақсы жырдың жолында құрбан болған.

Қайдан білсін жыр жазу қиындығын,
Соқыр жармақ екенін сыйым бүгін.
Қайдан білсін, келе алмай күйім бүгін,
Сансыратып кеткеңін құйын-күнім.

Білсін бе дерт екенін тіл өнері,
Тіл өнері жоғалтып жіберерін.
Түсінсін бе, дым тамбай, көк аспанның
Құрғақшылық жылдары түнерерін.

Қайдан білсін...

Туыстар қайдан білсін.

Оңай емес орнату ойдан мүсін!

Болдырам деп болмасты қиялыммен,

Қайдан білсін біткенін қайран күшім.

...Оу, менің ойран-құсым, сайран құсым!

Оңаша өз бағыңда сайрап жүрсің,

Бұл ғалам сенің титтей жүрегінде

Не болып жатқандығын қайдан білсін...

АТАМА

Өкпем де жоқ емес-ау саған менің,

Назымды тыңдайсың ба?

Саған келдім.

Екеуіміз ортақтасып, үй салып ек,

Күн шалмас теріскейін маған бердің.

Өкпем де жоқ емес-ау саған менің,

Жосықсыз кінәшілсің — жаман жерің.

Төзгісіз қылығыңды қырқып тастап,

Төзімді мінезіңмен қалар ма едің.

Өкпем де жоқ емес-ау саған менің,

Кейімесем, саған мін тағар ма едім,

Сарқылмас берекенді үлестіріп,

Сарқытын сараңдықтың маған бердің.

Сараңмын, сараңмын мен, сараңмын мен,

Сараңмын сауат ашып, санам кірген.

Балаңа сен қимаған берекені,

Ақсақал-ау, айтшы өзің,

Табам кімнен!?

...Өкпем де жоқ емес-ау саған менің,

Ойланшы, сен осындай адам ба едің?

Баяғыдай тізеңе отырғызып,

Баяғыдай болсаңшы, панам менің!?

ЖАЗДЫҢ ТАҢЫ

Жарықтық,

Жаздың таңы-ай!

Жадырап, қанатымды жаздым талай.

Ақ тауға асылғанда ақ таң келіп,

Ашылған ақ шымылдық — мақпал делік.

Ақ сәуле ұяма кеп ұйығанда,

Ақ таңға қанатымды қаққам келіп.

Асқардың Күн ілігіп сәлдесіне,

Қарайды дүниеге сәл кешіге,

Айдында — Жер мен көктің арасында,

Ақ таңның шомылғамын сәулесіне.

Күн — мені шомылдырған асыл анам,

(Жан-жағым ақ моншақтар шашыраған).

Ақ таудың бөлеп мені бесігіне,

Ақ таңның сүтіменен асыраған,

Күн — менің асыл анам, асыл анам.

Жарықтық,

Жаздың таңы-ай белден асқан!

Бауырын жерге басқан, шөлдеп аспан.

Қия алмай жаз төсегін — жар төсегін,

Қиылып, бозаруда Жер мен аспан...

ІҢІРДЕ

Бейуак,

Беймаза шақ, абыр-сабыр.

Қызыл іңір шекпенін жамылса қыр,

Қырға шығып, қызықтап қайтқан ғажап,

Қылығы бал жас құрбы табылса бір!

Жарылғансып ағыңнан, ақтарылмай,

Ақтарылған ойыңды жатқа бұрмай,

Жүре берсең, шіркін-ай, үнсіз-тілсіз,

Баяғы сол бұйығы шақтарыңдай.

Жүре берсе, шіркін-ай, кезе берсе,
Үнсіз-түнсіз бір-бірін сезе көрсе,
Өз-өзінен қос сызық қосылатын,
Қосылмасқа көнбейтін меже келсе.

Айқұш-ұйқыш зарядтар дір еткенде,
Тамыр бойлап, ток ойнап жүректерде,
Ақ моншағын аспан да шашып алып,
Нұр жамырап жөнелсе түнектерге.

Бейуақ.
Беймаза шақ, қызыл іңір.
Қырқада өткен күннің қызуы жүр.
Жаны жақсы жас құрбы кез келер ме,
Жастық шақтың еске сап қызығын бір...

БОЗҚАРАҒАН

Бозқараған...
Көрдің бе бозқараған?
Сирень иісі аңқиды боз даладан.
Бозқараған — тікенек, тікенге өскен
Сирень гүлін ешкім де қозғамаған.
(Соның аты, біздіңше — бозқараған).

Қара судың жағасы бозқараған,
Бозқараған бұтағын қозғама, адам,
Бозқараған ішінде бойжеткенге
Бозбалалар бозарып көз қадаған.

Бойжеткендер тойларын жасарында,
Бозқараған жанатын ошағында.
Әтір иісін әкеліп аш ауылға,
Желік беріп тұратын жеңгейлерге,
Жер түбіне біреумен қашарында!

Қарасаздың тоғайы — сайран бағы,
Сайран бағын неліктен ойрандады?!
...Бозқараған гүлін ап, хатқа салып,
Жіберуші ек туысқа майдандағы.

Бозқараған!
Армысың, қасиеттім, бөзге ораған!
Қайда әлгі бойжеткенің көз қадаған?
Қайда жеңгем?
Соңынан сөз бораған...

АЙХАЙ, КӨКТЕМ

Тентек жаңбыр терезені
Бытырамен атып тұр.
Кенеледі
Жер өзегі,
Рақатқа батып қыр.

Үдеріп көк,
Түнеріп кеп,
Аласұрып атқандай.
Алабұртқан, күреңіткен,
Аласапыран шақтарды-ай!

Күркіретіп,
Дүркіретіп,
Мына келген көктем бе?!
Сіркіретіп,
Бүркіп өтіп,
Әтір шашып кеткен бе?

Алаңым да,
Адамым да,
Жадырады-ау шалқып бір!
Қырдан ескен самалында
От иісі аңқып тұр.

...Тентек жаңбыр тереземді
Бытырамен тұр атып.
Қандырайын кенеземді,
Айхай, көктем!
Тұра тұр!..

ЖАЗ ДА ЖЕТТІ

Қалқиды,
Қалқиды бұлт қазбауырлап,
Шынымен келіп қалған жаз ба мынау?!
Тоң ұрып табанымнан үсік шалып,
Ойпырай, өліп қала жаздадым-ау.

Сәлем бермей туысқа, бауырға да,
Адырға да бара алмай, ауылға да,
Аяқ басар жер қалмай, сансыратып,
Қатты батты өткен қыс қабырғама.

Ұқсамады көктем де көктеміне,
Жылылық та, нұр да жоқ көкте мүлде.
Сыйсыз қонақ секілді жылысты ол да,
Келгені де белгісіз, кеткені де.

Мына келген жазым ба — ақ таңым ба?!
Қайта оралған құсым ба бақтарыма?
Қарғыс айтып отыр ма қарлығаштар
Менің жүдеу кешегі шақтарыма?!

Кетпей, келмей дүние тұра алар ма,
Жаз да жетті-ау, сағынтып, тірі адамға,
Жасыл шекпен жамылған төрем менің,
Ауыл-аймақ, ел-жұртың дін аман ба!

АЯ МЕНІ, АРДАҚТЫМ

Білесің бе, құрметтім?
Арасында дүрмектің
Сені ұмытып кеткенімді білмеппін...
...Енді, міне, ойланатын күн жетті,
Арасында дүрмектің
Әлдеқалай жүрмеппін.

Көп нәрсені сезіппін,
Сезіппін де, түйіппін.
Біреулерден жеркеніп, біреулерді сүйіппін.

Біреулерден аласа, біреулерден биікпін.
Ақыры кеп,
Ат басын саған бұрдым, сүйіктім.

Арманым да, үмітім де
Сенде екенін ұғындым.
Жәбір көрген сәбидейін бауырыңа тығылдым.
Ұғындым мен
Басқаларға жоқ екенін құнымның,
Ая, ардақтым, ая мені!
Алдыңа кеп жығылдым.

Білесің бе, ардақтым?
Саған деген асылымды әркімдерге арнаппын.
Өзімді өзім алдаппын,
Кешесің бе, аруақтым?
Құлың болып қалмақпын.

САРЫАЛА ҚАЗ ОРАЛДЫ

Сазға тағы оралды сарыала қаз,
Сарша тамыз тағы да бола ма жаз!
Күрік басар ақ тауық күлге аунаса,
Күнге қарап шақырар бала қораз,
Сарша тамыз тағы да бола ма жаз?!

Тұтасқан бұлт айналып, ығысқанда,
Күн күркірер батыстан, шығыстан да.
Әжемнің де баратын күні туар
Алыстағы жатбауыр туысқанға.
(Із салмады, шіркіндер, суысқан ба?!)

Шілде туып, тағы да жаз бола ма?
Аққу ұйқтап, айдыңға қаз қона ма?
Қызды ауылға күніне қырық барып,
Желік пайда бола ма бозбалаға?

Салқын жайлау, самал жел, саумал бұлақ
Жатар ма екен көпіршіп, таудан құлап?

Биыл жазда тағы да көгере ме
Былыр күзде қуарып қалған құрақ?

Сарыуайым салудың не керегі,
Көгереді, бәрі де көгереді!
...Көп досымды жоғалттым осы қыста,
Келесі жаз, білмеймін, не береді...

Сарыала қаз оралды сазға тағы,
Ақ тырналар аспанды боздатады.
Сұқсыр көкек тоғайдан сұңқылдаса,
Қай-қайдағы мұңымды қоздатады...

«ШУАҒЫМ МЕНІҢ» КІТАБЫНАН (1975 жыл)

КҮН ҰШЫП КЕЛЕ ЖАТЫР

Таң атып келе жатыр,
Қарсы ал, жаным!
Қарсы ал, жаным!
Қанып іш таң саумалын.
Кешегі өткен күнмен өртеп жібер
Өткерген өкініштің бар салмағын.

Ай, жұлдыз абыр-сабыр араласып,
Түн кетті шымылдығын ала қашып,
Жарқын өмір жарықсыз қалды ма деп,
Күн ұшып келе жатыр,
Далаға шық.

Терезенді аш,
Ақ сәуле үйіңе енсін.
Үйіңе енсін,
Жаныңның күйі келсін.
Іздеме көйлегіңді, Күн сыйлаған
Шуақтың нұрыменен киінерсің.

Шашыңды желпігенде аймалап нұр,
Ақ сәуле ақ жүзінде тайғанап жүр.
Арланбай ақ төсінді ашып таста,
Айдынында қанатын жайған аққу
Арманымен қосылсын аймалап бір!

ЖЫЛ ӨТТІ

Білмеймін, күн өтті ме, жыл өтті ме?
Баяғы байыз таппас жүрек, міне,
Күн, айлар, жылдар өтті дүр етті де,
Бір тамыры болымсыз дір етті де,
Баяғы жүрек қалды.
Жүрек, міне.

Байғұсым ұзатып сап барлығын да,
Өзі қалды өзінің хандығында.
Кеуде деген керемет сарайының
Жаңа жылдық алауын жандыруда,
Жайлап қана ұзатып барлығын да.

Жүрек, міне,
Жан-жүрек жүр менімен,
Дүрсілімен, ептеген кірбеңімен,
Түндерімен, беймаза күндерімен.
О, жалғызым!
Жабықпай жүр менімен.

Гүріліндей аспанның дүр етті де,
Жыл өтті.
Жүрек қалды дір етті де.
Күн — айға, ай жылдарға ілекті де,
Жыл өтті.
Жүрек қалды.
Жүрек, міне!..

* * *

Сен шақырсаң, мен бармай,
Мен шақырсам, сен келмей,
Төбелескен жандардай,
Ерегескен елдердей,

Не көрінді біздерге?
Неге бұлай, апыр-ау?!
Бірін бірі іздеуде
Біздің көңіл, батыр-ау!

Мейлі жүрек жыласын,
Тереңдесін батқан мұң.
Алауыздық сынасын
Арамызға қаққан кім?

Ренжіттің мені сен,
Ренжіттім мен сені.
Өмірімнің өрісі ең,
Өзімнен де еңселі.

Пай, пай!
Неткен уайым!
Бұлдыраған сағымдай.
Көңіліміздің лайын
Құрғатар жан табылғай...

* * *

Суық күз сұрғылт,
Сұрланып аспан, күн жауған.
Күн жауған шақта қайтатын едік қырманнан.
Көтеріп алып
Өтетін едік сулардан
Қызғалдақ-қызды жаңадан ғана бүр жарған.

Бүр жарған жері
Бұлтиып қана батқанда,
Мойынымызды қолаң шашымен жапқанда,
Оттықтан ұшқын шашырап кетіп ақ қауға,
Өртенуші едік,
Өртеген сол бір шақтарда.

Қылша мойынды
Қытықтап қыздың білегі,
Тыңдайтын еді жүрегінді кеп жүрегі.
Қыздың күлкісі,
Судың сылдыры, гүл, егін,
Келмеске кеткен күндерім түске кіреді.

Ғұмыры бірге,
Тағдыры бірге, бірге арман,
Қайда кеттіндер,

Қызғалдақтар-ау бүр жарған?!
Жалғыз аттанып бара жатырмын қырманнан,
Расында да, жалған екен-ау бұл жалған...

БОЛАДЫ ДЕП АРМАНДА

— Ал енді мен ақыл айтам,
Ақыл айтам, таңданба.
Қорлық үшін келген жоқсың мына өмірге,
Жалғанға.
Мына өмірде жүрегінде,
Бойында ыстық қан барда,
Болмысты да, болмасты да
Болады деп арманда!

Ал енді мен ақыл айтам,
Ақыл айтам, таңданба!
Мәзіріңе, әзіріңе әулекі боп,
Алданба!
Шығатұғын күндерге де,
Ататұғын таңдарға
Үмітпенен қарағайсың жүрегінде жан барда.

Өтер, кетер, өтер, кетер...
Дейміз ғой біз мұңайып.
Дейміз дағы, жамаймыз кеп бір айыпқа бір айып.
Отандастар, ойлайықшы, ойымызға лайық,
Құласақ та тек биіктен,
Құзға барып құлайық!

Бықсып жанған қоламта емес,
Артымызда шоқ қалсын.
Болашақтың ошағында
Біз тұтатқан от жансын.
...Ей, Болашақ!
Ей, Болашақ! Ошағында от жансын!
Мүмкін, бізді ұмытарсың...
Кім біледі?..
Жоқтарсың...

* * *

Бір өлеңі — бір елдің мұрасындай,
Жыр жаза алмай жүрмін мен Расулдай.
Расулдай...
Бағым да жүр ашылмай,
Құсбегінің қолында лашындай.

Танылмаса сырымен, қырыменен,
Танылмай-ақ кетсінші құрып өлең!
Расулдай мен дағы жырлар жазсам,
Расулды тонаған ұры дер ең...

Расулдай бола алман!
Жырым бөлек!
Өзімнің үнім керек, тілім керек.
Өзгені де өзіндей сүйген едім,
Өз ақынын табады түбінде кеп.

Мен таулықпын —
Қыранның балапаны.
Маған дағы тауымның таңы атады.
Қарапайым қалтқысыз жырларымды
Қажетіне өз халқым жаратады.

Мен әзірге бола алмай Расулдай,
Бағым, жаным — барлығы жүр ашылмай.
Алынады томағам, кетем ұшып,
Құсбегіден құтылған лашындай.

МЕН ДАҒЫ ӨЛЕҢ ЖАЗБАЙМЫН

Мен дағы өлең жазбаймын ермек үшін,
Ермек үшін, немесе өлмеу үшін.
Жазсам, жазам жырды мен, жасырмаймын,
Жаралы жүректерді емдеу үшін.

Ермек үшін белгілі жырламасым,
Ермек десе, ел, мейлі, тыңдамасын.
Өтсем болды арқалап адамдардың
Қуанышын, шаттығын, мұң-наласын.

Қуат алып Абайдың тіл-күшінен,
Жыр жазамын Абайдың үлгісімен.
Абай болып табынсам бір кісіге,
Абай болып түңілем бір кісіден.

Өлмеу үшін — құлқынды жемдеу үшін,
Мен дағы өлең жазбаймын ермек үшін.
«Жаздым үлгі жастарға бермек үшін»,
Абай жаққан бір сәуле сөнбеу үшін.

АҚЫН ІНІГЕ

Шоқтығына ер батқан, қайқандаған,
Мен — бір бәйек жорғамын байпаңдаған...
Күлесің-ау,
Күлесің... Сайтан бала,
Сен айт менің ойымды айта алмаған.

Ұмтыла бер ұрынбай құзат-жарға,
Мен сүрінген сөреден ұзап бар да,
Уат, мейлің, жанымды сызат шалған,
Бірақ менің жырыма тұзақ салма!

Жырым менің — жалғызым, жан дауысым.
Жан дауысым жоқтаған ар-намысын,
Ар-намысы тапталып қалмау үшін
Арпалысып, әлсіреп қалғаны шын...

Ақын болсаң, алмас бол тайпалмаған!
Сен айт менің ойымды айта алмаған.
Қарапайым жырымның дәнін ал да,
Қауызын, Сайтан-бала,
Қайтар маған.

АҢСА, ЖАНЫМ

Мен тілейін.
Жарқыным, сен де тіле:
Жақсылық орнасын де Жер бетіне.
Аққу тіле айдынның келбетіне,
Айдын тіле аққуды тербетуге.

Мен аңсаймын.
Сен дағы аңса, жаным,
Жақсыдан жайлап ескен жан самалын.
Аңса, жаным,
Зарығып, шарша, жаным,
Қалса да қанша ғұмыр, қанша амалың.
Аңса, жаным!

Мен сағынам.
Сен дағы сағын, жаным,
Адамнан тек жақсылық табылғанын,
Ашусыз, ала көзсіз бауырлардың
Аңсаймын алқам-салқам қауымдарын.

Көңілім болса дағы қанша жарым,
Солармен білінбейді шаршағаным.
Жақсыдан жайлап ескен жан самалын,
Жабықпай аңса, жаным,
Аңса, жаным!..

МҮЙІСТЕ

Селк етіп, секем алып қарадың-ау,
Қай таудың киігі едің, қарағым-ау?!
Төбеңде шыр айналып бала қыран,
Мүйісте мергені бар қала мынау.
Сондықтан секем алып қарадың-ау.

Кел.
Менің қасыма кел, қасыма кел,
Жеңдіріп үрейінді, басыла гөр,

Сұлулыққа сұқтанған жат көздерден
Жалт еткен жанарыңды жасыра бер.
Панала,
Қасыма кел, қасыма кел.

От-суы, отауы ырғын жатқан қырдан
Неңдей күш сені мұнда аттандырған?!
Абайлап, адымыңды сақтандырған,
Бұл маңға несін келдің қақпан құрған?!
Арман ғой сені мұнда аттандырған?!

Үмітің, арманың да — бәрі қалып,
Ауылды ойлап құр бекер налымалық.
...Жеткізіп тастайын ба тауыңа алып,
Құныңды, құралайым, таны барып.

Қарағым-ау, қай таудың киігі едің?!
Сыртыңнан қараймын да, сүйінемін.
Ғайып болып қай жаққа баратырсың,
Әлдебір домбыраның күйі ме едің?!

ҚЫЗ СЫРЫ

Көк белдерге шық тұнғанда,
Шықтым бір күн далаға.
Күнмен бірге шықтың алдан,
Шықтың алдан, жан-аға.

Қыр астынан шуақ шашып,
Келе жатты Күн шығып.
Омырауға құлап шашым,
Қиылып ем қымсынып.

Әлдеқалай бір қарадың
Мен отырған қыратқа,
Ат суардың жылғадағы
Жылтыраған суатқа.

Жасылменен бояғандай
Көркем бояу жан-жақты.

Таңғы ұйқыдан ояна алмай
Талықсыған тау жатты.

Тау суреті жанарымда,
Тамашалап, көп тұрдым.
Және де бір қарадың да,
Сен әріге бет бұрдың.

Жауқазындай ашылмаған,
Ашылмаған едім мен.
Бәрі өтті ғой...

жасырма, аға,
Шошытайын дедің бе?

Дедің бе, әлде демедің бе?!
Мүмкін назар салмадың.
...Енді қайтып көремін бе?!
Ең алғашқы арманым.

Арманымды білмедің ғой,
Білмедің ғой, момын жан.
Бірге едім ғой, білмедің ғой,
Не келеді қолымнан?..

Қарай алмай ел бетіне,
Сенен ғана сыр бағып,
Қарапайым келбетіңе
Қараушы едім ұрланып.

Солай, солай күн кешкен ем,
Сені сақтап санама.
Кездеспеген, тілдеспеген,
Қош, аман бол, жан-аға!

ҚАРА ШАЛҒЫ

Жетелеп сонау жылдар қара шалды,
Қарасазда жүруші ең, қара шалғы.
Қара шалғын ішінде қарт пен сенің
Талай-талай көріп ем тамашанды.
Қалыпсың ғой қаңырап, қара шалғы.

Түбегінен түк қоймай Қарасудың,
Қарт екеуің қаншама аласұрдың.
Қаншама рет қапырық күн өткеріп,
Түн жамылып, қаншама таң асырдың,
Күркеде, жағасында Қарасудың.

Ойдың, қырдың шалғынды бөктерінде,
Ойын салмай сен де енді кеткенің бе?
Бір жарқ етіп қалушы ең ақ алмастай,
Бір-бір жанып құм қайрақ өткенінде.
Сен дағы пенсияға кеткенің бе?!

Аттандырып келмеске қара шалды,
Қаңыраған қорада қара шалғы.
Ұңғысынан сырығын суырып ап,
Тамызыққа келіні жаға салды.
Қала берді тат басып қара шалғы...

ЕСКІ ЖҰРТТА

Айтсаңшы, көке-ау, қай маңда
Орыны менің үйімнің?
Қанып ең талай айранға
Қолынан әжем Тиынның.
Орыны қайда үйімнің?

Айтсайшы, көке-ау, қай маңда
Мекені туыс, бауырдың?
Аттанған өзің майданға
Орыны қайда ауылдың?

Қай маңда, көке-ау, қай маңда,
Көрсетші біздің көшені?

...Пішені піскен жайлауда
Сап-салқын самал еседі.

Жұрттарын іздеп қауымның,
Уақыт біраз текке өтті.
Орынына біздің ауылдың
Жоңышқа шығып көктепті.

Атыздарға арық боп,
Өзгеріп кеткен жылға да.
Өзгерістерге қарық боп,
Өзгермей тау тұр бір ғана.

Қай маңда еді?!
Қай маңда?!
(Екеуіміз бірдей аңырдық).
Ескі жұрт — қазір жайлау да,
Жан-жағы шалғын, шабындық...

КЕТЕЙІКШІ БІР ЖАҚҚА

Барайықшы жылғаға,
Барайықшы жылғаға.
Барайық та жылғаға,
Тебейікші сырғанақ.

Барайықшы суатқа,
Шығайықшы қыратқа.
Шығайық та қыратқа,
Бөленейік шуаққа.

Аяз ұрған ақпанда
Аунайықшы ақ қарға.
Қайтайықшы бір барып
Қайран бала шақтарға.

Барайық та жылғаға,
Тебейікші сырғанақ.
...Ақ күмбездер — әжелер
Алыс жақтан тұр қарап.

САҒАН ҚАРАЙ БАРАДЫ ҰШЫП

Ей, асылым, білесің бе?
Сен алысқа кеткенде,
Әлсін-әлсін барып тұрдым сен жүретін көк белге.
Білесің бе?
Есінде ме?
Елегізіп көктемде,
Ұзақ-ұзақ қараушы ең ғой ұзақтағы бөктерге.

Кешікпей-ақ көрем деп ең,
Келем деп ең жуырда.
Елеңдеп ем...
Бекер екен, тек жұбату — мұның да.
Міне, көктем, өне, сағым,
Салтанатын құруда,
Сағым ба әлде,
Сағыныш па?
Көзден ұшқан нұрым ба?!

Әлдеқалай ақша бұлттан
Құлап түсті бір тамшы!
Ей, асылым!
Аңсадым ғой, елге мойын бүрсаңшы?
Төңірімдей табындырып,
Қарсы алдымда тұрсаңшы?
...Анда-санда аударылып, ағып түсіп бір тамшы,
Саған қарай барады ұшып орамалым бір шаршы...

«ШОЛПАН» КІТАБЫНАН (1984 жыл)

САХАРАНЫҢ ШҰБЫРҒАН ТҮЙЕЛЕРІ

Түнде менің түсіме жиі енеді
Сахараның шұбырған түйелері.
Түйенің өркешінде жыр боталап,
Түйенің боздауынан күй өледі.

Ұқсамайды жасаулы керуенге,
Көрінбейді серілер, перілер де.
Аспан, мұхит арқылы қатынасып,
Керуеннен адамдар жеріген бе?!

Көн табанын күйдірсін, өртесін не,
Көнеді бәріне олар Жер төсінде.
Кім айтар алгебра туған жоқ деп
Осынау түйелердің өркешінде.

Түйелер — алыс сапар жолдың басы.
(Құмға оларды иесіз қор қылмашы!)
Түйе деген — көтергіш крандардың
Көзі тірі көне бір формуласы.

Сүтін ішіп, шудасын кие жүріп,
Қастерлейік түйені сүйе біліп.
Түйелер...
Түйелерді тірі ұстайық,
Бармаспыз болашаққа түйе мініп.

Екіталай күндерде иелері
Азап-сорын атанға тиеп еді,
Атанына арқасын сүйеп еді.
...Атан байғұс несіне сүйенеді?!
Сондықтан ба, түсіме жиі енеді
Сахараның шұбырған түйелері.

ЖАНАРСЫЗ АДАМ КЕЛЕДІ

Топсасы жұмыр тобылғы томсарып алып келеді,
Толайым мына тірлікті тобылғы таяқ көреді.
Толғанып жүрген бейбаққа тобылғы таяқ тіл бітсе:
— Алдында ор бар, аяулым, бері жүр, бері! — дер еді.

Көрінбей оған көктем тұр,
көрінбей нұр тұр себелеп,
Топ қыздар өтіп барады —
топтанып ұшқан көбелек.
Жанарсыз адам келеді аттай да алмай жақсылап,
Тозығы жеткен асфальтты тобылғыменен шегелеп.

**Іздейді көзін басынан, іздейді көзін аяқтан,
Іздейді көзін қолынан, іздейді көзін таяқтан.
Жанарсыз адам келеді...
 жанарлы бейқам тірліктен
Жанарын даулап,
 дүниені
 таяқпен түртіп оятқан.**

БАСЫМНАН ҚОРҚАМ

Мен басымнан қорқамын атом ба деп,
Бір әлемет жасалып жатыр ма деп.
Мұндай дағы сұрапыл тап болар ма,
Өзі болған өзімен пақырға кеп.
Мен басымнан қорқамын атом ба деп.

Белгісіз элементтер миымда ойнап,
Миым қайнап барады, миым қайнап.
Белгісіз ғаламдарға мекен болып,
Өз денеме өз басым бұйырмай ма?!

Бұл ғаламның түбіне жететіндей,
Сұмдық-сұмдық сынаулар өтетіндей.
Мен басымнан қорқамын, мен болмасам,
Атом — миым жарылып кететіндей.

Жүрген жан ем байымай, тапшысынбай,
Сарсаң болдым ертегі бақсысындай.
Басым қалды жасырын полигон боп,
Өзім тұрмын мақтаулы сақшысындай.

Мен басымды жасырам, жасырам кеп,
Миымдағы сынаулар басылар деп.
Мен миыма сенемін, ажал болмай,
Дүниеге шуақ боп шашылар деп!

* * *

Табиғат,
Жанымды алсаң,
Алшы менің.
Бір түйір жерге түскен тамшың едім.
Мұқағали жоғалса қайтер дейсің,
Артымда қалсын жерім,
Қалсын елім.

Мен де бір жүріп кеткен сағымдаймын,
Қалдыр деп,
Саған, сірә, жалынбаймын,
Мәңгілік мекеніме жету үшін,
Күніне қаншама рет адымдаймын.

Кім білсін
Қаншама әлі шырқарымды,
Кім білсін
Қай күні сен қырқарыңды.
Мұқағали жоғалса қайтер дейсін,
Жоғалтпасам болғаны ұрпағымды.

КЕШІРГІН, ҚАЛА!

Көгенде қозы,
Желіде құлын байлауда.
Жерошақ бықсып,
Қазанда бағлан қайнауда.
Қазақы үйдің қайыра түріп іргесін,
Қайғысыз, қамсыз отырушы едім жайлауда.

Сап-сары қымыз сарқылмаушы еді кеседен,
Отырушы едім, көгеріп, шалқып көсегем.
Оңымнан Айым, жұлдызым туып солымнан,
Бақытты екем жаралған ерек пешенем.

Ол дағы өтті...
Оны да місе тұтпадым,
Нәр алдым, бірақ нәсілге ол да жұқпады.
Қалаға келдім,
Тас үйде тұрмын, тамаша!
Тауықтың еті, жүзімнің суы жұтқаным.

Тамаша қала!
Обалы босқа не керек.
Құйысқан өріп, жатпаймын таға шегелеп.
Алып қаланың аздаған шуы болмаса,
Қызыл да жасыл, қым-қиғаш әсем төңірек.

Қалада мынау тұрмыс та ерен, күй де ерен,
Көрместі көріп, білместі біліп, үйренем.
Сәл ғана жаным қинала қалса, дүрлігіп,
Дүниенің бәрін шақырып алам үйге мен.

Дерт дейтін дерт жоқ,
Дертсіз де қажып, ауырдым.
Ем болар ма екен түтіні туған ауылдың?!
Қайырымды қала,
Кешіргін мені, қайтейін?
Жатайын барып төсінде асқар тауымның.
Кешіргін мені,
Көк жайлауымды сағындым!

САП-САРЫ ЖАПЫРАҚТАР

Сап-сары жапырақтар...
Сап-сары жапырақтар...
Саудырап құлап жатыр атырапқа.

Біреудің жанарында,
Біреудің табанында
Сап-сары жапырақтар жоғалуда.
Қаусаған қаңқасы тұр ағаштардың,
Жасыл бақ тоналуда, тоналуда.

Естілмей құстың өні,
Естілмей құстың үні,
Жалғанның кетті сәні, ұшты гүлі.
Сырғасынан айрылған ақ қайыңның
Басына бар ғаламның түсті мұңы.

Сап-сары жапырақтар,
Сап-сары жапырақтар,
Саудырап құлап жатыр атырапқа.

ҮНСІЗДІК

Бәрі де үнсіз.
Үнсіз аспан, үнсіз жер,
Үнсіз орман, үнсіз таулар, үнсіз көл.
Мен де үнсізбін, дәрменім жоқ күрсінер.
Үнсіз кеуде...
Үнсіз жүрек дүрсілдер.

Бәрі де үнсіз...
Бәрінде бір сұрақ бар,
Үнсіз ауыл.
Үнсіз жанып тұр оттар.
Үнсіз зират ұйқтап үнсіз қыратта,
Үнсіз ағып бара жатыр бұлақтар.

Неге үнсіз?!
Не көрінген бұл маңға?

Үнсіз күзде үнсіз тірлік тынған ба?
...Бір машина үнсіз аңыз үстімен
Үнсіз зулап бара жатыр қырманға...

* * *

Адалмын деп, араммын деп айта алман,
Адалдықпен бірге ойладым, бір күлдім.
Арамдықтың кемесінде шайқалған
Тентек болған тайыншадай ділгірдім.

Адалсың деп көңілімді көпсітпе,
Адалдықты ала келгем анамнан.
Арамсың деп өмірімді өксітпе,
Жұмыр басты пенде болып жаралғам...

Адалдығым, арамдығым байқалған,
Жырым менің — сырым менің — шар айна.
Адалмын деп, араммын деп айта алман,
Сен сұрама, жарай ма?

ОРТА ЖОЛДА

Көңіл де пәс, пәс кеуде,
Аэропортта даң-дүңмен
Затым кетті Мәскеуге,
Ақтөбеде қалдым мен.

Алдан шығып достарым,
Тоса берді тостағын.
Ұсынғасын тостағын,
Сілтеп-сілтеп тастадым.

Адал ас пен көңілін
Қалай қиып кетерсің.
...Айхай, менің өмірім,
Армансыз-ақ өтерсің!

Маған жоқ-тын жат, дұшпан,
Бөрі бауыр, тұстасым.

Қалып қойдым ақ құстан
Ақтөбеде, қысқасы.

Көңіл, неге мұздадың?
Асықпа әлі, жетерсің.
Қазағыңның тұз-дәмін
Қалай қиып кетерсің?!

Қарсы алар ма бір адам,
Сонау алыс шалғайда.
Мына көңіл, мына дәм
Бола ма алда, болмай ма?!

Бірге күліп, жыласқан
Пәк көңілдер бір жүрсін.
...Мына дала, мына аспан
Қимай тұр ма, кім білсін?!

Өкінгенмен өнбейді,
Ақылыңды тауыспа!
Жібергісі келмейді
Далаң сені алысқа.

Ерте тұрып, қам жаса,
Сапарыңды жалғауға.
Өкінбегей, алдаса,
Өкінішті арманға.
Опық жеме, арланба
Орта жолда қалғанға!

Жаным неге күйзелді?!
Жаздың таңы, ата гөр.
...Жусан менен изенді
Иіске де, жата бер...

ЕСКІ ӘНДІ, ШЕШЕ, ҚОЗҒАМА!

Босқанда ел-жұрт боздаған
Ескі әнді, шеше, қозғама!
Елестеп маған өтеді
Құлазып жатқан боз дала,
Ескі әнді, шеше, қозғама!

Қызда да, қыршын ұлда да
Ұлыған неткен мұң-нала?!
Күңіренген неткен қу дала?!
Ескі әнді, шеше, қозғама?!
Өлмесін десең біржола,
Ескінің орнын тырнама!

(Жамандық көрмей өстім мен)
Күңіренбе, шеше, ескі үнмен?!
Күңірентпе мына даланы
Азалы керуен, көш жүрген.
Күңіренсең, шеше, ескі үнмен,
Жетікат жердің астынан
Бабамның даусы естілген.
Күңіренбе, шеше, ескі үнмен!

* * *

Қапырық бәрі:
Көңілім де менің қапырық,
Емендер анау,
Жапырақтары шашылып,
Қайыңдар, өне,
Бөксесін жерге батырып,
Аһ ұрып бәрі,
Аңсайды нөсер шақырып.

Автобустар да,
Трамвайлар да тұр жанып,
Самалға шөлдеп,
Саяны қуып жүр халық.
Үп еткен желді тұтқындап алып дәу үйлер,

Демімен ыстық
Тротуарларды тұр қарып.

Қапырық бәрі:
Аспан да, жер де қапырық,
Ауыр бір тозаң
Әлемді тұр-ау жапырып.
...Оңаша кетіп,
Айнабұлақта отырып,
Сыра ішсем бе екен,
Жүмекендерді шақырып...

* * *

Өкпелетті дей алман өмір мені,
Кейбір ойым ұшқанда көңілдегі,
Салауат боп, сал денем жеңілдеді.

Қуантты да дей алман өмір мені,
Кезбе бұлттай кей ойлар көгімдегі
Нөсерлетіп, қайтейін, төгілмеді.

Өкпелетті дей алман өмір мені,
Барды-жоқты бөлістім елімдегі,
Соны көрдім, көрсе егер елім нені...

Қуантты да дей алман өмір мені,
Көп несібем құныға желінбеді,
Жалтақ-бақыт жалт етіп көрінбеді.

ЖАМАН ӨЛЕҢ

Бәрібір қарауылға ілінгенсің,
Білгіштің айтуынша «бүлінгенсің».
Жаман өлең жазайын Петефише,
Жамандасын білгішім, күнін көрсін.

Жаман өлең жазайын мынадай деп,
Торы менен жиренді құладай деп.
Айтайыншы құланды құралай деп,

Түсінбейді теңесем Хантәңірді
Қағып қойған Тянь-Шаньға сынадай деп.

Іздестіріп жер-көктен қарайын да,
Керемет бір теңеуді табайын да,
Білгішіме берейін, не дер екен,
Ақ қағазға ақ бояу жағайын да.
Көрер ме екен қайсыбір қара шаштын
Күміс талшық тұрғанын самайында.

Түсінер ме не екенін бақ пен нала,
Боя дейді жалғанды ақпен ғана.
Сезер ме екен білгішім, қайдам, қайдам,
Тұратынын алмасып ақ пен қара.

Қызыл мен көк, күрең мен сарылардың
Білер ме екен бір жерден табыларын.
Сезер ме жыр ақынын сағынарын,
Сағынарын ақынын жаны жарым,
Ат жалынан мал тапқан бір білгіштің
Жаны жарым ақынды торығанын.

Маған жат құр қуаныш, арам қайғы!
(Біліп тұрмын, білгішім жамандайды...)
Қалай шалсам екен деп ескі досым,
Күні-түні тыныштық таба алмайды.
...Айта келіп адам мен заман жайлы:
— Ақын өлді, өлді, — деп хабарлайды,
(Кандидат боп сапарын тәмамдайды...)

Өз әлінше әркім де самғап қалар,
Өз әнімен әркім де сарнап бағар.
Жаман өлең көп менде, қауіптенбе,
Жаманда да, ақынды ал, ә, бәтшағар...

ӨЗІМНІҢ ЕСЕБІМШЕ...

Өзімнің есебімде,
Мен биыл дәл қырықтың бесеуінде.
Кім біледі...
Ендігі қалған өмір
Неше жылға жетерін,
Неше, күнге.
Ұмыт болып есебің, өсегің де,
Ұйқтап кетсем болғаны төсегімде,
Қырықтың бесеуінде.

Адал едім,
Артынан «арам» болдым,
Адам едім,
Ақыры «надан» болдым.
Жиылып бұл жалғанның жамандығы,
Ақыры маған қонды.
Жаман болды...

Айтындар,
Қайсысың бар ардақтаған,
Таразыға тең қойып, салмақтаған?
Басылған маңдайыма қарғыс таңба,
Қарауға жан батпаған.
Жапалақ емеспін мен жалбақтаған,
Қыранмын екі көзін қан қаптаған!

* * *

Қатыгез қайсыбір сағатта
Өмірді келеді тастағың.
Сонда да үмітті жоғалтпа,
Қаралы күндерден қашпағың.

Сабыр ет, тоқтау қыл,
 шеше біл,
Тағдырың улы оғын жолдаса.
Өзің-ақ ойлашы, несі өмір,
Қуаныш, қайғысы болмаса.

Қай жерде тіршілік, өмір бар,
Сол жерде қуаныш, қайғы да.
Болса да алдың күз, артың жар,
Төзе біл, өмір сүр, айныма.

* * *

Не келіп, не кетпеген бұл ғаламнан,
Су тартылған теңізден, жылғалардан.
Нелер ұрпақ аттанған қуған арман,
Не бар дейсің өмірге тұлға болған,
Не келіп, не кетпеген бұл ғаламнан.

Уақытты тоқтатар шамаң бар ма?
Бәрі өтеді: дәуірлер, замандар да.
Менің жаным ашиды мына өмірді
Өтпейтіндей көретін адамдарға!

Өтеді ғой...
Өтеді барлығы да,
Күн арқалап кетеді таңды мына.
Менің жаным ашиды барлығына:
Таң нұрына, адамның тағдырына.

Менің жаным ашиды өткендерге,
Жаңа ғана өмірге жеткендерге.
Ұран жазып аспанға қойсам ба екен,
Енді сендер өмірден өтпендер деп.

САБЫРХАНҒА

Қызылқұмда ізіміз қалар ма екен,
Іздеген жан біздерді табар ма екен?

Адасармыз, адассақ, қарамай-ақ,
Кел, екеуіміз кезейік жалаң аяқ.

Қасиеттеп қадірлі жерімізді,
Қалдырайық,
басайық мөрімізді.

Әуестемей әлдекім салған ізді,
Өзімізше сызайық таңбамызды.

Адасармыз мықтаса құм шағылда,
Тынығармыз Қызылқұм құрсағында.

Тек ізіміз...
Ізіміз өшпесе екен,
Құйын тұрып,
құм басып, көшпесе екен.

Өшсе, өшер,
өшкенге қарамай-ақ,
Қызылқұмды кезейік жалаң аяқ.

Қызылқұмда ізіміз қалар ма екен,
Іздеген жан біздерді табар ма екен?..

ТӨЛЕГЕНГЕ

I

Тұңғыш көрдім өлгенін шын ақынның,
Қызарып батты ертеңгі шығатын Күн.
Торғай-өлең шырылдап бара жатты
Аузында ажал дейтін сұрапылдың.

Торғай-өлең өлмеді, аман қалды.
Әкетті ажал...
Жыр емес, адамды алды.
Бір өмірдің дастаны басталды да,
Шорт үзілді,
Шоп-шолақ тәмамдалды.

Қаралы лек.
Бозғыл шаң шұбатылды.
Бара жатыр жерлеуге шын ақынды.
Маржан жырдың мөп-мөлдір бір түйірі
Құмға түсіп кетті де, уатылды.

Тұңғыш көрдім қайтқанын шын ақынның,
Қаталы-ай жыл дейтін сұрапылдың!
Сұңқар төсі томпиып қарсы қарап,
Қаршығадай қылшылдап тұратын кім?!

Енді жоқ азаматым, аймаңдайым,
Жоқ болды құмға сіңген айрандайын.
Асығыс, ылғи жортып жүруші еді,
Бетпақтан су іздеген жайрандайын...

II

Бармаңдар ақынды жұрт жерлегенде,
Көрмендер көрдің аузы жабылғанын.
Көтеріп сендер оны келмегенде,
Көмусіз қалмайды ғой, бауырларым!

Көмбеңдер!
Топырақты тастамаңдар!
Жабыла толтырыңдар құмды ұраны.
Ақынды көмсін білмес басқа жандар,
Басына бармаңдар да, құрбылары!

Ет жүректің езілмес кезі ме бұл...
Жылай білсең, шын жыла!
Жасыма тек,
Кезек күтіп тұрғандай сезіне біл,
Алдыңдағы апанның басына кеп.

СЕРГЕЙ ЕСЕНИНГЕ

Әй, Сергей!
Сергей, Сергей, Сергей, Сергей!
Түстім-ау сергелдеңге мен де сендей.
Аулаққа, тым аулаққа кеттім білем,
Жаны ашып, ақыл берген елге сенбей.

Мен дағы сол жақтанмын,
Ауылданмын,
Ауылдың ауруымен ауырғанмын.
Өзіңді Мәскеу қалай қабылдаса,
Алматы мені солай қабылдады.

(Менің де өкіндірер өткенім көп)
Атқа міндім, алысып, теппедім доп.
Мен дағы малды сүйем, итті сүйем,
Інімнің маңдайынан шерткенім жоқ.

Шаршағанда ширығам шарап ішіп,
Саған ұқсап менің де жанады ішім,
Құлағыма сыбырлап «құран» оқып,
Иектейді мені де «Қара кісі».

Мен де сендей, Серега, күнәдамын,
Жыр азабын тартамын, тіл азабын.
Туған ауыл, туған жұрт қайда барсам,
Қайда барсам — қасымда Рязаным...

Әй, Сергей!
Сергей, Сергей, Сергей, Сергей!
Бір ауылдан екенбіз мен де, сен де.
...Басым сынып барады, басым сынып,
Жөндесем де болмайды, емдесем де.

1

Шәміл-ау!

Хал-жайымды білсең еді,

Білмеймін қайтерімді...

Кім сенеді?

Он жетімде өшіріп алған отым

Қайтар ең қайта қарып жүрсе мені?

Бір дертке ұшырадым, бұл күнде мен

Қоштастым сауығыммен, күлкімменен.

Жүрегім жерік болған жағдайы бар,

Бір пәле жатыр білем бүлкілдеген.

Ынтығып ыңқылменен, күңкілменен,

Жеткізіп айту қиын құр тілменен,

Бүгін маған жиырма керек боп жүр,

Алдында хор қызының іркілмеген.

Белгілі саған менің маубастығым,

Сабырсыз аузы күйген албастымын.

Кесемді алдыменен үрлеп алам,

Ыссы шайды аузыма алмас бұрын.

Ойласам, талай-талай қыр басыппын,

Досым деп, «доңызбен» де мұндасыппын...

...Шәміл-ау!

Қалың достан қалған сен ең,

Қайтемін?

Ғашықпын мен,

Шын ғашықпын!!!

Ғашықпын!

Ғашықпын деп білдірмедім,

(Белгілі: білдіргенім — бүлдіргенім).

Жарқ етіп жайдың оты шашылғанда,

Жалт етіп қарауға да үлгірмедім...

2

«Достардың» ортасына түсіп қалдым...

(Шәміл-ау!

Осы мені ұшықтар кім?)

Желдеріне желігіп пысықтардың,

Кеше мен махаббатқа ішіп бардым.

Бардым дағы, отырдым қарсы қарап,

Ол да отыр.

Түрі жоқ хал сұрамақ.

Сұқтанған жат көздерден жасқандым да,

Тайып тұрдым.

Қашанғы әл шыдамақ.

Тіл қатып, тіс жармадым, үндемедім,

Білмеймін білгенін де, білмегенін.

...Мен деген — саудам біткен саудагермін,

Керегім бола қойсын кімге менің?!

О, шіркін!

Қайран күндер.

Сайран күндер!

Қанатын бақыт құсы жайған күндер.

Жалт бұрылып, оқыс бір қарағанда,

Жүзіңнен жүрексініп, тайған кімдер.

Сол күндер ғой — жүректің аңсағаны,

Соған шөлдеп, айызым тамсанады.

Өкініш пе, білмеймін, қуаныш па?

Өз-өзінен жүрегім ән салады.

Әнсіз өмір өмір ме, қаңсымай ма,

Өзегінді өртеп дерт, жаншымай ма.

Махаббатқа арнап бір ән шығарсын,

Шәміл-ау!

Шәмші қайда?

Шәмші қайда?

Шәмшіге айт,

Тағы да бір тандандырсын,

Жындандырсын жүректі, жандандырсын!
Мәңгі өлмес Махаббатым айта жүрер
Мәңгілік өлмейтұғын ән қалдырсын!

3

Махаббат бүгін және қарамады,
Қарамады...
Жанымды жаралады.
Шөміл-ау!
Білесің бе?
Шын махаббат
Осылай қарамаудан жаралады!

Мейлі, ол қарамасын, түсінбесін,
Осылай асқақ болсын, кішірмесін.
Бастан ауып баратқан тал түсіме
Тағдырым көлеңкесін түсірмесін.

Ескіrmесін, білмесін,
Кете берсін.
Бұл фәниден алаңсыз өте көрсін!
Дәрменсіз менің мылқау махаббатым,
Сірә да, өміріммен өтелерсің...

4

Шөміл-ау!
Күндер өтті,
Айлар өтті.
Алаңсыз қайран күндер қайда кетті?
Махаббат сәулесіне ұрындым мен,
Махаббат өмірімді ойран етті.

Қазір түн.
Көктем түні маужырап тұр.
Отырмын жазбай, сызбай қалжырап құр.
Алдында тереземнің — кәрі қайың,
Көктей алмай бұтағы саудырап тұр.

Ақ нөсер аңырап кеп дүркін-дүркін,
Ашылар,

Кәрі қайың көктер бір күн.
Махаббат мені, сірә, дауалар ма,
Бет алып бұрылмасқа кеткен, шіркін.

Көшелердің көзінен қан атылып,
Қала жатыр,
Қазір түн.
Дала тұнық.
Махаббатты күзетіп, кірпік ілмей,
Бүгін және отырмын таң атырып.

5

Шөміл, Шөміл!
Айналдым жазылмасқа.
Күйрейтұғын түрім бар, жазым бассам.
Қазір менен сауық пен сайран қалған,
Жайына жыр да қалған жазылмастан.

Ойға өріс таппаған, тілге — дерек,
Ойнақы жырым менің кімге керек?
Тулайды тұтқындалған ақ тиіндей,
Шығыршықты айналып шыр көбелек.

Жоқ. Шөміл,
Менің ойым бөлек еді,
Басқа жыр, басқа ғұмыр керек еді...
Құл болғам Махаббатқа, менде ерік жоқ,
Еріксіз өмір маған не береді?!

Махаббат түсінбеді, аулақтады,
Арманым кетті мені алдап тағы.
Сая іздеп құр бекерге сабылыппын,
Табыныппын сағымға ар жақтағы.

...Қазір түн.
Сыртта нөсер.
Сәуір айы.
Көктеген әлдеқашан кәрі қайың.
Сәлден кейін тағы да таң атады,

Тағы да...
Сары уайым...
Сары уайым...

6

Шәміл,
Шәміл!
Шаршадым, қалжырадым.
Ет жүрегім езілді, қан жылады.
Жырым менің — науқастың сандырағы,
Құным менің — тазының қарғыбауы.

Темір емес, мен дағы адаммын ғой,
Аңнан емес, адамнан жаралдым ғой!
Шәміл-ау!
Тұңғиыққа қамалдым ғой!
Қайтермін?!
Қайда барып жазармын бой?!

Тағы түн.
Тағы менен ұйқы қашты.
Қайтемін қаңыраған күйкі басты?
...Алдымда мынау фәни-тыржалаңаш,
Шығарып тілін маған, сиқын ашты.

Махаббат менен кеткен,
Бөлекте жүр.
Мен де бір, жасын түскен терек те бір.
Тіршілік махаббаттан таралған ғой,
Шәміл-ау!
Енді маған керек пе өмір?!

ӘЙЕЛДЕР-АЙ

Әйелдер-ай!
Әйелдер-ай!
Қандайсың?!
Әдемі боп кетіпсің ғой әрқайсың.
Біреу жеріп тұрса дағы қалмайсың,
Біреу сүйіп тұрса дағы бармайсың.
Әйелдер-ай!
Әйәйлар-ай, қандайсың?!

Әйелдер-ай!
Әйәйлар-ай, қулар-ай,
Жанарлардың жауын алып тұрғаны-ай!
Біле тұра бүйректерің бүлк етіп,
Кетесіндер тыңдай тұра, тыңдамай.
Әйелдер-ай!
Әйәйлар-ай, қулар-ай!

...Әйелдерді еркектерден көп дейді.
Ойбай,
Ойбай!..
Бола берсін көп мейлі!
Әйел деген әдемі ғой, әдемі,
Әдемілік бізге көптік етпейді...

* * *

Кеше ғана көктем жаңа басталған,
Аспан бүгін астаң-кестең, тас-талқан.
Жердің беті көрінбейді жас қардан,
Мазалап тұр, маза кетіп аспаннан.

Кеше ғана шуақ өріп жамырап,
Тірлік біткен қалып еді жадырап.
Бүгін, міне, қарлы бөран аңырап,
Көлеңкеде көктем қалды қаңырап.

Қар жауып тұр,
Көше жатыр шыланып,
Басқан жерің — қоймалжың бір быламық.

Жаңбыр қарға,
Қар жаңбырға тұр ауып,
Жылауық күн тыншымады бірауық.

Кәрі тарлан күшін жиып алғашқы,
Жас жігіттің жағасына жармасты,
Бірі жеңіп, екіншісі жеңілмей,
Мына манда, сірә, көктем болмас-ты.

Бар пәлесін жасап жатыр қартамыш,
Жатқы ойы бар, тауып алып қалтарыс.
Қайран жаз-ай!
Кепті-ау саған аңқамыз,
Қашан мынау бітер екен арпалыс.

ҒАБАҢА

Ғабит Мүсіреповке

Ғабеке,
Анда-санда Сізді көрем,
Сізді көрсем, жомарт бір күзді көрем,
Еліктеп өзіңізге есім кетіп,
Көгендеп ақ қағазға тіздім өлең.
Мейіріммен қарайтын Сізді көрем,
Басқалар үміттерін үзді менен.

Зәһәрмен жібітем деп қу таңдайды,
Сеземін өзін-өзі жұрт алдайды.
Жібітсем кейде мен де қу таңдайды,
Басымнан Алатаудың бұлты аунайды,
Біреулер келекелеп, жыртаңдайды,
Түбінде құртса мені, құртар қайғы,
Алайда жырларымды жырта алмайды!!!

Менен де үміт күтіп туған елім,
Мен дағы үмітпенен туған едім.
Мас болған өлеңіне бір жан едім.
Ғабеке!

Айтсаңызшы мыналарға,
Мен кімнің қазынасын ұрлап едім?

ФАРИЗАҒА

Фариза!
Фаризажан, Фариза-қыз,
Өмірде ақындардың бәрі жалғыз.
Шыдай-шыдай ақыры жалығармыз,
Бірімізден біріміз арылармыз.
Біздерді де жоқтайтын жан болса егер,
Шаң басқан архивтерден табылармыз.

Сен мені білесің бе, білесің бе?
Жаралмаған жан екем күресуге.
Жылай жүріп, өтірік күлесің де,
Жүресің де қоясың, жүресің де.
Бірі итеріп кеудемнен, бірі шалып,
Тастағысы келеді күресінге.
Фаризажан, сен соны білесің бе?..

Жанарымды тұманмен тұмшаладым.
...Серіппесі үзіліп тұр садағым.
Жігітінен қазақтың дос таба алмай,
Қыз да болсаң мен саған мұң шағамын.
Ауырлар деп ойлап па ем мұнша халім...

Ақын болып несіне жаратылдым,
Арасында қап қоймай қара түннің.
Қасиетін сезем деп Ана тілдің,
Қауырсыны қалмады қанатымның.
Қу тірлікке құл болып, аяң басып,
Құлашымды жая алмай баратырмын.

Момын едім, жақсы едім, ұяң едім,
Аттап өттім олардың қия белін.
Енді, міне, қауқарсыз құр ашуды
Жия бергім келеді, жия бергім.
Маңдайымнан сипаған бір жан болса,
Енді қалған өмірімді қияр едім.

Білмеймін, бұзықпын ба, жындымын ба?!
Кеп тұрады телігім мұңды-мұңға.

Енді қалған өмірдің құрдымында
Өлтірсе де көмбеймін жырды құмға!
Нөл болады деп айтам, жалтармаймын,
Көбейтсең де қаншама мыңды-мыңға...

Айналаға қарайық анық барлап,
(Түн кеткесін, Күн шығып, жарық болмақ),
Не туралы жырласақ, Фариза-қыз,
Бағыштайық бәрін де халыққа арнап.

Фариза, Фаризажан, Фариза-қыз,
Бірімізден біріміз арылармыз.
Том-том болып дүкенде тұрмасақ та,
Подвалдағы архивтен табылармыз...

ЖЫЛҚЫБАЙДЫҢ ЖҮРЕГІ

Есімде әлі,
Қарасаздағы диірмен,
Су соққан барлық тастарды ұршық үйірген.
Есімде бәрі...
Жылқыбай қарттың үйі де,
Өзі де, диірмені де
Аппақ тозаңға киінген.

Сақалы да аппақ,
Мұрты да аппақ,
Бәрі аппақ,
Мектептен шығып, жіңішке судан әрі аттап,
Жылқыбай қартқа кететін еді жетімдер,
Өзегі талып,
Аш лақтардай жалақтап.

Ортан жіліктей
Темекісін қарт орайтын,
Орайтын дағы, бір-бірлеп бізді санайтын.
Санайтын дағы, қойнынан алып күлшесін,
Тепе-тең бөліп,
Күрсініп ұзақ қарайтын.

...Су диірменді
Әкеткен мұнан кім едің?
Ауылға барсам, айналып орнын жүремін,
Қайтейін енді,
Осында мәңгі сақтаса,
Артында қалған Жылқыбай қарттың жүрегін...

ТАУДАҒЫ КӨКТЕМ

Сай-саланы
Аймалады,
Жоталардан жел есті.
Көк қарағай
Көп баладай
Күбір-күбір кеңесті.
Қасқа бұлақ
Тастан құлап,
Бара жатыр шапқылап.
Шықылдаған,
Сыбырлаған,
Айқай жастар — саққұлақ.
Бір жүрекпен
Дір-дір еткен
Жасыл талдар — жас талдар.
Еміренген,
Тебіренген
Ақбас Ата — асқарлар.
Күннен — бөркі,
Гүлден — көркі,
Тау — тамаша, тау — алып.
Қатпар басын,
Шатқал тасын
Көрген сайын жаңалық.
Айналаңа,
Сайға қара,
Шыңға қара ақ маңдай.
Бала шағың,
Болашағың
Көктеп келе жатқандай.

«ЖЫРЛАЙДЫ ЖҮРЕК» КІТАБЫНАН
(1989 жыл)

* * *

Бәрібір,
Бізді ішкіш деп жүр ғой,
Аяулым,
Ішіп қайталық,
Басына барып һәйәмнің.
Көземіз майға,
Көзіміз жасқа кенеліп,
Азан салайық:
— Оянғын, баба, оянғын.

Хан менен бектен,
Молда мен шонжар, күштіден,
Дейді ғой Сізді қиянат көріп ішті де.
Оянғын, баба,
Отырайық бір кәйіп қып.
Біздің шараптар Сіздің майлардан күштірек.

Сіз көрген, баба,
Қиянаттарды көрмей біз,
Рақаттарды кешіп жүріп-ақ шөлдейміз,
Тірі пенденің тілін алмаймыз, көнбейміз,
Қоймайтын болдық,
Өзіңізге ұсап өлмей біз.

Көрдіңіз қиянат,
Көрмей-ақ біздер ішеміз.
Басымыздағы бақыттардан да күсеміз,
Қазылған орға өзіміз іздеп түсеміз.
Қайтеміз енді?
Ұлы бола алмай ішеміз.

...Бәрібір,
Бізді ішкіш деп жүр ғой, аяулым,
Көтеріп жібер,

Көңілің неден қаяулы?
Не деген екен?
Несі бар осы зәһәрдің?
Оқышы тағы, оқышы Омар һәйәмді.

ЖИІ ЕНЕДІ

Жиі енеді түсіме бұрынғы ауыл,
Ойнақ салып, құлын-тай қырында жүр.
Сүттен бұлақ ағызып сиырлы ауыл,
Іркіт иісі келеді мұрынға бір.

Ойнамай жағасында құрақпенен,
Жалығып өзер аққан бұлақ көрем.
Мал өрістен қайтқанда кешке қарай,
Жамыраған қозы мен лақ көрем.

Қырық түтін шығады қырық тамнан,
Қырық торғай ұшады шыбық, талдан.
Қырық әже күзетіп отырады
Қырық ұлдың орынын суып қалған.

Қыр басына қырық шал жиналады,
Бір-біріне тартуы — сый қабағы.
Бір-біріне отырар басу айтып:
— Қайтесің, — деп, — Тәңірдің қимағанын?

Тауларым да тұрады қалқан болып,
Соны көріп қалады арқам кеңіп.
Өлі ұйқыдан осылай оянамын,
Оянамын, көңілім талқан болып.

МЫҚТЫМЫН ҒОЙ ДЕГЕНМЕН...

Мықтымын ғой дегенмен,
Қорғасындай бір салмақ кетер емес денемнен.
Басады кеп төбемнен.
Қош айтысып өлеңмен,
Терезеге төнем де,
Алатауды көрем мен
Басы қарға бөленген.
Бауыры көкке кенелген
Алатауды көрем мен.
(Қорғасындай бір салмақ арылмайды денемнен).

Мықтымын ғой тегінде!
Қорқытарың өлім бе,
Оранарым кебін бе?!
Түкірдім мен оларға!
Ей, жүрегім, жеңілме!
Ана тұрған көгінде
Жұлдызың бар сенің де,
Басын иген өлімге түкірдім мен өмірге!
Ей, жүрегім, жеңілме!
Ей, жүрегім, жеңілме!

...Мен несіне жерінем?!
Қорқатыным өлім бе?!
Қорықпай-ақ берілем.
Өкінішті...
Амал не...
Өлмейтіндей келіп ем...
Мына жарық дүнием бірге туған менімен
Бірге өледі менімен!!!

КӨҢІЛДІ ЖЫР

Жаңғыртып, жасандырып өмірді бір,
Жадырап жазайыншы көңілді жыр.
Қап-қара түнде менің тереземнен
Толықсып төсегіме төгілді жыр.

Тұрайын, несіне енді қысылайын,
Жазайын, көңілді жыр ұсынайын.
Көңілдің гүлге қонған көбелегін
Кеудемнен кептер етіп ұшырайын.

Айтайын аспанымнан нұр жауғанын,
Жырлайын бұтақтардың бүр жарғанын.
Айтпайын суық күздің сұрланғанын,
Арса-арса ағаштарда мұң қалғанын.

Түнді де түн демейін,
Ақ түн дейін.
Ақ түнде Айға мініп ақтым дейін.
Енді менде қиял да, арман да жоқ,
Армансыз рақатқа баттым дейін.

Бұл өмір...
Асфальттаған жол ма, қалай?!
Жадырап көңілді жыр жазбақ едім,
Қырсығып мына күннің болмағаны-ай!
Апыр-ау,
Сонда қалай!?
Сонда қалай!?

ТЫЛСЫМ КЕУДЕ

Бәрін де түйсін, білсін тылсым кеуде,
Қосылсын дүрсіл келіп дүрсілдерге!
Күрсінсең, аспан болып күрсін, кеуде,
Жай оты жанар болып жүрсін менде.

Бұлттардың салмағынан күрсінгенде
Ақ нөсер ақтарылсын тылсым жерге.
Күрсінсең, аспан болып күрсін, кеуде.
Шұғыла арманым боп тұрсын менде.

Ашылсаң, аспан болып ашыл, кеуде,
Таратсын ақша бұлтың шашын желге.
Жарқ етсін көкжиектен жүрек — Күнің,
Ақтарып аппақ нұрын, шашып жерге.

...Аспандай бола алмаса тылсым кеуде,
Түрме боп жүрегіме, тұрсын менде.
Жаралғанда жүректің табыты еді,
Табыт боп жүрегіме, кірсін жерге.

Жүрегімнің табыты — тылсым кеуде,
Тынымсыз дүрсілдеуде, дүрсілдеуде.
Көктемдегі аспандай күркірейді,
Болар-болмас жүрегім күрсінгенге...

СЕН ЕМЕССИҢ

Сен емессің қуат пен шуақ берген!
Сен емессің!
(Дәметіп, сұрап көргем).
Тірнектеп тірі жаннан шуақ тергем,
Алғамын бойымдағы қуатты елден.

Сен емессің, емессің!
Сен емессің!
Жақсылық көрген емес сенен ешкім.
Сен өсекші қатынсың, ер емессің!
Алаңысың төбелес, ерегестің!

Жұрттың айтқан сөзіне қарамағам,
Мен де сені жағалап, ағалағам.
Бұл күні,
Естисің бе, жаман адам,
Басыңды бес тиынға бағаламан.

От тастаған ортаға ойран қолсын,
Абыройың төгіліп, айран болсын!
Атақ үшін алысқан сендейлерге
Ақыл менен парасат қайдан қонсын.

Бауырлардың бастарын құрап келген,
Төрағамыз сен емес, қуат берген,
Отаным деп, халқым деп өзеурейсің,
Садаға кет!
Садаға шуақты елден!

* * *

Түн,
Қала.
Үйлер үнсіз, көше — дүбір,
Көшеден толассыз үн еседі кіл.
Өшеді күн, артынан көшеді іңір,
Қашаннан уақыттың есебі бұл.
Түн.
Қала.
Үйлер үнсіз, көше — дүбір.

Жалтылдайды найзағай, жарнамалар,
Мынау — дүкен, заттарды жалдап алар.
Анау — вокзал, алыс бір жолға барар.
Мынау — біздің Ақ үй ғой арға балар,
Бізден сөлем айтып тұр таңға хабар.

Дүбірлендер, дүбірле, көшелерім,
Төсінде өседі ұрпақ, өседі елің.
Алмағайып асфальтің тоза қалса,
Асфальт болып астыңа төселемін,
Төсімде өседі ерің, көшеді елім!..

ҚАЗАҚТА МОНАСТЫРЬ ЖОҚ...

Біздерде монастырь жоқ,
Мен оған барар едім.
Барғасын, монах болып қалар едім.
Қалдырып қала лебін, дала желін,
Жаныма бір тыныштық табар едім.

Барлығын ұмытар ем, барлығын да,
Беймаза тірлігімнің тарлығын да.
Біреудің қорлығын да, зорлығын да,
Біреудің билігін де, жарлығын да
Ұмытар ем өзімнің хандығымда.

Ілініп тұрса дағы жаным әрең,
Әйтеуір табынар ем, табынар ем...
Әрине, сағынар ем, зарығар ем,
Бірақ та бар күнәмнан арылар ем.

...Құрғыр көңіл кетеді қай-қайдаға,
Тынсаңшы сырыңды көп жаймай ғана.
Ағат сөйлеп барасың, ағат сөйлеп,
Абайла, аузыңды жап, ойбай, бала!...

* * *

Жиылып ой қазағы, қыр қазағы,
Ақын боп Алматыда жыр жазады.
Біреулер жырыменен сарай салып,
Біреулер жырыменен ін қазады.

Әйтеуір бір келер деп дүр етер күн,
Алданып мен де босқа жүр екенмін.
Атаққа алаң болған, тиынға құл,
Өзімдей ақымақтың бірі екенмін.

Қалай да қатарымнан озамын деп,
Қатындай күндестігім қозады кеп.
Сабылтып сайқал — үміт қолын бермей,
Көзін қысып, саусағын созады тек!

Несіне?

Несіне мен? Несіне мен?

Жазды екем жанды қинап несіне өлең?!
Жүрегіме жүк арттым несіне мен,
Жүре бермей өмірдің көшіменен.

Соры қалың жан екем, соры қалың.
Сірә да, көп кешікпей, торығармын,
Несіне жолды қумай, сөзді қудым,
Сірә, мен бір пәлеге жолығармын.

«ӨМІР — ӨЗЕН» КІТАБЫНАН
(1979 жыл)

СЕРІКСІЗ БЕ ЕДІҢ, ҚҰРБЫЖАН?..

Сен әлі серіксіз бе едің,
Серіксіз бе едің,
Құрбыжан?
Өтіпті-ау айлар, еріксіз жылдар жылжыған.
Жападан-жалғыз,
Жауатын күндей тұнжырап,
Жүресің, құрбым,
Не істеймін саған?
Қынжылам.

Жаңа жарылған жауқазын едің көктемде,
Жылысып жазың өткен бе?
Лапылдап тұрған,
Жалын едің ғой өрт-кеуде,
Тәйір алғырлар,
Танымай сені кеткен бе?!

Өмірде мына,
Тап болар талай тосын жай,
Өмір — өмір ғой,
Өмірдің заңы осындай.
Бірі — Батыста,
Бірі — Шығыста,
Жарқ етіп, сөнген жасындай,
Өтуі мүмкін жақсы мен жақсы қосылмай.

МЕН СЕНІ САҒЫНҒАНДА...

Мен сені сағынғанда,
Қарамай жауындарға, дауылдарға,
Қарсы қарап жүземін ағындарға,
Кеудемде қимылдаған жаным барда,
Мен сені сағынғанда,
Бір минут та хақым жоқ дамылдарға.

Мен сені қызғанамын,
Қызғаныштан мұз шайнап,
Тұз жаладым.
Шаңқылдап алдымнан шық,
Ана-қыран,
Алыстан келеді ұшып мұзбалағың.

Тәкаппар ең өрлікке бола туған,
Жет тездеп,
Дауыл тұрғыз қанатыңнан.
Сен — мендік, мен — сендікпін, ана-қыран,
Қыранбыз қырандардан жаратылған!

Сағыныштың сағымын жамылғанда,
Қарамай қара нөсер қағынғанға,
Саған ұшам,
Қалмайды сабыр жанда,
Мен сені сағынғанда, сағынғанда...

ШЫНДЫҚ ТУРАЛЫ

Шындық көзге шүқиды қашаннан да,
Шыбын жаның шындықтан қаша алған ба.
Ар-ақиқат үкімі жасалғанда,
Қолға тұрар ноктасыз асаулар да.

Қолға тұрар қулар да, зұлымдар да,
Ат жалынан мал тапқан жылымдар да.
Арамзаны, ұрыны жұлып түспей,
Ақиқаттың алмасы суынған ба!

Шындық деген — шымылдық біреулерге,
Қалқа қылып шындықты жүрер пенде.
Шымылдығын шындық кеп жұлып алса,
Шыбыны ұшып, бишара кірер жерге.

ТАҒЫ ДА МАЙГҮЛГЕ

Қайтсем сенің құтылам елесіңнен?!
Отырасың қасыма келесің де.
Сен өлгенсің, жаным-ау, мен тірімін,
Мен тірімін.
Тірімін!
Көресің бе!!!

Көнген жаным жазаға, қазаға да,
Өкпелеме,
Сен енді жазалама.
Шын болса, табысармыз ахиретте,
Әзірше, жаным, мені мазалама!..

Мен деген — тірі жанмын,
Сен — елессің.
Білесің ғой, өлтірген мен емеспін.
Мен үшін артық емес сенен ешкім,
Бірақта сен — елессің,
Сен — елессің!

Араша тұра алады кім өлімге,
Жата бер мені күтіп түнегінде.
Әзірге тірі жүрсем бұл өмірде,
Сенің орның оңаша жүрегімде.

Майгүлім, гүлім менің, көгім менің!
Жүрегін қияр дейсің өлімге кім.
Сен — менің жүрегім ең.
Дегенменен,
Елессің, енді маған көрінбегін...

ШҰҒЫЛА-АРМАН

Сәскеде жауған ақ жаңбыр
Басылар барып бесінге.
Шұғыла деген арман тұр
Шашырап көктің төсінде.

Көкжиектерді жалғаған
Аспалы әсем көпірге,
Балалық шақ-ай,
Заулаған
Жетуге соның шетіне!

Шұғыла-арман алдайтын,
Жап-жақын, бір-ақ шақырым.
Тайына мініп самғайтын
Балалық дейтін батырың.

Жаңадан жетіп қалғанда,
Тұратын басқа белесте.
Ұстатпайтұғын жалғанда
Шұғыла-арман емес пе.

Шұғыла ғайып.
Бар өңір,
Бояусыз аспан, бұл алап.
Шұғыла-арман.
Бал-өмір
Артынан кетті қуалап...

* * *

Соқ, жүрек,
Солқылда, ми,
Тасы, қаным!
Өмірге айтылған жоқ ғашық әнім.
О, Муза!
Бір өзіңе бас ұрамын,
Тездеп жет,
Мен бір жаққа асығамын...

Ғашық әнімді айтайын өмірге мен
Құлақ естіп, көздерге көрінбеген.
Нөсерім тұр көгімде төгілмеген,
Жемісім тұр бағыма себілмеген.
Бермей кетпен бәрін де тегінде мен.

...Суық-ау ажал деген, өлім деген,
Суық көрге салады кебінменен.
Сенімменен келгемін өмірге мен,
Кетсем кетем өмірден сенімменен.

Тіл өнерін, сиқырлы сөз өнерін,
Оңбайсың сөз өнерін тежегенің!
Тілден алмас жоғалса, сөзден қанжар,
Бұл тірліктен бір күнде безер едім.

Айтылған жоқ өмірге ғашық әнім,
Қашан айтам, қашан мен басыламын?!
Айта алмай қалам ба деп ашынамын.
О, Муза!
Мен бір жаққа асығамын...

СЕЗІМ

Арпалысып ақылмен, төзімменен,
Бір сәт те дем алмайды сезім деген.
Шыр етіп жерге түскен шілдеhana
Келеді дүниені кезуменен.

Жанымды тыншытпайды сезім деген,
Қалай жүр, япырау, төзіп денем?!
Қаншама күндер өтті дамылдамай,
Қаншама түндер өтті көз ілмеген,
Білмеймін, не іздейді сезім менен?!

Белгілі шегі де жоқ, жоқ тұрағы,
Белгісіз қайда апарып соқтырары.
Не сезім мені бір күн от қылады
Не сезім мені бір күн жоқ қылады!..

Қаншама көлденеңнен өтті қарғып,
Әлемге әмір беріп, етті жарлық.
Ғаламдық заңдылықты мойындамай,
Жүргені барды жоқ қып,
Жоқты бар ғып.

...Адамның сезімінен сезіктенбе,
Сезімді сезіне біл, төзіп, көн де.
Ақыл менен парасат бұғынады,
Шынайы шын сезімге кезіккенде.

* * *

Жазғырма мені, жан аға,
Жаманға мені балама.
Жалғыз түп емен көріп пе ең
Жабырқап тұрған далада?
Емен деп мені бағала.

Еменде жапырақ-жүректер,
Үп етсе самал дір еткен.
Осынау елсіз жапанға
Жападан-жалғыз кім еккен?

Далада дауыл болғанда,
Сая жоқ жанын қорғауға.
Ұшайын десе қанат жоқ,
Қорғанға — алыс орманға.

Жазғырма мені, жан аға,
Жаманға мүлде балама.
Бұлаққа барсаң, жалғыз түп
Талшыбық тұрар жағада.
Шыбық деп мені бағала.

Кеткенше қиып әлдекім,
Емен де, мейлің, тал дегін.
Әзірге менің бар демім,
Осындай, аға, халдемін...

ЖҮРЕГІМ, ЖҮЙКЕМ, БАР ТҮЛҒАМ

Жүрегім, жүйкем, бар тұлғам
Бұл күнде сымдай тартылған.
Лүп етіп самал соқса да,
Ызындап қалар антұрған.

Ызындап, нәзік үн шығар,
Үн шығар дағы тұншығар.
Шегіне жеткен сым ішектер
Үзілейін деп тұр шығар...

Алдыма өзің келгесін,
Аянам енді мен несін.
Үзілсе, мейлі, үзілсін,
Басып бір көрші пернесін.

Баяғы сазы бар ма екен,
Қуаныш па екен, зар ма екен.
Сыңғырап тұрған сым ішектер
Бұл күнде қандай халде екен?!

Саусағың салып пернеме,
Сазды үнің шығар тербеле.
Тыншып бір тұрған тұлпарым
Тықыршып қалсын кермеде.

Бұл күнде сымдай тартылған
Жүрегім, жүйкем, бар тұлғам,
Айныма осы қалпыңнан!
Айныма осы қалпыңнан!!!

СОҒЫСТЫҢ СОҢҒЫ КӨКТЕМІ

Жасылмен бояп қойған ба?!
Жап-жасыл таудың бөктері.
Қырлар да, мынау ойлар да
Жап-жасыл болып көктеді
Соғыстың соңғы көктемі.

Көп болды жасыл тауларға
Жап-жасыл бұлттар шөккелі.
Әкелді шуақ бар маңға
Соғыстың соңғы көктемі.

Соғыстың соңғы көктемі
Көп болды нұрын төккелі.
Жап-жасыл анау аспан да,
Аспан да, сірә, көктеді.

Бойына таудың асылып,
Шұғыла тұрды, көк меңі,
Қызғанып, гүлін жасырып,
Қылтанақтар да көктеді
Соғыстың соңғы көктемі.

Жап-жасыл шыбық, тал дағы,
Орманның жасыл шекпені.
Қуанта бірақ алмады
Сонау бір үйді шеттегі
Соғыстың соңғы көктемі.

* * *

Күн батты,
Міне, кеш кірді.
Жанымнан бір үн естілді:
«Рақатқа бола бес күнгі
Ренжіте көрме ешкімді!»

Тағы да бір күн, кеш кірген,
Тағы да бір үн естілген:

«Азаматсың ғой ес кірген,
Жауласа көрме ешкіммен!»

Бүгін де, міне, түн келді,
Құлаққа таныс үн келді:
«Адасып өмір сүрме енді,
Аулаққа салғын іргеңді».

Сау еді санам тегінде,
Жынданар осы шегім бе?!
Еркімді алды менің не?
Өмір ме әлде өлім бе?!

Үрейді бір сәт ұмыттым,
Өзімнен өзім сыр ұқтым.
Өзіме өзім сыбырлап,
Өсиет айтып тұрыппын.

Шегі де бар ғой төзудің,
Келіп тұр енді көз ілгім.
Жынданып бір күн кетермін,
Жетегіне ерсем сезімнің...

* * *

Шыңылтыр аспан шытынап,
Шытынап, сына жаздайды.
Жұлдыздар шоғы бытырап,
Шоқтанып тұрып маздайды.

Белбеуін шешіп, ағытып,
Аспанды жалғап жерменен,
Құс жолы жатыр шаңытып,
Көлбеген көкте көлденең.

Өзеннің мұзы шатынап,
Сатырлап сынған суықтан,
Аязды түнде атырап
Тірлігін бір сәт ұмытқан.

Аязды түнде ақпанда,
Ит үрмей, тауық шақырмай,
Арқасын сүйеп ақ тауға,
Қымтанып ауыл жатыр жай.

Тыныштық деген — жан ізгі,
Сағынып келген жандайын.
Оянып кетер тәрізді,
Сипасаң болды маңдайын...

* * *

Жаз едім кеше,
Айналып күзге барам ба?!
Жалын жоқ,
От жоқ жасыған мынау жанарда.
Ауытқып кетті аймалап тұрған самал да,
Кеулеп тұр, міне,
Дауыл ма, әлде боран ба?

Бұлттанып кеттім,
Бусанып әлде жауам ба?!
Жел айдап әлде жердің түбіне ауам ба?!
Қалса екен нәрім ауамда, мына даламда,
Түспесе екен көлеңкем тірі адамға.

Күз болса, болсын!
Үмітімді әсте үзбен мен.
Көктемнің сепкен жемісін маған күз берген.
Сырласып тұрам
Орылған алқап,
Сыбызғы тартып қурайдан,
Қуарған құла түздермен.

Күз болып тұрып,
Бақтарды ойға батырам.
Күз болып келіп,
Қасыңа, қалқам, отырам.
Отырам дағы, жазыңды сенің шақырам,
Аймалап тұрып,
Сөйлеймін жаздың атынан.

МОЦАРТ. «ЖАН АЗАСЫ»
(Реквием)

Біреу келді де, қара киімге оранған:
— Жаназа күйін жазшы бір, Моцарт! —
Жоғалған...

Әлде бір елес...
Әлде бір адам болар ма?
Аза тұтқан,
Аң-таң Моцарт,
Бар жұмысын доғарған.

Аты мен жөнін білейін деп, артынан
Іле шыққан-ды.
Аула алдында сәл тұрған.
Аты-жөні, кім екені белгісіз,
Қара киім ғайып бопты антұрған.

«Жаназа күйін жазшы бір, Моцарт!»
Азалы үн...
Жаназа күйі елітті оның назарын.
Бұл өмірдің тозығы менен мазағын
Тәрік етсін бір.
Жазамын оны, жазамын!

Өңім бе әлде,
Түсім бе әлде?..
Тәңірім!
Рояльдің жәйлап басып бір көрді тамырын.
«Қош бол енді, қош бол, қош бол, бауырым!» —
Дегендейін күрсініп алды ауыр үн.
«Қош бол, Моцарт!» —
Дегендей ме жүрегі?!
Сәл кідіріп, қуаң тартты реңі.
— Жаназа күйін жазшы бір, Моцарт! —
Япыр-ау,
Періште ме әлде, пері ме әлде, кім еді?!..

Күй пернесін тағы да келіп бір басты.
Күңіреніп барып, бір үн мен бір үн мұндасты.

Өмірді мынау азалы, ауыр үн басты,
Күйзеліп, жәйлап, өмір мен өлім сырласты.

1. Табыт үні

Мен сені сүйгем,
Жаныммен сүйгем, Жарық Күн!
Жатсам да сүйем тұңғиығында тамұқтың.
Ақ сәулең сенің аймалап мені,
Жарық Күн,
Тұрған да болар үстінде мынау табыттың.

Ғарыштан құйған ғаламға ортақ шуағың,
Сезгемін, білгем,
Мен үшін бір күн тынарын.
Тастама мені,
Тастама мені, Шырағым!
Шуағың түссін,
Шөп болып, мейлі, шығамын.

Қомағай көңіл құмартып өткен әр неге
Тірлікте сонау түскемін талай әуреке.
Кешкен өмір де,
Көрген бақыт та — барлығы
Жетпейді екен ғой
Бір күндік сенің сәулеңе.

Бір күндік сәуле...
Бір күндік жарық мекенім!
Мәңгілік түнек — қапасқа қалай кетемін?
Келмейді-ау тілім...
«Өлгеннен сұра, — дер едім
Тірі жандарға, —
Өмір дегеннің не екеңін».

Өмір дегенге
Тірлікте, сірә, жетер ме ой.
Жарық сәуледен басқаның бәрі бекер ғой.
Бекер ғой бәрі,

Бекер ғой бәрі — бөтен ғой,
Өмір дегенің — бір күндік Сәуле екен ғой!..

Тамшыдай ғана нұрына, міне, зарықтым.
Өмір осы екен, сырына, міне, қанықтым.
Жаса сен Мәңгі!
Жаса сен Мәңгі!
Жарық Күн!
..Табытпын, табытпын, табытпын...

2. Халық үні

Ажалдың аяз, боран, түні өткенде,
Көктем кеп жер бетіне гүл еккенде,
Қызғалдақ қара жерді жарып шығып,
Қадалар кеуделерге, жүректерге.

Аспанда алапат күш дүр еткенде,
Көк пен жер тітіркеніп, дір еткенде,
Қақ бөліп, қара бұлтты қақыратып,
Ұшқының тұрар сенің түнектерде.

Болашақ дүниеге шыр еткенде,
Бір ұрпақ бір ұрпаққа ілеккенде,
Аспалы көпір болып қаларсың сен
Жалғайтын жүректерді жүректерге.

Біз сенімен,
Сен бізбен қанаттандың,
Қанаттанып, халқыңа нәр ақтардың.
Сенің көшің тоқтамас жер бетінде,
Өлмес мәңгі сапарға жаңа аттандың.

Әрине, суық қайғы, суық қайғы.
Көңілін халқың бірақ суытпайды.
Егерде халық өзін ұмытпаса,
Бақыл бол, халқың сені ұмытпайды!

Қайырымсыз қазаға елің бас ұрмайды,
Саған деген сағыныш басылмайды.
Табытыңды жасырса, жер жасырар,
Ал уақыт өзінді жасырмайды!

3. Жесірлер үні

Жалған да жалған,
Жалғанда
Жесірден мұңлық жан бар ма?
Жалғанда жалғыз қалғанда,
Әдіра қалған арманға
Араша түсер жан бар ма?

Жалған да жалған,
Жалғанда
Қаңырап бәрі қалған ба?
Жете алмай алғы таңдарға,
Кеттің-ау, боздақ, арманда.

Арада жүрген асылды
Алды да ажал, жасырды.
Опты да, жұтты қара жер
Атылған көктен жасынды.

Панасыз қалған жесірден
Біржола үміт кесілген.
Жарқырап жанған шырақты
Соққан да дауыл өшірген.

Сені де жұтқан көне жер
Сан рет әлі көгерер.
Салтанатқа әлі бөленер,
Бірақ та маған не берер?
Төгер де мұңын, жөнелер,
Көзімнен жасым себелер.
Тас бауыр табыт тас қылып,
Мені де бір күн шегелер.

Сен сүйген орман, көлдерге
Жыл сайын құстар келгенде,
Көкжиек, сонау белдерден
Сағыныш-сағым көргенде,
Зарығар саған шер-кеуде,
Сағынар жүрек-шерменде.

Төзермін қалай мұнына,
Жетер кім сенің құнына?
Не істермін ажал ұрыға?!
Шомылып көздің суына,
Өзің жоқ қанық сырыма,
Өтермін жасып, бұғына.
Қашаннан жерік қара жер
Жесірдің қайғы-мұңына.

Қоршаған тұман жан-жағым,
Келмеске, құсым, самғадың.
Қош енді!
Үзілген менің арманым,
Қош бол, Ардағым!..

4. Жетімдер үні

Біздер — жетімдерміз,
Жетімдерміз.
Ақпанның,
Аяз, қардың өтіндеміз.
Мына сараң өмірден сауға сұрап,
Тіршіліктің мазасын кетіргеміз.
Біздер — жетімдерміз!
Біздер — жетімдерміз!
Доп қылып Жердің шарын өтудеміз.
Бостан-босқа өлмейміз,
Өкінбеңіз.
Жекірмеңіз,
Біздерге жекірмеңіз,
Жекірмеңіз!
Босағасын паналап талайлардың,
Талайлардың басынан секіргеміз.
Себебі жетімдерміз!
Өкінбеңіз, біздерге жекірмеңіз.
Біздер — жетімдерміз!!!
Өмірге келу де егіз, кету де егіз.
Сүреңсіз өтуде жаз, өтуде күз.
Жалғанда өлім бар да — жетімдер бар,
Сондықтан мәңгілікке бекінгеміз.

Біздер — жетімдерміз!
Ұрылар да емеспіз, қарылар да!
Қарғыс таңба біздерден арылар ма?!
Жылынамыз бір ауыз жақсы сөзге,
Қарғыс аяз біздерді қарығанда.
Жасамаймыз қиянат жаны барға.
Жаны бар жан бірақ та табылар да?
Жетім көңіл жақсыға жарыған ба?!
Біздер — жетімдерміз!
Жетімдерміз!
Жетім болып жүріп-ақ жетілгеміз.
Дөңгелек Жердің шарын допша қуып,
Мазасын тіршіліктің кетіргеміз.
Тіршілікте біреуін бірі күндер,
Бізге жат — өлі кімдер,
Тірі кімдер...
Жиылып, Жер шарының жетімдері,
Алдында Ақиқаттың бірігіңдер!

5. Бесік жыры

Әлди,
Әлди,
Ақ балам,
Ұйқтай ғой, ұйқта,
Жат, балам,
Мәңгілік сені тербеуге
Мәңгілік бесік сақтағам.

Күндер де мұнда жоқ, балам,
Таңдар да мұнда атпаған.
Түсіріп сәуле түнекке,
Жат, балам,
Әлди, ақ балам.

Сор да жоқ мұнда, бақ та жоқ,
Атақ та, құрмет, даңқ та жоқ.
Жетпейді мұнда өсек те,
Жетпейді саған атқан оқ.
Әлди, әлди, ақ балам,
Мәңгілік тыныш жат, балам.

Жоқ мұнда күрес, ерегес,
Күншілдік, қулық, төбелес.
Өзіндей мұнда — көп елес,
Ақ балам, жалғыз сен емес.
Ұйқтай ғой, балам, шошынба.
Бауырың, жарың, досың да,
Аңдыған жауың, қасың да,
Тоғысар бәрі осында.
Ұйқтай ғой, балам, шошынба.

Шулама, орман, кең дала,
Баламның алма мазасын!
Тербетіп тұрам мен ғана,
Мәңгілік жанның азасын.

Әлди,
Әлди,
Ақ пенде,
Тыныштық тауып, жат менде.
Өмірді қандай сыйласаң,
Өлімді сондай жат көрме!

Бауырыма мәңгі сақтаған,
Әлди,
Әлди,
Ақ балам...
Әлди...
Әлди...
Әлди-ай!..

МЕН СЕНІ ҰНАТАМЫН...

Мен сені ұнатамын.
Дегенменен,
Басқадан көрмегенді сенен көрем.
Өз обалың өзіңе, өзіңнен көр,
Бір күні ғайып болсам егерде мен.

Басқадан көрмегенді сенен көрем,
Сен биікте жүрсін деп, төмендегем.
Кім екен мені өзіңе дуалаған?!
О, тоба!
Мен неғылған өлермен ем?!

Кім екен мені саған дуалаған?!
(Сенсіз де көңілденем, қуана алам).
Кім екен
Мені сенен айналдырып
Цирктің аттарындай қуалаған?!

Дегеніңнің бәрін де жасап жүріп,
Көрсетпеймін зәредей асау қылық.
Сенің ғана ырқыңа бас алдырып,
Бұға берем...
Неғылған жасандылық!..

Мен сені ұнатамын.
Бірақ, бірақ...
Мейірінді қайтейін жылап сұрап.
Ұнатамын дегенім — жасандылық,
Саған деген жүрегім құрақ-құрақ...

* * *

Шып терлеп дала бусанған,
Сағымы қайнап, шымырлап.
Бозторғай ұшты жусаннан,
Сүйінші сұрап, шырылдап.

Сағынып нөсер, жаңбырын,
Аулақта қалғып, бақ тынды.
Ақ бұлттар мамық жаулығын
Аспаннан төмен лақтырды.

Қалқиды көкте ақ мамық,
Қалдырып кейде көлеңке.
Нұрына Күннің қақтанып,
Шуақтап жатыр кең өлке.

Шуаққа толы жан-жағым,
(Шуаққа құмар бұл жалған).
Шуақта шыбық-талдарым
Шуақтап тұрып бүр жарған.

Көктемгі самал көк белде
Көгілдір шөйі желпіген.
Жап-жасыл мына көктемде
Жасарған өмір елтіген.

КЕЗДЕСУ

— Жан едің жалын, от кеуде,
Хал қалай, жеңге, хал қалай?
Сенен де жастық кеткен бе?
О, дариға,
Жалған-ай!..

Мінезің асау құландай,
Келгенде саған байқаушы ек,
Алдыңа сенің тұра алмай,
Жалт бұрылып, тайқаушы ек...

— Бұрынғы күнім жоқ менде,
Хал қалай, қайным, хал қалай?

Ойнаушы ең сумен, отпен де,
Талғамай бәрін, аңдамай.

Азамат едің балғадай,
Балғадай шағың өткен бе?
О, дариға, арман-ай!
Ұмыт боп бәрі кеткен бе!?

...Екеуіміз кеттік әрқалай,
Әңгіме жібін жалғамай.
Көктемгі аспан күрсініп,
Күркіреп кетті:
— Жал-ған-ай!!!

* * *

Мына бір келген мамыр ма?
Мамырла, бұлттар, мамырла,
Қалпағыңды алып, бауырлар,
Басыңды төсе жауынға.

Аспан тұр, міне, күркіреп,
Шөміш қақ, әже, ырымдап.
Көктер ме егін дүркіреп,
Көк биен аман құлындап.

Есен-сау тұңғыш немерең,
Оралар ма екен әскерден.
Тұнар ма екен төңірек
Шұбырып өрген жас төлден.

Дән бе екен, әлде сүт пе екен,
Қарашы мына жауынға.
Қайсысы биыл мықты екен,
Егін бе, әлде сауын ба?!

Мына бір келген мамыр ма?!
Мамырла, дала, мамырла.
Арқанды төсеп жауынға,
Дамылда, тірлік, дамылда.

* * *

Ұрынбай боран, жауынға,
Көлікке мінген аяулы-ақ.
Алайда алыс ауылға
Төтелеп тартам, жаяулап.

Жамылып мынау әуені,
Маңдайым төсеп шуаққа,
Шомылып алам әуелі
Шолпылы сылдыр бұлаққа.

Бауырым басып құраққа,
Құмарым қанбай тұрмаймын.
Сонан соң шығып қыратқа,
Бозторғай үнін тыңдаймын.

Алдымды кесіп ұшқанда,
Беремін сәлем құстарға.
Иіліп тағзым етемін
Иесіз тұрған қыстауға.

Көңілден үзіп көрімдік,
Гүлдерге тағып кетем мен.
Көрімдік алам өмірлік
Аяулы атамекеннен.

Жетемін аңсап, аяңдап,
Күтіндер мені, бауырлар.
Жете алмай қалсам жаяулап,
Қондырар мені тауым бар.

Келеді соқпақ жол бастап,
Бір белден асып бір белге.
Жете алмай қалсам, жамбастап,
Жантая кетем бір жерге...

* * *

Маңыма сәуле жуытпай,
Қинайды мынау қысқы күн.
Жалыныңменен жылытпай,
Жоғалдың қайда, ұшқыным?

Бытырап ойым бүгін де,
Торыған болам толғау сап.
Отырмын, міне, іңірде
Қайдағы жоқ бір жолды аңсап.

Құмартып қайран сәттерге,
Есіме алам ұмытпай.
Төнемін әппақ дәптерге
Бұлыңғыр мынау ымырттай.

Жетсеңші жазым — ыстығым,
Аязды қыстан шаршадым.
Қайдасың, менің ұшқыным?
Келсеңші, құрғыр, аңсадым.

Жылынып бойым біртіндеп,
Жүректі келіп қан тепсін.
Біртіндеп миым бүлкілдеп,
Көзімнің оты жарқ етсін.

МАХАМБЕТТЕР, АБАЙЛАР-АЙ

Өмірдің қысы, жазы, көктемдері,
Қысылтаяң шақтары, өткелдері,
Адамның аққан қаны, төккен тері,
Мұратқа жетпегені, жеткендері —
Жанымды жеп жүр менің көптен бері.

Атысу, андысу мен таласудың,
Санасу, табысу мен жарасудың,
Мінезін мынау адам баласының
Білсем деп құпиясын аласұрдым.

Алдында алуан-алуан мінездердің
Амалсыздан келеді мың өзгергің.

Өркім өзін балайды данышпанға,
Бір-бір Құдай санайды бір өздерін.

Білмейді екем...

Қолымнан келмейді екен,
Жоқты аңсап, жоқ сусынға шөлдейді екем.
Қой енді, тыйылайын, бұғынайын,
Ойымды орасанға бөлмей бөтен.

Жасырмай ойымды айттым талай-талай,
Қайтейін кетті бәрі қарайламай.
...Айтарын ашып айтқан абайламай,
Дариға-ай,
Махамбеттер, Абайлар-ай!!!

* * *

Үлпілдеген, үрпиген үкім менің,
Жыл құстарын сағынып, күтудемін.
Көз алмай шұбатылған Құс жолынан,
Бүкіл елім күтуде, бүкіл жерім.

Қырларым да күтуде, дөңдерім де,
Сағынады бізбенен көл де бірге.
Үкім менің, қарашы, жыл құстары
Келеді екен қайсы ендік белдеуінде.

Қараторғай, қарлығаш, тырналарым
Қашан бізге әкелер жыл хабарын?
Қашан қонар зергерлер — аққу, қаздар,
Әшекейлеп көлдерін, жылғаларын?

Қашан болар тоғайда ән сабағы,
Ән салады, қашан кеп жан салады?
Қашан мынау жайқалып емен, терек,
Жапырақтар жабыла қол соғады?

Айлар өтті қолыма қонғанына,
Еріксіздік басына орнады ма?!
Тұтқын болып отырмай торда мына,
Ораласың сен қашан орманыңа?..

ЖАНЫМ, СЕН ЖАСЫМАҒЫН

Көбейте берме, жаным, шашың ағын,
Жаным, сен жасымағын, жасымағын,
Нөсерлетіп, бір сәтте басыламын,
Шашылады шұғылам, ашыламын.

Ұшқындарын жан-жаққа шашыратқан,
Кездерім бар кей-кейде жасын атқан.
Қара бұлтқа қара да басымдағы,
Күн шығады деп ойла осы жақтан.

Жанымның жақсы емес тыншығаны,
Тыншығанда жүрегім тұншығады.
Жасынымнан, жаным, сен сескенбегін,
Жай отының артынан Күн шығады.

Жай отымды алыппын бөсендетіп,
Есім кетіп қалыпты, есем кетіп.
Ақ жаңбырдың нұрына шомыла бер,
Нөсерлетіп алайын, нөсерлетіп.

Жаным, сен жасымағын, жасымағын!
Нөсерлетіп алам да, басыламын.
Айқұш-ұйқыш бұлттардан жай атылмай,
Күн тымырсып тұрғанға ашынамын...

* * *

Сағалап сайды, жыраны
Паналап қонған қыстауға
Кеткім кеп ылғи тұрады,
Сағыныш кейде қысқанда.

Қаладан бақыт табылып,
Жақсарып жүр ғой күтімім.
Аңсаймын кейде сағынып,
Қыстаудың көкшіл түтінін...

Көз салып тұрсаң дөңгейден
Бір белден жаңа асқанда.

Бүп-бұйра түтін кернейден
Бұралып шықса аспанға.

Жылқылар жатса жапырып,
Тұмсығын малып ақ қарға.
Қалпағын бұлғап шақырып,
Жылқышы тұрса қапталда.

...Қоңырси көңнің түтіні,
Астына кіріп күпінің,
Ұйқыға енді батқанда,
Естілсе кенет шатқалдан
Үрейлі үні үкінің.

Бойыңды мең-зең ұйытқан
Қызуы пештің тынбаса.
Астында мұздың бұйыққан
Бұлақтың үнін тыңдаса.

Жылқылар жусап бір дөңде,
Бір дөңнен әппақ Ай туса.
Өткенім келіп бір демге,
Өткен ән қайта айтылса...

ЖАЛҒЫЗ СӨТ

Жанарың жалт етті-ау бір жай отындай,
Жай отындай жандырып, жоятындай.
Жалғыз сәтті жанымды дір еткізген
Жасырдың-ау,
Жалған-ай!
Қоя тұрмай.

Жалғыз сәтпен жанымды дір еткізген,
Сені алдымнан, құрбыжан, кім өткізген?!
Жанарыңды жасырып, аулақтайсың,
Жүзге тура карамас жүрексіз бе ең?

Жанарыңда ғажайып от бар екен,
Кімді қарып, кімді өртеп, тоқтар екен?

Жалғыз сәтпен жанымды дір еткіздің,
Одан басқа сыйларың жоқ па бөтен?

Сап-сап, көңіл!
Нені ойлап, неге кеттің?
Қасиетін кемітпе кереметтің.
Жанымды дір еткізген жалғыз сәттің
Жалғанда құнын қалай төлемекпін.

Жанарлар жалт-жұлт етіп жай отындай,
Осылай жан-жағымнан жай атылғай.
...Жақсыны дүниеден жоятындай,
Жалған-ау, жасырасың қоя тұрмай.

СЕН БЕ ЕДІҢ?

Көтерілмей жүргенде еңсем менің,
Армандадым, біреуді көрсем дедім.
Біреу маған алыстан қолын созған,
Қолын созған қамқоршым, сол сен бе едің?!

Танысып та, ашынып сезімдерім,
Ұзақ таңға ұйқтамай көз ілмедім.
Сонда мені біреу кеп әлдилеген,
Әлдилеген сәбиім өзің бе едің?!

Сері күннен жалығып, кері күннен,
Жалғызсырап кей-кейде жерідім мен.
Біреу сонда жанымнан шықпайтұғын,
Жаны бірге менімен серігім бе ең?!

Қысылтаяң сәттерде саған келдім,
Жасырмай-ақ халімді жаман дедім.
Мұңым менен сырыма ортақ болған
Адам ба едің!
Аяулы панам менің!

Сен менің көтерілген еңсем бе едің?
Армандадым, өзінді көрсем дедім.
Бақыт іздеп жүр едім, сол сен бе едің?!
...Арманым жоқ алдында өлсем сенің.

* * *

— Не жетпейді?
Құлпырған маңайың гүл, —
Деп маған,
Ырза болмай ағайын жүр.
Жаным барда, бойымда қаным барда,
Жырымнан жан ашуын алайын бір.

Бәрі де бар...
Басымда бәрі де бар.
Жан емеспін жарымжан дәріге зар.
Жетпейтіні — жүректің әні болар,
Бақыт, бақтың тарыдай дәні болар...

Қалғанының бәрі бар бір басымда,
Әлі талай жараймын қырды асуға.
Жетпейтіні — досым аз сырласуға,
Өмірім аз, жетпейді бір ғасырға.

Күрсінгенім болмаса анда-санда,
Көз жасымды хақым жоқ көл жасауға.
Аздығы да ғұмырдың алаңдатпас,
Міндетті емес ақындар көп жасауға.

Кім айыптап, сыртымнан кім күледі,
Содан болар жырдың да жүнжігені.
Адам жырлап тұрғанда, заман жырлап,
Керегім де жоқ шығар, кім біледі?!

* * *

Аласарып Ай батқан,
Ай батқанда, аймаққа
Жұлдыз шоғын жайнатқан
Аумайды бір Құс жолы
Ақтарылған қаймақтан.

Көкжиекте таулардың
Көтерілсе түнлігі,
Баурайдың да, бар маңның
Көрінеді кіндігі.

Бастарында Мұзарттың¹
Ағараңдар сәлдесі.
...Түнгі сапар ұзақ тым,
Бір Құдайдың әуресі.

Көзіңе ұйқы байланып,
Қалғытады бір демде.
Түні бойы айналып
Жүргендейсің бір жерде.

«Шәйі орамал бір байлап...»
Шыдамадым, ән салдым.
Жұлдызды аспан түр жайнап
Кеудесіндей маршалдың.

* * *

Сұмдық-ау!
Менен махаббат ауып кеткен бе?!
Шаманы бағып, шау тартар шаққа жеткем бе?
Тозған бұйымдай жыртығын жамап көңілдің,
Отырғаным ба ой тастап өткен-кеткенге?!

Көз жауын алған сонау да сонау күндерде,
Тартпайды енді тамаша мынау гүлдер де.
Ақ қырау аяз аулама менің кірген бе?!
От болып келіп,
Жоқ болғаным ба бір демде?!

Далада көктем,
Көңілі құрғыр күздейін.
Құлазып жатыр қуарған құла түздейін.
Сұмдық-ау!
Менен махаббат ауып кеткен бе?!
Өмір жоқ онсыз,
Іздейін оны, іздейін.

Қырлардан әлде, таулардан әлде, құмдардан
Қызғалдақ көрсең қауызын ашып, бүр жарған,

¹ Мұзарт — Тянь-Шань.

Құба тал көрсен сыңсып бір тұрған нулардан,
Аспанды көрсең Ай, жұлдызынан нұр жанған,
Жастарды көрсең болашақ жаңа жылдардан —
Бергейсің сәлем жоғын іздеген бір жаннан,
Дегейсің сенсіз шын жалған екен бұл жалған...

ТАНЫСУ

Мен келмеген, мен көрмеген өріс ең,
Жатырқама, тосырқама мені сен!
Досыңменен досың болып көрісем,
Дұшпаныңмен дұшпан болып өлісем!
Жат көрмегін, жатырқама мені сен!

Несін айтам, көңілің сенің ақ айдын,
Ақ айдын деп, өзгелерге қараймын.
Айналайын, аман болшы, сақ болшы!
(Мен өзіме әрқашанда абаймын...)

Айналайын, сыйлағанды сыйлашы,
Берекеңді берекесіз құймашы,
Алқам-салқам омырауыңды ағытып,
Елпендемей,
Етек-жеңің жинашы!

Көріп тұрмын, өткізіпсің нелерді,
Айылыңды бір жина да, көр енді.
Келгенің мен кеткеніңді өлшеші,
Байқасаңшы, дарақылық не берді?!

Мен көрмеген, мен білмеген туысым,
Ойламағай сарқылмас деп ырысым!
Жан екенсің ашылған да шашылған,
Әйтпегенде, менің не еді жұмысым...

* * *

Өзеніне асыққан бұлақтайын,
Енесіне жүгірген лақтайын,
Жайқалайын жаныңда құрақтайын,
Енді мен де саған кеп тұрақтайын.

Асқар тауға соғылған дауылдайын,
Ақтарылған аспаннан жауындайын,
Дамылдайын, саған кеп дамылдайын,
Ауа бермей аулаққа сағымдайын.

Өзімменен сапарға бір аттанған,
Құрбылардың бәрі де тұрақтанған.
Ақ үмітті іздейін бір кездегі,
Ұмыт болып жұртымда жылап қалған.

Өз орнында өзгермей тұр ақ қайын,
Тұрақтайын, мен де енді тұрақтайын.
Ар үміті — жоғалған ақ үмітім,
Табайын да, сені енді жылатпайын...

* * *

Неңді сенің аңсаймын, бала шағым?
Бұлдыраған айналаң ала сағым.
Ала сағым ішінде — болашағың,
Болашағың — болашақ алашағың.

Сенің қандай аңсаймын «тамашанды»?
Соғыс келді,
Жүрекке жара салды,
Шапан еттім төсенген алашамды,
Қамқор тұтып, қауқарсыз қара шалды.

Сағынам ба суың мен талқаныңды?!
Суығыңды, сұрқия қаңтарыңды.
Әжем байғұс мезгілсіз ораза ұстап,
Бізге беріп талқанын қаңтарылды.

Сағынам ба түстерің, кештеріңді,
Жалаң аяқ таңғы шық кешкенімді?!

Өшкенімді білдірмей, өскенімді,
Жүре бердім жамылып бөстегімді.

Сағынбаймын,
Сағынсам, мұңайтады...
Мұңайсам, көңіл тағы лайтады.
Әнуарды, Шәмшіні, Шәмілдерді
Күн өткізген солай деп кім айтады?..

АҒАЖАН

Әбілмәжін Жұмабаевқа

Жүр едім айыға алмай көптен бері,
Қандай күш айықтырып кеткен мені?!
Жаураған жауқазын ем бөктердегі,
Жып-жылы қайдан соқты көктем лебі?!

Ұмыт боп ұнатқаным, жек көргенім,
Қауіппен күн мен түнді өткергемін...
Бұзаудың тіліндей-ақ ала қағаз,
Ағадан ұшып жеткен кептер ме едің?!

Оңалмай жүргенімде ісім көптен,
Шағымда сағым сынып, күшім кеткен,
Ағаның қарлығашы інісіне
Ақ қанат періште боп ұшып жеткен.

Ағажан, жылы сөзің — дәрі маған.
(Дәрігердің шипасы дарымаған!)
Ағажан, жан екенсің жаның адал!
Ит екем ақ-қараны танымаған...

Жақсы менен жаманның арасында
Жаным менің жай таппай таласуда...
Ағажан, «Бөрінен де айық!» депсің,
Айығамын, ағажан, нанасың ба?..

* * *

Ілініп түн тұр тауларға,
Дамылдап тірлік қалған ба?!
Алыстан оттар жанады
Жай таппай мына жалғанда,
Адасып жүрген арман ба?!

Жарқ етіп, кейде бір өшіп,
Бұлаңдап, шалқып, түр есіп.
Сөндірмек болған самалмен
Сөнгісі келмей күресіп,
Бір жанады оттар, бір өшіп.

Адасып жүрген боларсың,
Отқа тарт, түнгі жолаушым!
От жанған жерде — ошақ бар,
Барарсың, мүмкін қонарсың:
Отқа тарт, отқа, жолаушым,
Жоғалсын үрей, жоғалсын!

Ұмтылып келер күндерге,
Жанады оттар түндерде.
Тіршілік барын аңғартқан,
Жанады оттар жан-жақтан,
Әкеліп үрей кімдерге,
Әкеліп үміт кімдерге
Жанады оттар түндерде.

АЙБАРМЕН ӨҢГІМЕ

Айбар келіп, састырды кеше мені:
— Әке, сен соғыс жылы нешеде едің?
— Он жастамын.
— Неге сен соғыспадың, қорғаспадың?
Батыр ғой он жастағы жолдастарың...

— Онда мен он жаста едім, он жаста едім,
Өзімді өзім қорғадым.
Қорғасты елім.

Өзін өзі он жастар қорғамаса,
Сен сияқты Айбарлар болмас та еді,
Намысыма тимегін, жолдас, менің!

Онда мен он жастамын,
Он жастамын.
Соғыспай-ақ, сұрапыл жол басқамын.
Атаңнан қалып қойған мұраңды мен
Әжеңмен бірге жүріп қорғасқамын,
Майдандағы он жасар жолдастарым
Өлмесін деп,
Жер жыртып, тоңды ашқамын.
Солай менің басталған жол-дастаным!

...Бала дәурен өтті ғой құйындаған,
Балы менен шекері бұйырмаған.
Өзін өзі он жастар қорғамаса,
Өзгелерді қорғауы қиын, балам!!!

НАУРЫЗ

Ақпан кетті араз боп наурызбен,
Наурыз жүр жоғалған бағын іздеп.
Көктем жетті көрісіп, жанын үзген,
Қыс аттанды қоштасып тағы бізбен.

Көктем жетті көл-көсір шуақ қуып,
Қыс барады қиылып, жылап тұрып.
Шатырында үйлердің наурыз жүр,
Мүз көрпесін ақпанның лақтырып.

Тозған тонын бойына кие алмай бір,
Қайда барса қарт Аяз сыя алмай жүр.
Асқар таулар атасын шақырады,
Ой мен қырын атасы қия алмай жүр.

Қарар емес наурыз атағына,
Алар емес ақпанды қатарына.
Күні бойы жылаған қарт пенденің
Түні бойы мүз тоңды сақалына.

* * *

Мен білмеймін,
Не болады күні ертең.
Не болса да, не болса да күнелтем!
Екеуіміздің жүрегіміз білер тек,
Сырласайық,
Оңашаға жүр, еркем.

Қалай-қалай құбылады мына күн?!
Қалай-қалай құбылса да, шыдадым.
Екеуіміздің жүрегіміз ұғады,
Сырласайық оңашада, шырағым.

...Мен несіне,
Сен несіне жыладың?!
Айтпай-ақ қой,
Айтпасаң да ұғамын.
Бәлен жерде құлағанда құланың,
Бәлен жерде ұмыт қалған тұмарың!..

Бәлен жерде...
Не түседі дәлелден?!
Бәрі де ұмыт, бәрі де жоқ,
Бәрі өлген...
Оны сен де таба алмайсың әлемнен,
Оны мен де таба алмаймын әлемнен...

* * *

Есіңде ме?
Екеуіміз де елде едік.
Екеуіміз де жоқ нәрсеге шөлдедік.
Ағайынның айтқанына көнбедік,
Ойлап тұрсам...
Жасаппыз ғой пенделік.
Нені көрдік?!
Не бітіріп, жөнделдік?!

Нені сездік?
Нені көрдік, досым-ау?!

Аңсап көрген арманымыз осы ма?!
Елге қайтып кетеді деп шошыма,
Оралмаймын бір жығылған қосыма!

Есінде ме тар лашық аласа,
Еденіміз — текемет пен алаша.
Аласа үйде — асқар таудай тамаша,
Аласұрып, қуанушы ек балаша,
Сонда біреу екеуімізге қараса,
Тамыз еді...
Жылға, тоғай.
Оңаша.
Шіркін, сол шақ,
Тамаша еді, тамаша!
Онда — тамыз, мұнда, міне, қараша...

* * *

Сүрініп кетпе!
Сүрініп кетсең болғаны,
Дей бергін, досым, басыңа қырсық орнады.
Адам дегеннің аяқ астынан сорлауы —
Аңдамай басып,
Сүрініп кетсе болғаны.
Аңдамай кейде, басамыз дағы кердеңдеп,
Құлап жатамыз,
Аяқ-қолымыз ербеңдеп.
Сүрініп алып, есіміз қайта келгенде,
Жоғалған сәтті іздейміз тағы жерден кеп.
Таппайсың оны,
Тартасың азап сан жылдар.
Аттай алмайсың,
Құлауың мүмкін, алдың — жар.
...Не істесем екен?!
Не істесем екен сендерге,
Сүрініп кетіп,
Бүлініп жүрген тағдырлар!

* * *

Сезбейсің ғой, сезбейсің ғой сен мені...
Көрмейсің ғой кереметті мендегі.
Түсінсеңші сарсаң болған пендені,
Түсінсеңші!
Ақыл-ойым кем бе еді?!

Неге бұлай?
Неге жүрмін көңілсіз?
Жаным менің жылап жатыр, тек үнсіз.
Қалам ба деп қайғырмаймын көмусіз,
Кетем бе деп қапаланам өмірсіз.

Жасырамын назым менен өкпемді,
Бүгінімді, болашақты, өткенді.
Неғыламын шуағы жоқ көктемді?
Құрағы жоқ неғыламын көк белді!

Тұрағы жоқ неғыламын арманды,
Арман қуған ақ көңілім алданды.
Ояу жүріп өткізсем де таңдарды,
Артымда тек шұбатылған шаң қалды...

Білмейсің ғой, сезбейсің ғой мені сен.
Ойдағымды енді кіммен бөлісем?

* * *

Жарқырап шығып,
Қалтырап барып батар Күн.
Қысқарып қалар тәулігі ұзақ сапардың.
Күн батқан жерге
Қосымды мен де апардым,
Күнменен бірге дамылдап мен де жатармын.

Өмірім менің!
Күнменен бірге жылжыған,
Өте бер жәйлап,
Несіне саған қынжылам.
Ашылып Күнмен,

Күнменен бірге тұнжырап,
Күнменен күліп,
Жыласа, бірге тұр жылап.

Күн шыққан жерде,
Күн батқан жерде тұрағым!
Кірлесе көңіл, нұрына соның жуамын.
Ақтарыл, менің шуағым!
Сөнбесең екен,
Сөнбесең екен, шырағым!!!

* * *

Жазылар естеліктер мен туралы,
Біреулер жан еді дер өр тұлғалы.
Біреулер тұлпар еді дер де мүмкін,
Бүтінделмей кеткен бір ер-тұрманы.

Аңыз ғып айтар мүмкін қылығымды,
Қылығымды ұнатқан жұлынуды.
Жақсы көрген дер мүмкін «жылынуды»,
Әйтеуір қазбас былық-шылығымды.

Жоқ жанды қиған емес жамандауға,
(Сол үшін рақмет адамдарға!!!)
Білемін, әйтеуір бір замандарда
Жүреді жүз жыл жасап жаман қарға...

Жазылар естеліктер нешелеген,
Көрерміз оның бәрін пешенеден.
Әйтеуір, білетінім бір-ақ нәрсе —
Көшеді өлең немесе өшеді өлең!

...Қулары таудың қызыл түлкісі дер,
Момындар біздің үйдің кірпіші дер.
Мәңгілікке өзіммен ала кеткен
Менің нәзік жанымды кім түсінер?!

ХАЛҚЫМ БАРДА

Шыныменен дос жоқ-ау,
Дос жоқ менде.
Сонда қалай, өмірім босқа өткен бе?!
Осылай бір байламға келдім бүгін,
Қарадым да сүйіскен қос кептерге.

Менде арамдық жоқ еді алабөтен,
Доссыз өмір жалғанда қараң екен.
Қақ жарылған қауымға қайран жүрек
Қашан ғана қаңырап қалар екен?!

Сәл сабыр ет, ей, досым, жасымағын,
Доссызбын деп мен неге ашынамын?!
Дос көп менде, қашаннан досым — халқым,
Қараймын да мен соған, басыламын.

Доссызбын деп айта алман халқым барда.
Саясында хақым бар салқындауға.
Қарғамаса болғаны халқым мені,
Айналмаса болғаны нарқым дауға...

Қалт-құлт етіп, мейлі, мен күн кешейін,
Күн кешейін, еліммен бірге өсейін.
Мені әзірге, ей, тағдыр, мазалама?
Емін-еркін жұртыммен тілдесейін!

* * *

Не пайда күрсінгеннен, өкінгеннен,
Не пайда дәтке қуат бекінгеннен,
Алайда емханада көз жұмғаннан
Жақсы еді ғой майданның өтінде өлген.

Құрбан ғып жастығымды, жас ғұмырды,
Жауымнан жасыра алмай қастығымды,
Жанымды аямаған жауларымнан
Ала жатар едім ғой жастығымды.

Өкінбен, мұңайман да, өксімеймін,
Өмірім, осылай-ақ өтші мейлің.

Алайда аласапыран тіршіліктің
Алдында күресе алмай тек сілейдім!

Күнін көріп жүргем жоқ жетім құлдың,
Бірақта не бітірдім, не тындырдым.
Шөп жинаған ініне суырдайын,
Әйтеуір, тіршілікке бетім бұрдым.

Қарасаз, қара шалғын, өленде өстім,
Жыр жазсам, оған жұртым елеңдестің.
Өлсе өлер Мұқағали Мақатаев,
Өлтіре алмас алайда өлеңді ешкім!

* * *

Туған жер сағындырды, келді есіме,
Өзім кепіл енді оны көрмесіме.
Тағыдай тауда өскен тарлан едім,
Таңылдым емхананың бөлмесіне.
Кім кепілдік береді өлмесіме!

О, дәурен, неткен ғажап сүйікті еді!
Жайылған жасыл маңда киіктері.
Отырған оңашада, биіктегі,
Таңғы самал жататын сүйіп мені.

Ойнатып омырауда таң самалын,
Мен алғаш шыққан Күнді қарсы аламын.
Мәңгілік сол биікте қалып қоймай,
Несіне бұл тірлікті аңсағамын?!

Қасқа бұлақ, қасыңнан неге кеттім?!
Не деген жел айдаған көбелекпін.
Еркіндік, еркелікті місе тұтпай,
Тасқа әкеп өзімді-өзім шегелеппін...

Пай, пай! Пай!
Сағындым-ау, сағындым-ау!
Талықсып, тар төсекке таңылдым-ау!
Қапыда қалтыраған жаным мынау,
Жаратқан, неғылдым-ау, неғылдым-ау?!

* * *

— Бал дәурен, бала дәурен, қайда қалдың?
— Баяғы жылқы баққан сайда қалдым.
Қоштастық қорасында Қойбағардың,
Сен содан мені тастап қайда бардың?

— Мен содан жастық деген желік қуып,
Бір қызық бір қызықтан еліктіріп,
Тапқан ем бір махаббат өліп тұрып,
Өліп тұрып қоштастым, жеріп тұрып.

— Махаббат, ақ махаббат, қайда қалдың?
— Сен өзің қорлап кеткен ойда қалдым.
Биікті ұнатушы ең, шыға алдың ба?
Бойда — қаным, қайтейін, ойдағы — арым!..

— Шығам деп бір биіктен бір биікке,
Кездестім бір күйіктен бір күйікке.
Сен — ақ бастау орнында тұнып қалған,
Тұрғанын түсіне бер кім биікте...

Білдім де артқа мойным бұрмасымды,
Тауға да, тасқа да ұрдым бұл басымды,
Сені еске алсам, келеді өмір сүргім,
От сөнді.
Отауым жоқ..
Жын басылды...

КҮН БҮГІН КҮРЕҢІТІП

Күн бүгін тұрып алды күреңітіп,
Шіркіннің ашылмайды реңі түк.
...Күреңіткен ауылдың сырт жағында
Мені де отыр ма екен біреу күтіп,
Күн сияқты ол дағы күреңітіп.

Кім күтсін, кім жоқтасын онда мені,
Күтетін бір махаббат болған еді,
Күте-күте күдерін үзген шығар,
Күреңіткен мына Күн сол ма, тегі?!

Бұл күнде жоқ әжелер, аталарым,
Кім күтсін, кімнен барып бата аламын.
Кім сейілтсін көңілді қападағы,
Кімге керек «дәрежем», атақ-арым?!

Мансап, атақ, дәреже?!
Қайдан болсын,
Алдақашан жығылған сайран-қосым,
Арсаландап алдымнан шығатұғын
Қырда жатыр қимасым, қайран досым.

...Күн бүгін күреңітіп тұрып алды.
Көңілім Күнге қарап құбылады.
Аямасаң аяма! Енді менде
Алынбаған не әкеңнің құны қалды!?

СҮЙГЕН ЕРІН...

Сүйгісі келе берер сүйген ерін,
Сүй, жаным!
Сүйкімді бір күйге енемін.
Жүрегіміз жақыннан бірге соқсын,
Ағытшы бешпетіңнің түймелерін?

Сүй, жаным!
Сүйе бергін, кім біледі...
Бір кезде еске аларсың түнді, мені.
...Жалт етіп өте шыққан баяғыда
Жастықтың талықсыған бір күні еді.

Ұялып, барады өтіп бұлақ — бала,
Бұйығып, үн қатпайды жылап қана.
Баланың маңдайынан сипалаған
Дірілдеп Айдан тамған шуақ қана.

Тау-аталар түкситіп қабақтарын:
— Ар аттадың, — дегендей, — қарақтарым...
Сүйген жүрек қалады есеңгіреп,
Есеңгіреп, білмеппіз таң атқанын.

Сүйген ерін сүйгісі келе берер,
О, жастық! Махаббат тап, көгере бер!
«Сүйгемін жоқ, өлгемін», — дер едім мен,
«Сүйдің бе?» деп сұраса менен егер...

АДАМЗАТТЫҢ ҰРПАҒЫ

Дәл осы көшеменен кім жүреді,
Он жылдар, жүз жыл өтер, кім біледі.
Оны тек сол шақтағы күн біледі,
Оны тек сол кездегі түн біледі!
(Бұлардың уақытпен бір жүрегі).

Кім салқындап отырар мына бақта?
Ойын-сауық ана жақ, мына жақта.
Сонда қалай?
Осы бақ орынында,
Адамдар алма-кезек құламақ па!?

(Талай тарлан жақсыдан тірі адастым).
Мен сенен мәңгілікті сұрамаспын.
Не айтам саған, табиғат, адамдарға
Қимадың ғой өмірін бір ағаштың.

Адам байғұс жер бетін жасандырып,
Жасамайды өзіңе асау қылық,
Тек ескерткіш орнатар өздеріне,
Тау-тасты тыным алмай қашап жүріп.

Талай нөсер төгілер, болар жасын,
Алапат күн әйтеуір жол алмасын.
Мына нұрлы өмірге тірек болған
Адамзаттың ұрпағы жоғалмасын!

КҮН АУЫСЫП БАРАДЫ

Күн ауысып барады түнге қарай,
Шығыста — кеш, Батысқа — кірген арай.
Күн шыққан жерден әркез түн келеді,
Маған солай, білмеймін, кімге қалай.

Соңғы шоғын сөндіріп арайлаған,
Күн кетті тіршілікке қарайлаған.
Ай туды, нұрсыз да емес, нұрлы да емес,
Шашырап өлі сәуле шарайнадан.

Аспан да абыр-сабыр шамын жағып,
Құс жолы да төселді сағымданып.
Бар дүние тұрғандай дамыл бағып,
Тауым қалғып, ойымда бағым қалғып.

Түн мені күйзелтеді жынды қылып,
Бақты басып жатқандай, гүлді жұлып.
Күміс қанат бір құсқа мініп алып,
Кетсем бе екен артынан Күнді қуып.

Неге мен үрейленем түнге қарай,
Маған солай, білмеймін, кімге қалай.
Күнде — өмір, түнде — дамыл, түсінбеймін,
Мойнымды бүрсам екен кімге қарай?!

* * *

Өткінші жаңбыр өрекіп барып өткенде,
Үздік те создық тырнаның үні жеткенде,
Киіз үйлерге қараймын дағы бөктерде,
Ырза боламын осы бір ырғын көктемге.

Тау бастарына тамаша бұлттар шөккенде,
Ұшырып бұлтты ескек жел алып кеткенде,
Қараймын дағы мұрты өсіп қалған көктерге,
Ырза боламын ырыс әкелер көктемге.

Лайсаң болсын, оқыстан кейде қар жаусын,
Абыр да сабыр шаруа қайта қамдансын,

Адамдар, мейлі, алдамшы күнге таңдансын,
Сонда да, көктем, сонда да маған армансың.

Көктемнің күні көңілім менің тәрізді,
Көктемнің аты — көктем ғой, досым, жаны ізгі.
Бүрін жара алмай бусанып жатқан жусаннан
Шырылдап шығып бозторғай, әне, ән үзді...

Апыр-ау, мынау аңсатып жеткен көктем бе?!
Аспан да, жер де, айнала тегіс көкпеңбек.
Толассыз сағым толықсып ағып барады,
Аймалап жерді, аймалап тауды бөктерлеп.

КӨРЕМІЗ

Тірі жүрсек, біз көреміз талайды,
Жаңа жылды, жаңа күнді, жаңа айды.
Ұзағырақ өмір болса, жарайды,
Түн де келер, таң да атар арайлы.

Біз көреміз керемет бір шақтарды,
Мың қуарып, мың гүлденген бақтарды.
Ақыр түбі ақылдылар үйретер
Арам тамақ, азғын, ақымақтарды.

Айла өліп, сезім менен сана шат,
Жауыздық та жатпас, сірә, жара сап,
Адамзатты мәңгі-бақи әлдилер
Ақыр түбі ақыл менен парасат!

Ақиқаттың жаңа жылы туғанда,
Ада болар арамзалар, қулар да.
Жаннат болып жатар менің жан өлкем,
Жаманшылық жолай қоймас бұл маңға.

Жаннат болып жатар менің жан өлкем!
Аққу болып жүрер менің ақ еркем.
...Қыр басынан қызыл жаулық желпірмін,
Таңмен тұрып, Күнмен шығып таңертең...

СЕН

Сен көрікті едің...

Көріктісің!

Баяғы бойындағы желік-күшің.

Не істеймін десең дағы еріктісің,

Себебі көріктісің, көріктісің!

Сен ақылды едің...

Ақылдысың!

Тал бойында талмаған ақыл-күшің.

Ерке мінез, есен-сау жатырмысың,

Жатырмысың, жаным жақын құсым?!

Жаратқан қолдан соққан асыл мүсін.

...Алдыңа келу қандай қиын маған,

О, менің ақ бақытым бұйырмаған!

Саусағыңның ізіне көзің салшы,

Шым-шытырақ шимаймен шиырлаған,

О, менің ақ бақытым бұйырмаған.

Сен сүйікті едің...

Сүйіктісің!

Сені көріп тағы да күйікті ішім.

Мен шыға алмас шың едің, шын бақытым,

Әлі де биікпісің?

Биікпісің?!

АДАСҚАН

Жаным-ау, қайдан жүрсің, ақ шағала,

Келсең кел, бұл өлкені жат санама.

От-суы мол осынау байтақ алқап

Сая болған батырға, патшаға да.

Қылша мойын жаным-ау,

қылыш қанат,

Қимай мені келдің бе туыс санап?

Ақ ниетпен келдің ғой қалай дағы,

Шашсам ба екен Күн нұрын уыстап ап.

Айдыным жоқ төсіңмен шимайлаған,

Аялайды, әлдилеп мидай далам.

Толқынға қонақтаған ерте-тотай,

Толқынсыз қара суға қимай барам.

Кім екен саған еткен зорлық, қысым,

Адасқан Атыраудан зарлықпысың?

Көлшігім, бұлақтарым — бәрі саған,

Адасқан Отанынан зарлық құсым.

Қонбасыңды білемін қыр басына,

Толқының жоқ жаныңмен сырласуға.

Бәрі де табылар-ау бұл өмірден,

Тек Отаның жетпес-ті бір басыңа...

* * *

Өзгеден емес,

Өзімнен қорқам,

Сезем мен.

Көзімнен қорқам,

Ернімнен қорқам кезерген.

Мінерге көлік, ұшарға қанат жоқ менде,

Дариға-ай, шіркін!

Қалдырып бәрін безер ме ем...

Басым бір шойын, аяғым менің қорғасын,

Мерзімі толмай ілгері кетті он жасым.

Неге сезбесін?!

Сезеді жаным, сезеді

Баяғы жылдар қайтадан енді болмасын.

Тұйыққа келіп тіреліп тұрмын бір түрлі.

Көзімнің нұры көңілімде қалды іркулі.

Жылай да алмаймын, күле де алмаймын,

О, досым!

Тауып әкелші ұмыт қалдырған күлкімді.

Өзімнен қорқам,

Өлтірген өзімді өзім ғой...

Басымда ми жоқ,
Тиянақ таппай кезуде ой.
О, досым менің!
Күлкімді тауып әкелші,
Сүретін өмір,
күлетін нағыз кезім ғой...

* * *

Жырлар жазам,
Алайда ол кімге керек?!
Жанға шипа іздеймін, тілге дерек.
Мәжнүн болып барамын күннен-күнге,
Сау жандардан саяқсып, жүрген ерек.

Жырлар жазам,
Білмеймін не берерін,
Көгерерін білмеймін, тек өлерін.
Күйінішін халқымның, сүйінішін
Өз үнімен жырласам деген едім.

Кімге дәрі бар сыры қара бастың,
Өзім ғана өзіммен жағаластым.
Қапелімде ой айдап,
қиял қуып,
Барса келмес сапарға араластым.

Барса келмес сапарға араластым,
Енді артыма бұрылып қарамаспын.
Жырлар жазам, дерімді деп өлемін,
Қарсы алдында тұрсам да дар ағаштың.

ҚАЗАҚСТАН

Жақсы аттанды демессің, сүйем десем,
Табынатын Тәңірім, Ием де — сен.
Адам болып күн кешу қиын маған,
Арқа тұтып, өзіңе сүйенбесем.

Сен менің сүйегім мен қанымдасың,
Жанымдасың, ұятым, арымдасың.
Саған деген махаббат дамылдасың,
Тек сенің топырағыңды жамылғасың.

Өзіңше түсің де ерек, ісің де ерек,
(Сырым бар саған айтар ішімде көп).
Қомағай көзімді бір тойдыра алмай,
Қорқамын бәрі осының түсім бе деп.

Қазақстан!
Пай, пай, пай!
Ардағым-ай!
Сен менің Шолпанымсың жанған ұдай,
Өзіңде өмір сүрген қандай бақыт,
Өлмейтін махаббатым, арманым-ай!..

* * *

Еш нәрсенің керегі жоқ!
Керегі жоқ, шаршадым!
Басымда ұйып тұрып алды әлемдегі бар сағым,
Өніп-өскен топырағыма апарыңдар,
Тастандар,
Тауларымды,
Қарасуды, Қарасазды аңсадым.

Енді емделсем,
Туған жердің топырағымен емделем,
Ескек желмен еңтігімді
Басқанымды жөн көрем.
Неге керек сән-салтанат, ию-қию, той-думан,
Таудың ерке тағысымын, тағысымын мен деген.

Тіптен маған керегі жоқ, керегі жоқ еш ненің.
Белгісіз-ақ болсын, мейлі, өткенім де өшкенім.
О, киелі, шаңырағым!
Айналайын, астанам,
Алдыңда егер айыбым мен күнәм болса,
Кеш менің!

КҮН ҰЯЛАП...

Күн көзіне ұялап көк көлдердің,
Тамшысында диқандар төккен тердің.
Бар тіршілік бойына қан жіберіп,
Өз міндетін қалтқысыз өткерген Күн.

Күн көзінен төгіліп, тамған нұрдан
Бүкіл тірлік оянып, арман қуған.
Күннің шипа шуағы сипап өтсе,
Көрі еменді қуарған жандандырған.

Көктемеде қарсы алып шуақ Күнді,
Көк пен жерге керемет қуат кірді.
Жасыл шапан жамылып мауытыдан,
Ескі тонын ер өлкем лақтырды.

Оятуда барлығын Күн шуағы,
Ойға түсті, қыр асты, тыншымады.
Күзден бергі ұйқтаған көк егіннің
Кіп-кішкентай құлағын шымшылады.

Шағылысып бастаудың тұнығымен,
Бірде ойнайды құлынның тұлымымен.
Жасантқалы жайлауды бара жатыр,
Бірде ілесіп жылқышы құрығымен.

ҚУАНЫШ

Керімсал менің кең өлкем,
Жетемін саған мен ертең.
Аймалап мені қарсы алар
Желпуіш-самал, жел-еркем,
Саялы, салқын көлеңкем.

Бұлғаса жаулық тауларың,
Таранса шашын талдарың,
Тербелсе ойда орманың,
Оранса гүлге жан-жағым,
Одан жоқ басқа арманым.

Жүрегім менің, алып ұш,
Барады өртеп сағыныш.
Қайнардың тастай суынан,
Қанғанша, жаным, қанып іш.

Жетемін ертең ауылға,
Ағайын, туған, бауырға.
Туған жер болар құс төсек,
Аспаның — көрпе, жамыл да,
Дамылда, жаным, дамылда,
Бақытты сол бір шағыңда.

* * *

Өлімнен қорқам,
Кете жаздаймын жынданып.
Өмір бар жерде
Өлім деген бір жүр қауіп.
Ажалды қойшы,
Байқатпай соғар ұрланып,
Алдына оның жүрміз ғой күнде мың барып.

Өлімнен өткен ақиқат; сірә, болған ба?
Тағынан келіп қонғанда,
Жалтартпас соты болғанда,
Жазалаушы да жолай алмайды ол маңға,
Жақтаушы тіптен жолай алмайды ол маңға.

Үкімі оның арыздануға жатпайды,
Мәңгі құлпыда
Мәңгілік мөрін сақтайды.
Дәуірлердің де, ғасырлардың да — бәрінің
Ақиқат өлім белінен бір-ақ аттайды.

Ажалды қойшы, алдына оның мың барып,
Мың кетіп жүрміз сұранып, кейде ұрланып.
Өлімнен қорқам, кезегі бір күн келер деп,
Асықпай, саспай,
Алдымды менің түр бағып...

* * *

Қилы тағдыр қарсы алдымда тұрғанда,
Мен шорқақпын махаббатты жырлауға.
Өлеңде емес,
Өмірімде ат ізін,
Амал қанша, салғамын жоқ бұл маңға.

Он сегізге, жиырмаға толғанда,
Отау тігіп, ойнағам жоқ ол маңда.
Шын махаббат көрмедім мен,
Болғанда,
Даяр едім Отанымдай қорғауға.

Махаббатым өзімде деп ескерткем,
Кез болған жоқ құлай сүйіп, ес кеткен.
Кім біледі, сырт айналып кетті ме,
Босана алмай жүргенімде бөстектен?!

Қапелімде арты — өкініш, алды — мұң,
Қаламаймын махаббаттың қалдығын.
Содан болар...
Содан болар, кім білсін,
Махаббатқа шорқақ менің жан-жырым.

Махаббатқа шорқақ менің өлеңім,
Телісем де тели алмай келемін.
Неге керек өзімді өзім демеуім,
Кімге керек сені сүйем дегенім?!

СЫР

Күрсініп көкірегім, жылайды ішім,
Өсем бе, өшемін бе, Құдай білсін.
Қанды дағын жүректің қалдырайын,
Қаласа біреу-міреу сұрай жүрсін.

Көрсін де жүрегімнің аққан қанын,
Ақ қағазда жол-жол боп жатқан дағын
Байқап бір қарасын да, іздегендер
Жаудырсын мақтауларын, даттауларын.

Еркелеп мен өмірді кешіп жүрем,
Шаттығым, мұңым да бар,
Несін бүгем.
Кей-кейде сүріндім де, түңілдім де,
Алайда жоғалтпадым есімді мен.

Жақпадым жауыздықпен аққа қара,
Жатсынып жапқаным жоқ жатқа нала.
Гаваньға құлап түскен ақ шағала —
Жарымды тірілтем деп әурелендім,
Мастанбай ақын деген атқа ғана.

О, Муза!
Тағдырыма иемісің?!
Күрсініп көкірегім, күйеді ішім.
Мен сені жаңартам деп келгенім жоқ,
Сен мені жаралғансың сүйеу үшін.

КӨКТЕМДЕ

Мына келген көктем бе?!
Сүйісуде кептерлер.
Көз ұшында, көк белде
Түйісуде көк пен Жер.

Тулап, тасыр арналар,
Нөсер құйып кеткесін.
Қыздырынып тау қалар,
Жалаңаштап көк төсін.

Тау бөктерлеп биледі,
Тамашалап ақ сағым.
Бөктер жақтың үйлері
Сарайындай патшаның.

Қызыл-жасыл, сары ала,
Аспа көпір шұғыла.
Екі жағын қадаған
Екі таудың шыңына.

Аспан асты, жер үсті,
Ойхой, неткен көкпеңбек!
Кеңейтті ғой өрісті,
Көптен күткен көктем кеп.

Мініп алып құр атқа,
Жігіт-көктем шертіп тұр.
Бір келіншек шуақта
Есінейді елтіп құр...

АРЫЗ ЖАЗЫП КЕТЕЙІН

Бүгін менің туған күнім.
Ой, бәле-ай!
Мына адамдар неге жатыр тойламай?!
Банкет жасап берер едім өзім-ақ,
Тәңірдің бір жарытпай-ақ қойғаны-ай.

Мына дүние неге жатыр үндемей,
Алаулатып тойдың шоғын үрлемей,
Құшақ-құшақ гүл шоқтарын лақтырып,
«Мынау — шапан,
Мынау — атың, мін», — демей?!

Мына жұртқа жақпады ма әлденем?!
Бекер өмір сүргемін бе әлде мен?
Халқым,
Сенің қасиетіңді білем деп,
Босқа өмірім өтті ме екен әуремен?!

Айтамын деп қуанышың, мұңыңды,
Басқа арнаға бұрдым ба әлде жырымды?!
Мен, бәрібір, өзіңменен бір болам,
Өзегіне тепсең дағы ұлыңды.

...Тойланбаса тойланбасын,
Не етейін.
Той көрмей-ақ, сый көрмей-ақ өтейін.
Қаламымды берші маған, бәйбіше,
Болашаққа арыз жазып кетейін...

ҚАЙРАН, ҚАРАСАЗЫМ-АЙ!

Тамаша еді жазғы орман:
Құстар сайрап, мәз болған.
Көлшіктерде, суларда
Үйрек ұшып, қаз қонған.

Шыбын-шіркей қаға ма,
Шоршып судан ақ шабақ?!
Таз тырна отыр жағада,
Сыңар аяқ, ақ қабақ.

Елік ертіп лағын,
Еңкейеді суатқа.
Елеңдетіп құлағын,
Тыншымайды бірақта.

Көкқұтандар көлбеңдеп,
Көтеріле алмайды.
Жалғыз-жалғыз ербеңдеп,
Көк қояндар заулайды.

Мұздай суын атқылап,
Ақ бастаулар қайнаған.
Тана-торпақ шапқылап,
Оқыралап, ойнаған.

...Тамаша еді жазғы орман:
Тамашалап, мәз болғам,
Қайран, Қарасазым-ай
Үйрек ұшып, қаз қонған!...

НЕСІНЕ ӨМІР СҮРГЕНСІҢ

«Сұраушының сүйген асын кім берер»,
Барға — ырза,
Жоққа — сабыр, күн көрер.
Өкінемін, өшігемін несіне,
Тірі жүрсем, маған кезек бір келер.

Осылай деп ойламағам басында,
Мәз болыппын біреу шашқан шашуға.
Қашан көрем көрмегенді жасымда?!
Өмір деген осы екен-ау, расында.

Тіршілікте не жетеді көргенге,
Тек өмірім өтпесе екен шерменде.
Не жыны бар?!
Бақыт мені көргенде,
Кетеді үркіп, енді жете бергенде.

Түсінбеймін не пәлемнің барлығын,
Қайран, басым, қаңғырдың-ау, қаңғырдың!
Менің де бір болар шағым болды ғой,
Қайда әкетіп барасың сен, тағдырым?!

«Сұраушының сүйген асын кім берсін»,
Барға — ырза,
Жоққа — сабыр, күн көрсін.
...Ей, бауырым!
Өз дәрежең болмаса,
Бұл жалғанда несіне өмір сүргенсің?!

ТҮЙСІК

Киген киім, асқа ырза күндегі ішкен,
Жалықтым-ау осы бір күн көрістен.
Үмітім де үзіліп бара жатыр,
Мына құрғыр мандымай жүрген істен.

Не боп барам осы мен күннен-күнге?!
Тіршіліктің мәнісі күн көру ме?!
Ұйқтап кетсем маужырап, қайтер едім,
Мандыта алмай ештеңе жүргенімде?!

Өмір өтіп барады ертеңменен,
Қайтем оны жанбаған, өртенбеген?!
Өзімнен өзім бүгін жеркенемін,
Өмірде еш нәрседен жеркенбеп ем.

Қараймын жеткеніме, өткеніме,
Өмірім осылайша кеткені ме?!
Алдыма ақ қағазды жайып қойып,
Пышырап құры отырмын текке, міне.

Жырым да, сырым менің кімге керек?
Болмады күткенімнен бір де дерек.
Жан таппай, жарық іздеп түнге қарай,
Мен дағы отқа түскен бір көбелек...

АТТАНҒАНДА

«Қош!» деп қанат қағады құстар маған.
«Қош!» деп мені құшақтап, құшқан далам.
Аманаттап біреуге жатыр мені:
— Аманат, — деп, — ұямнан ұшқан балам.

Гүлдер дағы қоштасып, қиылып құр,
Қош айтады талдар да иіліп бір.
Неге бәрі қоштасты меніменен,
Қандай тағдыр алдымнан бұйырып тұр?!

Неге көлдер қоштасып, шайқалады?!
Қош, қош деген жаңғырық қайталады.

Салбыраған таулардың қабағынан
Бір кейістік, білмеймін, байқалады.

Барлығы да қоштасып ерікті алар,
(Қойшы, бәрі әншейін желік болар...)
Телеграф сымдары ызыңдайды
Жатқандайын суық бір беріп хабар.

Қарсы алдымнан қара жол қарсы ағады,
Бүкіл өлке қоштасып жар салады.
Аттанып кетіп барам әлдеқайда,
Қандай тағдыр, білмеймін, қарсы алады?!

СӨЛЕМДЕМЕ

Менен сәлем айтқайсың сұрағанға,
Сұрағайсың, үй іші дін аман ба.
Өмір кешіп жатыр де ол да өзінше,
Тірлік керек, әрине, тірі адамға.

Дегейсің болмашыға қамығып жүр,
Болмаса, барлығы да табылып жүр.
Құлын-тайдай тең өскен құрбыларын
Дегейсің сағынып жүр, сағынып жүр.

Айтқайсың жағдайымды өзің көрген,
Аман де әзірге тек көз ілгеннен.
Күйзеліп күндіз-түні тыным алмай,
Күресіп жатыр дегін сезімдермен.

Сыртын беріп достары кеткеніне
Өкінбейді дегейсің, өткеніне.
Табыс етіп бар сырын жіберді де
Көзден ұшқан көңілдің кептеріне.

Армандайды дегейсің, қиялдайды,
Қайда барса, бір басы сия алмайды.
Сендер оны ұмытып кетсеңдер де,
Дегейсің сендерді ол қия алмайды.

* * *

Алдында құлдық ұрып, ақталмаймын,
Астында аяғыңның тапталмаймын.
Біраз күн сені есімнен шығарды, рас,
Жаныма батқан дертім, батқан қайғым.

Не күйде жүргенімді көресің бе?
Мен сөніп баратырмын, сенесің бе?
Қан майданнан оралған жауынгермін,
Жарадан сау-тамтық жоқ денесінде.

Басымды бұлт алған бүгінде, сен.
Жүрекке ине қадап, бүлінбе сен!
Әлсіреп, өзер жанған шырақпын мен,
Сөнемін де қаламын бір үрлесең...

* * *

Не деген керемет күн!
Жаныңа бәрі даяр не керектің:
Көрінеді гүлдердің бүр жарғаны,
Естіледі ұшқаны көбелектің.
Не деген керемет күн!

Естіледі бал ара нәр сорғаны,
Бармақтай балапан құс ән салғаны.
Бәрін де кеудесіне қондырып ап,
Дала бір рақатта,
Дел-сал жаны.

Таулардың самал ессе балағынан,
Гүлдер тұр үзілердей сабағынан.
Шартарапта шауып жүр нұр мен шуақ
Шашырап Күннің алтын табағынан.

Сусындап көк аспанның шанағынан,
Шарықтап шыңырауда ана-қыран;
Ару-Жер өз дидарын қарап жатыр
Мөп-мөлдір, тұнық көктің жанарынан.

Не деген керемет күн!
Кейпіне елітесің төңіректің.
Қаласа мына жатқан сәби-дүние,
Келеді өміріңді бере кеткің...

КӨШЕДЕ

Мен жолымды берейін, өт қарағым,
Несін күттің, несіне көп қарадың?
Анасының бергенін саған берген
Аруағынан айналдым текті Ананың!

Жалған-ай!
Жарасымды-ау ізет деген!
Иілген біз өтпенен, сіз өтпенен.
Қасиетін халқының сыйламайды
Атасының дәстүрін күзетпеген.

Десек те жаңа өмір, жаңа заман,
Жақсы ғой бірін-бірі бағалаған.
Түйсіксіз тайлақтардан сақта, Құдай,
Тайрандап алды-артына қарамаған.

Өтіпті бір-бірінің жолын бағып,
Қарағым, ата-бабаң момын халық,
Өсиетін бабаңның орындай сал,
Одан ешкім кетпейді тоңынды алып.

Мен жолымды берейін, өт, қарағым,
Несін күттің, несіне көп қарадың?!
Қор болмассың, құлыны текті Анаңның,
Жолын алсаң, өзіңдей текті ағаның!..

* * *

Аттандырып тым тәтті сәттерімді,
Мен аяқтап келемін дәптерімді.
Сәттерімді айттым ба, өттеңімді,
Әйтеуір жуып алдым пәк көңілді.

Анда-санда аударып парактарын,
Күн батқанын білмедім, таң атқанын.
Бетіне ақ дастарқан тамып кетті
Тулаған бойымдағы шарап-қаным!

Жырым, сырым — екеуі егіздерім,
Екеуін екі бөлек емізбедім,
Жатсам-тұрсам мұң шағып дәптеріме,
Жабырқаған жаныма ем іздедім.

Таптым ба оны, білмеймін, таппадым ба,
Халім келмей қажыған шақтарымда!
Жан-жырым жанға шипа болғаны рас,
Өлсіреп, сөніп бара жатқанымда...

ӨТЕЛЕР МЕ?

Аңсамаймын,
Алмаймын көп өмірді!
Білемін көп өмірден көрерімді.
Аларымды алған соң, ақысына
Беріп кетсем болғаны берерімді.

Мынау аспан,
Мынау Жер мекеніме
Есеп берер күн туар кетерімде.
Тоқсан жасап, жүз жасап неғыламын,
Не беремін жүз жылдың өтеуіне?

Өтелер ме жылуы жарық Күннің?
Төленер ме қызығы мамық түннің?
Жүз жыл емес, бір жылдың өтеуі жоқ,
Ылаж құрып, мінеки, налып тұрмын.

Нағып тудың, Анам-ай, нағып тудың?
Күндерімді күйбеңмен жалықтырдым.

Аңсамаймын,
Алмаймын көп өмірді!
Көріп жүрмін онсыз да көрерімді...
Күндер батып, таңдарым атқан сайын
Күдіктенем, біле алмай не дерімді.

ҰЯТ БОЛДЫ-АУ

Сен де кеттің,
Мен де кеттім,
Ол да кетті ауылдан.
Осынымыз ұят болды-ау,
Ұят болды-ау қауымнан!
Ұят болды-ау,
Ұят болды-ау,
Ұят болды-ау, бауырлар!

Момын жұрттың арқа сүйер азаматы біз едік.
Тұлпарлардан, тұғырлардан қалған бір-бір із едік.
Біз де кеттік,
Басқа жаққа бетімізді түзедік.

...Естимісің, құлақ түрші қырдан ескен самалға.
Сәлем айтып жатыр ауыл
Саған, оған, маған да.
Телеграф сымы тұрған сүйеніп ап бағанға.

Көремісің,
Заңғар таулар жаулықтарын бұлғайды,
Шақырады Ақбас шалдар,
Сыбызғы етіп қурайды.
Еске салып, қайтқан құстар
Елдің жырын жырлайды.

Күте-күте,
Көзі талып,
Күн сарғайып батқандай,

Күте-күте,
Жұлдыздардың жанары да аққандай,
Зират екеш зираттар да
Бізді жоқтап жатқандай...

Момын елдің арқа сүйер азаматы біз едік,
Жеке-жеке бақыт іздеп,
Жеке өмір түзедік,
Жетер енді!..
Туған жердің топырағына тізе бүк!

ҚЫРҚА БАР

Қырқа бар Алматының шығысында,
Жатыр сонда жақының, туысың да.
Бұл ғаламды місе етпес қайран жүрек,
Қайтіп жатыр аядай қуысында?!

Өмірді кереметтей жыр қылсақ та,
Кейімесек дауаң жоқ бұл бір шақта.
Біраз күн алдандырып, ауыстырар
Адамды бір құрсақтан бір құрсаққа.

Қырқа бар Алатаудың бауырында,
Сонда жатыр жолдасың, бауырың да.
Апыр-ай, келем бе деп тағы мұнда,
Жөнелер қаның тасып тамырыңда.

Еріксіз Алматының қырына бұл
Келмесіңе болмайды жылына бір.
Келмесіңе қоймайды.
Кеткендердің
Бірі — әкең, бірі — шешең, бірі — бауыр.

Бәрі жатыр — сырласың, құрдасың да,
Құдай-ау, құрту үшін туғасың ба?!
Қуанар ем, осы бір қу қырқаға
Бір-ақ рет оралсам бір ғасырда.

* * *

Жырым көп әлі менің жазылмаған.
Кенім көп әлі менің қазылмаған.
Қалдырып болар-болмас қазынамды,
Неліктен бір күні мен жазым болам?!

Қуалап тіршіліктің көбелегін,
Қап қойды капелімде көп өлеңім.
Жалғызым, жаным менің — жырым менің,
Қалдырып сені артыма, неге өлемін?

Жазайын, жалықпайын, жасырмайын,
Қашан қалғып кеткенше басылмайын.
Ая деп ажалға мен бас ұрмайын
Шоқ шайнап, от бүріккен Қасымдайын!

ТҮНГІ АЛМАТЫ

Түнгі Алматы тұманы ашылғанда,
Алатауға Ай келіп асылғанда,
Нұр жанады, аспанның жұлдыздары
Алматының үстіне шашылған ба?!

Сүйіседі көшелер көшелермен,
Бір рақат сезесің еселенген.
Осы сиқыр қалада өскеніңмен,
Таңданасың туристей кеше келген.

Емен, терек еркімен қауышады,
Қайың менен қарағаш танысады.
Алатаудан басталған ақ бұлақтар
Алматыға жеткенше жарысады.

Алматыға жеткенде аң-таң болып,
Арықтармен ақырын тартар жолын.
Ашуланып бір сәтте тұра қалып,
Атылады аспанға фонтан болып.

Судың аты — су ғой, ол бұғына ма,
Тау бұлағы көлшікке тығыла ма?!

Су сәулеге ұмтылып, сәуле суға,
Айналады ғажайып шұғылаға,
Сонда Алматы ұқсайды Құбылаға.

Ұзатылар қыздайын ұлпілдеген,
Шақырасың назыңмен, күлкіңменен...
...Жоқ!
Алматы — жүрегі Алатаудың
Тау ұйқыға кеткенде бүлкілдеген!

ҚЫЗЫҚ ӨМІР

Қалтарыс, бұлтарысы мың сан қабат,
Қызық өмір, ақырын тұрсаң қарап.
Біреулердің еңбегі еш, тұзы сор боп,
Біреулердің бақыты жүр сорғалап.

Қызық өмір, кім білсін, сонысымен,
Аласы мен құласы, торысымен.
Тағдыр түрлі болғанмен, өмір біреу,
Ұнатамын өмірді сол үшін мен.

Ұнайды өмір ынтымақ, күресімен,
Құр қалмайды ешкім де үлесінен.
Өліп-талып жеткенде бақытына,
Шорт үзіліп, кей тағдыр түгесілген.

Өміріме өзімнің таңданамын,
Қалмайын деп қатардан қарманамын.
Бүгінімді өткізсем қиындықпен,
Ертеңіме үмітпен алданамын.

Ұнатамын өмірдің ой-қырларын,
Сауық құрып, сайрандап, той қылғанын.
Өмір керек көлеңке, шуағымен,
Өмір керек!
Басқаның қойдым бәрін...

КҮРСІНБЕШІ

Тағдырыма тура келген серігім,
Мен бейбаққа сыйлады екен сені кім?!
Шар басымда, шаңырағым, сен тұрсың.
Басқалардың барлығынан жерідім.

Ауырлықтың көтердің-ау көбін сен,
Сенен келіп қуат алдым, жеңілсем.
Сен жер болдың, нөсер болып төгілсем.
Шұғыласың, қара бұлт боп көрінсем.

Мен түн болсам, сен таң болдың жаңа атқан,
Мені — қола, сені — шойын жаратқан.
Мен — ашу да, сен — ақылсың нәрі аққан.
Сен — Адамсың, мен аждаһа зәр атқан.

Білемін ғой, білмейді деп жүрсің бе?
Түсінемін кеудеңдегі дүрсілге.
Оңашада, жұрт көзінен жасырын
Күрсінбеші, жалынамын, күрсінбе!

Әлі екеуіміз аттанамыз сан жылға,
Күрсінбеші, қуаныш көп алдыңда.
Күрсінбеші, жүрегімді тыңдашы,
Талай-талай кереметтер бар мұнда!..

* * *

Қапелімде байқамай жүргенмін бе?
Қанат бітіп келеді күннен-күнге.
Мына өмірден бір кетіп, бір келдім бе?
Түсі бөлек баяғы гүлдердің де,
Кімдердің де, күн менен түндердің де.
Осы, мен...
Әлде басқа түрге ендім бе?

Бал арадай шықпайтын айналамнан,
Бауыр, жолдас, дос, құрбы қайда қалған?
Қысылтаяң кездерде пайдаланған,
Жоқты қуған, қайдасың,
Қайран арман?

Армысың!
Есі дұрыс, мият-Күнім!
Өліп қайта тірілген сияқтымын.
Жарқын өмір, жан өмір, жасыл шуақ,
Алдарыңда сендердің ұяттымын...

Алып ұшып барады қанаттарым,
Күнді ұзатып, күтемін таң атқанын.
Дәл осындай сәтіңнен адастырма,
Адастырма, өтінем, Жаратқаным!

ӨКІНБЕЙМІН

Өшем деп өкінбеймін, жыламаймын,
Жыласам да, жұбат деп сұрамаймын.
Қыранның күдіретін қимасаңдар,
Қайтейін, тағдырын бер құралайдың.

Тағдырын бер, тағдырын құралайдың,
Қашан атып алғанша құламаймын.
Сусындатып түп-тұнық тау бұлағы,
Жанарымда жайнаған тұнады айдын.

Сайрандаймын сайларда, қырды асамын,
Сыңсыған ну орманмен сырласамын.
Қарауылға іліксем, ілігейін,
Құзғынға ұқсап келмейді мың жасағым.

Өшем деп өкінбеймін, қайғырмаймын,
Өткен өшті.
Енді оған қайырылмаймын.
Қыран да, құралай да болмақ емен,
Атымнан адам қойған айырылмаймын.

...Арпалысып жүргенде өмірменен,
Қай-қайдағы әкетпес көңіл деген.
Өлсем, өлем өзімнің жерімде мен,
Қалсам, қалам өзімнің елімде мен!
Жыламаймын, сондықтан көңілденем.

ҚАР ЖАУЫП ТҮР

Апыр-ау, бір-ақ түнде қыс келген бе?!
Қар ғой мынау, бір түнде түскен жерге!
Бір түнде мына аймақтың өңі өзгеріп,
Бір-ақ түнде керемет істелген бе?!

Жәйімен жапалақтап қар жауып тұр.
(Үлгермей де қалдық-ау қамданып бір.)
Ыққа кеп қонақтаған көгершіндер
Бұталарға қарайды таңданып құр.
Қар жауып тұр,
Жауып тұр, қар жауып тұр.

Заңды ғой,
Заңды бәрі, талас бар ма,
Аққа оранған көшелер, ағаштар да.
Бар табиғат өзара жарасқан ба?
Ақ мамықтар ұшып жүр ақ аспанда.

Қала жатыр оранып ақ тұманға,
(Сірә, дала кіршіксіз, ақ бұдан да).
Жығылған соң жалауы, жаз тығылды
Қыс кіре алмас өмірі шахтыларға.

Қыс қытымыр.
Жайлы емес далаға онша.
(Малшыларға қиын-ау, дара қонса...)
Біледі өзі табиғат, қайтер едік,
Қыс ақ болмай, егерде қара болса?!

ТҮСІМЕ ТАУ КІРЕДІ...

Ұйқтасам, түсіме ылғи тау кіреді,
Тау жайлап, тау қыстаған шал жүреді,
Басында ақ қалпағы, жүннен шекпен,
Астында балпаң басқан Сал-күреңі.

Сөйлесуге, менімен сырласуға,
Шақырады, кім білсін, мұңдасуға,
Енді жете бергенде, ғайып болып,
Отырады басқа бір қыр басында.

Шақырады, отырып қыр басында.
Шыбындаған күреңі тұр қасында.
Тағы жете бергенде, ғайып болып,
Отырады басқа бір шың басында.

Өліп-талып, оған да жетемін де,
Көз салам таудың алыс етегіне.
Шалым кетіп барады өз жәйімен,
Ер-тоқымсыз күреңі жетегінде...

Қалып қойдым, түсе алмай, шың басында,
Кеш те келді, айналды түн басуға.
Шың басынан түсе алмай әуреленем,
Бір минутым тең болып бір ғасырға...

Ұйқтасам, түсіме ылғи тау кіреді.
Түсінбеймін неғылған тағдыр едің?!
...Тауда жортқан тағыдай алғыр едім,
Алғырлығым қай жақта қалды менің?..

НЕСІНЕ АСЫҒАДЫ?!

Күн қайда асығады?!
Нендей күш Күннің нұрын жасырады?!
Қызарып соңғы сәуле шашырады.
Күн түйе алмай барады шашын әлі.

Несіне асығады?!
Көкжиекке ымырт кеп асылады,
Түн келіп, дүниені басынады.
Күн неге асығады, асығады?!

О, жарық дүнием-ай!
Қуатым-ай!
Несіне асығасың, тұра тұрмай,
Өмірді басқа арнаға бұратындай.
Түннен қорқам...
Мәңгілік тұратындай.
Тоқташы!
Тоқтай тұршы, қуатым-ай!

Білмеймін асығатын Жер ме, Күн бе?!
Белгісіз, не күш мені тербетуде?!
Қара Жер қашан өткен Күнді айналып?!
Қозғалмай-ақ тұрмын ғой Жер бетінде.

Жетпедім ұшығына күнде ойланып,
Жер қайда асығады, Күнді айналып?!
Тірлікте қара түннің керегі не,
Кетпей ме онан дағы күнге айналып.

ӘКЕ

Әке, сенің жасыңнан асып барам.
Кезі-кезі келгенде тасып та алам,
Кезі-кезі келгенде жасып қалам,
Мына өмірге, бәрібір, ғашық балаң.

Құры алақан емеспін қуаныштан,
Қуаныштар алдымда құрақ ұшқан.
Бір арыстан өмірден өткенімен,
Өмір сүріп келеді тірі арыстан.

Өкінбе, әке, отың бар сөнбейтұғын,
Ол мәңгілік жанады көрмей тыным.
Ұрпағың бар, ел менен ер намысын,
Тірі тұрса, қолынан бермейтұғын.

* * *

Сен шынымен жоғалдың ба?!
Жоғалдың.
Солай шығар,
Шын сүймеген болармын.
Енді сені өліге мен санаймын,
Сен туралы толғануды доғардым.

Ақымақ-ай!
Бір көрінсең болмай ма?
Табар едім,
Саған барар жол қайда?

Шыр айналған шынашақтай шымшық та
Шырылдап кеп, ұясына қонбай ма?!

О, неғылған дәтің берік пенде едің!
Тым құрыса бір айналып көрмедің.
Тым құрыса түсіме енші, түсіме,
Түсіме енші!
Шөлдедім-ау, шөлдедім.

* * *

Жанартауым бар еді ғой кеудемде,
Жалын атып, жана-жана сөнген бе?!
Тас шайнатып, жатушы еді, от бүркіп,
Тастай қатып, тынған ба енді, өлген бе?!

Бір жанартау жатушы еді төсімде,
Жана-жана айналған ба өшуге?!
Қызыл-күрең алау оттың орнында
Қылымсыған қыз-сағымдар көшуде.

Жанартауым бар еді ғой өртенген,
Жалыны оның неге мұнша ерте өлген?!
...Отырып ап сөнген ошақ басында,
Қорқыт атам қыл қобызын шертем мен.

САМАЛ ЕСТІ

Самал есті, даладан, сай жақтан ба?!
Аппақ іңір тауларды ойлантқан ба?
Аспанға сүт әлдекім қайнатқан ба?!
Кілегей тұр меймілдеп қаймақтанған.

Жайлау еді,
Жайлы бір іңір еді,
Жұлдыз тамып кетердей кідіреді.
Өзеніне асыққан өрім-бұлақ
Төмен қарай төскейден жүгіреді.

...Қай тұста еді, Құдай-ау, қай манда еді?!
Маған құшақ сол жанның жайған жері?

Алғаш біздер ақ гүлін таптап кеткен
Қай маңда еді жастықтың сайран-белі?!

Таулар да тұр, баяғы бұлақ та бар,
Өзің жоқсың бірақ та сыр ақтарар.
Іздемей-ақ қояйын сол орынды,
Аттанам ғой ақыры, жылап қалар...

ЕРТЕҢ БІЗ ЖОЛ ЖҮРЕМІЗ

Жасың бар, жігіт-желең, шалдарың бар,
Ертең біз жол жүреміз, қамданыңдар.

Жол ұзақ, биік асу, сапар алыс,
Жаз өтер, күз де кетер, тақалар қыс.
Қамданыңдар, Болашақ деген елге
Қандай біз сый-сияпат апарамыз.

Қорқауды, өсекшілді қатарға алма,
Кеселін тигізеді сапарға алда.
Не бетімізді айтамыз Болашаққа
Жат қылықты қалдырмай апарғанда?

Жамандық атаулыны қалдырыңдар,
Суға батыр, отқа өрте, жандырыңдар.
Болашақ деп аталған өлмес-өшпес
Жақсылықтан жаралған тағдырың бар.

Қыз-қырқын, жігіт-желең, шалдарың бар,
Ертең біз жол жүреміз, қамданыңдар!
...Тірі жетсең, Болашақ өзі айтады,
Қайсыңның қанша пұттық салмағың бар.

* * *

Көлің қайда, туған елім?
Шабак болам титтей.
Белің қайда, туған елім?
Ойнақтайын киіктей.

Далаң қайда, туған елім?
Жатайын да ойлайын.
Бабам қайда, туған елім?
Сақалымен ойнайын.

Шөлің қайда, туған елім?
Шөліркейін, аңсайын.
Құлазыған құмдарыңда
Ғұмырымды таусайын.

Көгің қайда, туған елім?
Желігейін, қалқиын.
Желің қайда, туған елім?
Желпінейін, шалқиын.

Тауың қайда, туған елім?
Табынайын, ардақтай,
Жауың бар ма, туған елім?
Атылайын садақтай.

* * *

Өкпелеттім...
Не дейін, өкпелеттім,
Өкпелетіп қалайша көктемекпін.
Сенің қойған межеңнен аттадым да,
Шекараңнан шықтым да, шетке кеттім.
Өкпелеттім, амал не, өкпелеттім.

Қарашы, өне, келеді таң сарғайып,
Сыртқа жүрші, қойшы енді, томсармайық!..
Аққуым-ау, тамаша таң алдында
Қырсықтың қытығына қол салмайық.

Ақылдым-ау, неге сен қарамайсың?!
Кейде өзін де қызықсың... баладайсың...
Күш-сезімді күрес деп санамайсың,
Сонда қалай?

Қалай деп бағалайсың?

Жүрші сыртқа, қарашы таң нұрына,
Табынайық табиғат паңдығына.
Таң атады, кетеді базаршы-күн,
Қазынасын жинап ап сандығына.
Сергиікші малынып таң нұрына,
Өкпелейсің несіне тағдырыңа...

* * *

Сағыныштай сарғайып сары қайың,
Жапырақтар шертеді сары уайым.
Кернейлетіп, сыңсытып жет, тырналар,
Ұзатқалы барады сәуір айын.

Енесінен құлындар жеріген бе?!
Арылыпты бал-сусын желіден де.
Қиқулаған тырнаның қанатында
Жаз ілесіп барады керуенге.

Жұқа шапан жамылған боз даланы
Әлдилейді тырнаның созған әні.
Қалбалақтап қаңбақтар қарбаласта,
Бағытына басы ауған қозғалады.

Балауса жоқ, балғын жоқ тербетуге,
Тербеледі қияқтар желмен түнде.
Қызылкүрең қоржынын толтырып ап,
Хабаршы күз жортып жүр жер бетінде.

СОҚ, ЖҮРЕК!

Қалай-қалай соғасың, қан-жүрегім?!
Соғасың, әлі өмірің бар білемін.
Дем ала ғой, байғұсым, дем ала ғой,
Бұл тірлікте құмарым қанды менің.

Мазалама кеудемді, ойнақ салып,
Хал жоқ менде көнетін қайраттанып.
Қаншама рет суындың қайнап барып,
Қаншама рет тірілдің жайрап барып?!
Мен сені әлсіретіп алдым білем,
Болмашы нәрселерге айдап салып...

Өртенбей қалып едің от-жалыннан,
Көздеп атқан кімдердің оқтарынан.
Қорқамын, қорқам сенің, қан-жүрегім,
Қалжырап ойпы-тойпы соққаныңнан.

Түсінемін сенің қажып тұрғаныңды,
Соқ, жүрек!
Бұзбай соққын ырғағыңды!
Сыңғырлаған сиқырлы үн естиін,
Бұрап қой босап қалған сымдарыңды.

Қалай-қалай соғасың, қан-жүрегім?!
Білмеймін, қанша өмірім қалды менің.
Торға түскен торғайдай боп барасың,
Қаршығадай самғаған алғыр едің...

АЗАЙЫП БАРА ЖАТЫР

Неменеңе жетістің, бала батыр?
Қариялар азайып бара жатыр.
Бірі мініп келместің кемесіне,
Бірі күтіп, әнеки, жағада тұр.

Ақыл айтып жүрмесе қасымызда,
Сонда орнайды жетімдік басымызға.
Жалаңашқа шекпенін шешіп беріп,
Бір күлшесін бөліскен ашымызға.

Арсыз күлкің тыйылмас, жылауың да,
Айтысың да басылмас, ылаңың да,
Араздасып ағайын кетер еді,
Бір қария болмаса бір ауылда.

Біз қария болғанша,
Кім біледі,
Баламыз да шал болып үлгіреді.
Бір-бірінен екі шал асамын деп,
Кім біледі...
Бір-бірін бүлдіреді.

Ақиқатты айқындап жариялар,
Бара жатыр азайып қариялар.
Дауыл тұрса бүлк етіп толқымайтын,
Бара жатыр сарқылып дариялар...

БАЛ АШТЫРҒАН

Мен алғаш ауылымнан аттанарда,
Апарып көршідегі қарт бабаға,
Маған деп байғұс әжем бал аштырып,
Болашақ тағдырымды тартқан алға!

Байғұсым бар ырымды қарастырған,
Бабадан бата сұрап, бал аштырған.
Байыптап құмалағын Байбаба шал,
Әйтеуір жақсылыққа жанастырған.

— Балаңыздың бақыты ашылып тұр,
Гүл бітеді жолына, шашылып нұр.
Бөле-жала басына жоламайды,
Ақ періште жар болып, жасырып тұр.

Кедергісіз өтеді асулардан,
Жүрегінде күдік бар, жасыра алман...
...Ата сөзін жадыма түйіп алып,
Аттанып ем ауылдан, басымда арман.

Кедергісіз асқам жоқ асулардан,
Бар бақытым әзірге — басымда арман.
Алты адым жер ауылдан шықпай жатып,
Аударылып арбамыз, басым жарғам.

Жуа бітті жолыма, гүл бітпеді,
Ақ періште мен үшін дүрлікпеді.
Атам айтқан күдіктен арылмастан,
Аяқтармын сапарды тірліктегі.

...Алжып кеткен атамның құмалағы,
Алдап мені ой-қырға қуалады.
Ақ батасы, әйтсе де, адал еді,
Соны ойласам жүрегім қуанады.

* * *

Осынау шуақ шашқан кең өлкеде,
Сірә, мен қаламын-ау көлеңкеде.
Шынымен жұрттым маған шын өкпелеп,
Із-тозсыз мәңгілікке жөнелте ме?!

Өлемін деп өкініп, сескенбеймін,
Өлмек парыз, өмірден өтсем, мейлі.
Айта алмаған сөзім бар, арманым бар,
Арманымды қалдырып кетсем деймін.

Түсінем, Қасым-тағдыр қасымда жүр...
Басымда жүр, көзімнің жасында жүр.
Тым құрыса, қалса екен бір шумағым,
Басымдағы туған жер тасында бір.

Қайтейін, айыптымын алдарыңда,
Айта алмаған сөзім бар, арманым бар.
Достарым, жаман ақын жазған жырдың,
Тым құрыса, бір парағын аударыңдар...

* * *

Су тасып, көктемде өзен тулағанда,
Жаз келіп, жасыл орман шулағанда,
Күз болып, жапырақтар қурағанда,
Қыс тұрып, аяз бетті тырнағанда,

Сайрандайсың көктемнің бақтарында,
Аунайсың жаздың жұмсақ мақпалына,
Күрең күздің кешінде күреңітіп,
Оранасың аяздың ақ тонына.

Бәріне де көнесің,
Көнесің де,
Отырасың, тәубаңа келесің де.
Дауыл ұлып жатады, толқын ұрып,
Шайқаласың өмірдің кемесінде.

Қарасаң жерің де айдын,
Көгің де айдын,
Өзің жайлы, ойлайсың өмір жайлы.
Түсесің уақыттың тезіне бір,
Ұрлайды...
Сені ұрламай нені ұрлайды?

Су тасып көктемде өзен тулар тағы,
Жаз келіп, жасыл бақтар шулар тағы,
Күз болып жапырақтар қуар тағы,
Қыс түсіп, аязы мен аппақ қарын,
Өкінбе, саған артпай кімге артады?..

* * *

Бақыт іздеп несіне шаршағамын!?
Қасымда жүр екен ғой аңсағаным.
О, менің ән-самалым, жан-сонарым!
Тамсанамын,
Тіліңнен бал сорамын.

Сені мен көп іздегем, көп іздегем.
Жұлдыз боп төніп едім теңізге де.
Көрініп көз алдымда тұрмағасын,
Түбінен тұңғиықтың сені іздегем.

Оралдым тұңғиықтан батып барып,
Одан да әкелмедім бақыт тауып.
Қасымнан — Жер бетінен таптым сені,
Жайына бақыт қалып, жақұт қалып.

Жайна, жайна, жұлдызым көгімдегі!
Кенде ғып жаратпаған өмір мені.
Қасиетті ойымсың көңілдегі,
Қасиетті әнімсің төгілмелі!

ЖАЛҒЫЗАЯҚ СОҚПАҚ

«Жол анасы — із».
(Халық мақалы)

Жалғызаяқ соқпақ жатыр іргесінде үйімнің,
Соған шығу қиыны екен өмірдегі қиынның.
Жалғызаяқ соқпақ әкеп жолға салды шытырман,
Шимай-шимай сызығындай жүрегім мен миымның.

Бұл соқпақпен әкем менің қан майданға аттанған,
Бұл соқпақпен әжемді де қабіріне ап барғам.
Бұл соқпақпен баламды да ұзатып сап мезгілсіз,
Бәрісінің жүрген ізін ескерткіш қып ап қалғам.

«Жол деген көп далада да, қия белде, жолдарда,
Адаспа, ұлым, аңдап басқын, ұрынбағын орларға», —
Деп соқпақпен ғазиз анам аттандырған мені үйден,
Бетіндегі әжіміндей айғыз-айғыз жолдарға.

Сол соқпақпен жүріп келем, бір жығылып, бір тұрып,
Жол іздеймін, жол іздеймін алға қарай ұмтылып.
Жол шіркіннің орының да, жарының да көбін-ай,
Сүрінемін, жығыламын, қайта жүрем ынтығып.

Жол үстінде ор жоқ деуге қалай ғана нанасың,
Жолдар, жолдар, үйден шалғай қайда әкетіп барасың?
— Орға ұрынбай, жарға ұрынбай айналып өт! — деп маған
Бекер ғана айтыпсың-ай, бекер, бекер, анашым...

* * *

О, туған ел!

Тындашы дауысымды,
Сенің берген сабырың тауысылды.
...Тұнығыңды, көлдерім,

лайлама,

Өзендерім, өзгертпе ағысыңды.

Қайтесің ұмыт болған бір баланы,
Ол сенің ғұмырыңнан құр қалады.
Оның әлі келмеген кереметің
Болашақ ақынына жыр болады.

Мен сенің жалғыз тамшы шаңыңдаймын,
Гүлдеріңнің төсінде дамылдаймын.
Сен есен бол.

Құдайға, пайғамбарға
Өмірімді ұзарт деп жалынбаймын.

О, туған ел!

Достықтың дастарқаны.
Достық керек... кім одан бас тартады?..
Осылай бол!

Осы өмір, осы пейлің
Досыңды, дұшпаныңды жасқантады.
Осылай бол, достықтың асқар тауы!

* * *

Кезімде қадірімді сезбес мынау,
Бекер-ақ, қарғам, маған кездестің-ау.
Келмеске алдақашан аттандырған,
Керемет күндеріммен кездестім-ау!..
Жаныма салдың менің төзбес бұрау.

Қарғам-ай, қалай десем айта аламын?
Жалған-ай, қарай берсем, жай табамын.
Арман-ай, қалай келсем қайтарамын?
Қалай десем лаулайды қайта жалын?
Қайталағым келеді, қайталағым...

Көңілімнің сыбырлап көк құрағы,
Акқуы ұшқан ақ айдын көп тұнады.
Солтүстікке жылы ағыс жетті ме екен?!
Бір жылы ағыс сен жақтан бетке ұрады,
Бетім тосқым мен оған кеп тұрады.

Суынбасам, шіркін-ай, суынбасам!
Мұз болса да жүрегің ерітер ем,
Суытайын суыққа ұрынбасам.
Сәл кешірек сен менен туылмасаң,
Сәл ертерек сенен мен туылмасам...

* * *

Көрдің бе таң мен түннің соғысқанын,
Жарық пен қараңғының тоғысқанын?
Мен көрдім, көрдім дағы тек отырдым,
Дем беріп, біріне де болыспадым.

Түн деген — шашын жайған албасты екен,
(Апыр-ай, таң кешігіп қалмас па екен?)
Қияпетсіз, қырғынсыз, қан төгіссіз,
Алма-кезек аспанда арбасты екеу.

Жарық жеңді-ау, әйтеуір, алаулатып,
Түнді асырды батысқа талауратып.
Қолына алып шашақты сан мың найза,
Жауынгер Күн келеді жалаулатып.

ГИПЕРТОНИЯ

Күнімен де түнімен
Сұмдық үрей кірді бір.
Құлағымның түбінен
Кетпей қойды бір дүбір.

Мақтаменен тас қылып
Тастап едім тығындап,
Онан сайын асқынып,
Миыма ұрды шуылдап.

Біреулерді жын қуып,
Бірдемесін атқандай.
Астан-кестен, қым-қуат,
Аспан құлап жатқандай.

Құлағымның түбінде
Құран оқып, күбірлеп,
Бүкіл әлем бір үнде
Кеткендейін дүбірлеп.

Кейде үндесіп әуемен,
Күркірейді кәрі Жер...
Құтқар мына пәледен,
Құлдық ұрдым, дәрігер!

ҚҰМ НАРЫНДА

Шөккен нар-нар, бура-бура,
О, нең жатыр құмдарыңда?
Махамбеттей ұлдарың ба?
Тірі ұстай тұрмадың ба?

(Топ шеңгелден пыр-пыр ұшты бөдене)
Көз ұшында сағымданған немене?
Нұрлы өмірге Исатай мен Махамбет
Отты жырын қайта бастап келе ме?

Келсе игі еді, көрсе игі еді біздерді.
(Олар жортқан әрбір ізде — жүз белгі).

Немене анау?

Көз ұшында, далада,
Тарғыл-тарғыл.

Құлан үркіп бара ма?
Па, шіркінді бұғалыққа түсіріп,
Сілейтіп бір жегер ме еді шанаға!

Ой, тәйірі, құмы екен ғой Нарынның,
Қырсығын-ай мына сайқал-сағымның.

Шөккен нар-нар, бура-бура,
О, нең жатыр құмдарыңда?
Махамбеттей ұлдарың ба?
Тірі ұстай тұрмадың ба?

ТАҢ АЛДЫНДА

Айдың да кеткісі жоқ көк бетінен,
Табандап жатып апты етпетінен.
Күн түнде таңнан хабар айтып еді,
Жұлдыздар үркіп кетті бет-бетімен.

Асылып ақ Шолпанға түн құшағы,
Қалуға таңмен бірге тырмысады.
Жердегі емес, көктегі ғұмырлар да
Қалайды-ау, сірә, бәрі Күнге ұсауды...

* * *

Осы бір көктемді көгерген
Жүз жылдан кейін кеп көрер ме ем!
Осы бір қызғалдақ жас гүлді
Жүз жылдан кейін кеп терер ме ем!

...Осы бір о жарлы кеудемде
Жаралған жалын бар сөнбеуге!
Жүз жылдан кейін кеп көрмей-ақ,
Серт еттім өлмеуге! Өлмеуге!

ЕЙ, АҚЫНДАРДЫҢ ЖАРЛАРЫ!

Ей, ақындардың жарлары!
Ақын деген табиғат қой,
Қысы, күзі, жазы бар,
Көктемі бар шуақты,
Аймала да, ақыныңды жазып ал,
Кеше біреу жылатты.

Ақындарың бұлттанғанда сөкпендер,
Нөсерлетсін бір керім.

Ақын жасын, абайландар, төкпендер,
Көзелерге құйыңдар да,
Сіміріндер, күндерім!

Ақындардың жалғыз тамшы жасынан
Жанға шипа табылар.
Себебі онда адам ұлы бас ұрған
Адалдықтың нәрі бар,

Ей, ақындардың жарлары!
Бақыт деген қастарыңнан кете алмай жүр айналып,
Кете алмай жүр, қона алмай жүр бастарыңа байланып.
Әне, ақының келе жатыр ұланғайыр пайда алып,
Ұлан-асыр ойланып, ұлан-асыр қайғы алып,
Кешіріңдер, ақын деген, міне, осындай бай халық.

* * *

Мейлі, мені шығарсын шірік қылып,
Мейлі, мені тастасын лақтырып;
Отанымды сүйемін күліп тұрып,
Отанымды сүйемін жылап тұрып.

Мейлі, мені қайғыртсын, қуантсын да,
Мейлі, менің басыма бақ бермесін,
Мейлі, мейлі, жылатсын, жұбатсын да,
Мені әйтеуір Отаным жат көрмесін.

Бәр-бәрісін бақытпен теңгерем де,
Сүйем оның шетсіздік, шексіздігін.
Қапаланып қайсыбір пенделерге,
Өкпелесем Отанға, бетсіздігім.

Басымды иіп, тіземді бүгіп тұрып,
Ажарымда айдындай шуақ тұнып;
Отанымды сүйемін күліп тұрып,
Отанымды сүйемін жылап тұрып.

* * *

Түнде мен ұйқтамаймын, ол неліктен?
Ұйқыда біздің үйде пенде біткен,
Құрсаулы қашадағы аюдайын
Жүремін де қоямын сенделіп мен.
Түнде мен ұйқтамаймын, ол неліктен?

Ой дейтін ой болсашы мазалаған,
Апырау, ол не мені жазалаған?!
Нәр алып, мен де еркіммен жүргем жоқ па
Еркімен осы ел жұтқан таза ауадан?!

Қарасам қайғы-мұң да жоқ сияқты,
Тағдырым мына өмірден көп сый апты,
Санама сайтандайын қайдан кірген
Ортеке орақ мүйіз, от тұяқты?!

ТҮН. ЖАЙЛАУ. АЙТЫС

Гармоньның қатпарындай қырқалары,
Бір созылып, біресе қымтанады.
Түн. Жайлау. Төмен сайда тау өзені
Сабадағы қымыздай бұрқанады.

Аспан ашық, әлі де Ай тумаған,
От жанады отарды айқындаған,
Қаптал жонмен келеміз қабырғалап,
Қай жайлау құлын ойнап, тай тулаған.

Келеміз әңгімелеп әрнемені,
Күлеміз тамашалап әлденені.
Бір сәтте әйел адам мың құбылтқан,
Қыр астынан құйқылжып ән келеді.

«Біздің ауыл көшеді құба жонға,
Қымыздық, қыз саумалдық шығады онда.
Ат арытып жетерсің, тон тоздырып,
Құрбыжан, қапаланбай шыда жолға».

Сайды қуып, санқылдап ән барады,
Самал түр саялатып сән даланы.
Ән десе ұшпа бөрік көрі жартас
Барабанын даярлап, қамданады.

Қарағай дулығасын лақтырып,
Мәз болады жапырақ, құрақ күліп,
Сай-сала, қырат тынып, бұлақ тұнып,
Тыңдайды әйел даусын құлақ түріп.

Көк қырқада күтпекке күн жарығын,
Өткізбекке осында түн жарымын,
Жамбасқа алып шылбырды жата кеттік,
Әйелдің баяулатқан тыңдап үнін.

Мамық түн майсаға кеп дамылдаған,
Құс жолы көк белдеуін сағымдаған.
Әйелдің үздік-создық әуеніне
Жігіт даусы қосылды мамырлаған.

— Адасқан ба, жеңеше, Ай аулақта?
Жақсы әніңді аттандыр, жаяулатпа.
Түн сергісін, үніңмен мен сергиін,
Басып-басып жіберші, баяулатпа.

— Алжыдың ба, қайным-ау, Ай тумайды,
Баяу әнді балбырап сай тыңдайды.
Қойға күзет болсын деп отырмын да,
Баяғыдай жақсы әуен айтылмайды.

— Жеткен жансың, жеңеше, арманыңа,
Мен емеспін көнетін алдауыңа.
Қайныма деп қалдырған бір асылың
Көкейінде, көңілінде қалмады ма?

— Білмейсің ғой, қайным-ау, аға сырын,
Жаратпайды ол басқаның жанасуын.
Жаратпайды басқаның таласуын,
Таратпайды ол басқаға бар асылын.

— Жақсыны жатсына ма адал адам,
Аға — орман, іні — тоғай паналаған.
Сауға сұрап қашанғы күнелтемін,
Балаша балықшыны жағалаған.

— Қалай-қалай сөйлейсің, ойбай, бала!
Түнгі құлақ түрулі, айғайлама.
Қалағаның әншейін ән бе десем,
Көңілің көшіп барады қай-қайдаға?..

...Ән үзілді, әзіл де тына қалды,
Өктем дауыс жаңғыртып түр ауаны.
Шыбыртқы — сөз батты ма шымбайына,
Ағай шықты далаға, шыдамады...

Түн. Жайлау. Жел құрақты ойнатады,
Самарқау сол тыныштық сайда тағы.
Белден асқан белгісіз, беу, дүние,
Қайда кетті жеңгейдің әйбат әні?!

* * *

Сағындым ғой дедің-ау, жаным, маған...
Бұлт көрдің бе тауларда мамырлаған?
Сол менің ақ жанымның ақ жалыны,
Аулақта ауылымнан дамылдаған.

Естідің бе аспанның күрсінгенін?
Сол менің саған деген тылсым демім.
Ұйқтап жатса, оянсын, ояу болса,
Күңіренген жанымды білсін дедім.

Мен деп ойла самал боп есіп өткен,
Мен деп ойла нөсерді есі кеткен,
Мен деп ойла өзінді әр түн сайын
Төсегін сағынышқа бесік еткен...

* * *

(Қажығұмар Қуандықовқа)

Сен жүрген жол сол қалпы жатыр әлі,
Танды атырып, сол күнді батырады,
Орнында үйің,
бірақ та бөтен әже
Бөтен бір немерені шақырады.

Сен жүрген жол сол қалпы жатыр әлі,
Жатыр әлі шаңытып топырағы.
Сен отырған бұлақтың жағасына
Сенен басқа біреу кеп отырады.

Сен шыққан тау сол қалпы жатыр әлі,
Тек жартастар жай түсіп, шатынады,
Ағаштар да баяғы қалпында тұр,
Көктем сайын ауысып жапырағы.

Баяғыша сулар да жатыр ағып,
Баяғыдай найзағай атылады,
...Туған жердің сен басқан топырағы
Әлдекімді жоқтайды, шақырады.

Сен жүрген жер сол қалпы жатыр әлі...

ЕСЕНИН — МАЯКОВСКИЙ

(Есенинді
Неге алдына қоясың деп, достарым,
Айыптама,
Аксиома — алфавиттен бастадым).

Поэзия дейтін Елдің
Екеуі — екі өкілі.
Екеуі де төрт деген-ді екі жерде екіні.
Шыңға барып,
Дара біткен шынар болса біреуі,
Екіншісі — сол шынарға шырай берген кекілі.

Біріншісі —
Мәрмәр тастан сарай болса қаланған,
Екіншісі —
Жиһаз, өрнек сарай үшін жаралған.
Біріншісі —
Игорь болса сауыт-сайманға оранған,
Екіншісін Боян дей бер сақал-шашы ағарған.

Поэзия аспанынан жай ойнатып,
Керісті,
Түсінбеймін!..
Екеуіне тар болды ма жер үсті?!
Түсінбеймін!..
Бір өмірде бірге өмір сүре алмай,
Қарғыс атқан қу өлімді
Неге өзара бөлісті?!
Неге?
Неге?
Өмірде емес,
Өлгенінде келісті?!

Екеуі де бір дәуірдің ақыны ғой,
Дегенмен,
Бірін — Орал,
Бірін — Кавказ тауларынан көрем мен,
Жыр тойында
Екеуін бір табыстырсам деген ем,
Екеуін де көндіре алмай,
Әуре болып келем мен.

ЖЫР-ОШАҚ

Күмілжіп, күйің келмей тұр ма, жаным?..
Қояйын бір сапырып жыр қазанын.
Біле ме жұрт, білмей ме, бимағұлым,
Тарғыл тасты таулардың бір қазағын.

Бәрібір, сенсін мейлі, сенбесін көп,
(Менің ойым менімен жерге сіңбек...)
Жыр-ошақтың өтемін отын үрлеп,
Қара өлеңі қазақтың сенбесін деп.

Батар, кетер келмеске күнім менің,
Қалар бірақ киелі тілім менің,
Қасіретті шақтардан түңілгенде,
Қасиетті тілімнен түңілмедім...

ӨМІР СҮРЕЙІК АЛМАСЫП

Жапырақ-жүрек жас қайың!
Жанымды айырбастайын.
Сен адам бола бастасаң,
Мен қайың бола бастайын,
Келісесің бе, жас қайың?

(Көрінер, мүмкін, кімге ерсі)
Өмірінді маған бір берші!
Дүрбелең мына дүниені
Адам көзімен бір көрші.

Қайың боп мен де бағайын,
Орманнан орным табайын.
Беймәлім маған өмірге
Қайың көзімен қарайын.

Сен дағы жерден нәр алдың,
Мен дағы жерден нәр алдым.
Біреуден сен де жаралдың,
Біреуден мен де жаралдым.
Тілің жоқ, жанды қайың сен,

Айырмашылығым — Адаммын.
Мендегі бары бір жүрек.
Беріпті жүрек саған мың,
Сондықтан ұзақ жасайсың,
Құрдасы келер заманның.

Бар-жоғы менде бір жүрек,
Ол өлсе мәңгі кеткенім.
Сендегі семсе мың жүрек,
Келгенде жасыл көктемін,
Тірілер қайта дүркіреп.

Жапырақ-жүрек жас қайың!
Жанымызды айырбастайық!
Адам боп жүрсең қасқайып,
Қайың боп тұрам қасқайып,
Тәуекел, айырбастайық!

Өмірге өмір жалғасып,
Анамыз Жерге жармасып,
Бірде адам, бірде қайың боп,
Сүрейік өмір алмасып...

ПУШКИНМЕН ҚОШТАСУ

*«Мы — вольные птицы, пора, брат, пора...»
«Узник»*

Ал енді қоштасайық, сардар аға.
Мен ертең кетем ұшып сардалама,
Қыранның қырандығы — кең далада,
Қыранның қырандығы — тауда ғана.
Мен ертең кетем ұшып сардалама.

Қош боп тұр, қош есен бол, сардар аға!
Сөкпей де өкпелемей қал балаңа.
...Ақынның ақындығы — атақта емес,
Ақынның ақындығы — арда ғана.

Айтатын арызым бар, аға, саған,
Көңіл — кермек, бой — күйез тамашадан.

Ақымақпын, кей-кейде арыма мен
Өз қолыммен күйені жаға салам.

Сен болған шақ бұлыңғыр, тұнжыр маған.
Әйтсе де аямапты құрғыр заман.
Болат Пушкин тіріліп кете ме деп,
Тұғырыңды болатпен шынжырлаған.

Қарадым сенің қола мүсініңе,
Қоланы да болады түсінуге.
Мені Тәңірім жаратқан табынуға,
Сенің мәңгі қақың жоқ кішіруге.

Ортасына сауықшыл түсіп көптің,
Мастандым да, масайрап ісіп-кептім.
Мұң шаға келіп едім, «үш!» — дедің сен,
Өзің үш деп тұрған соң ұшып кеттім.

Ұшып кеттім тауларға бұлт басқан,
Төңкеріліп теңізге тұныпты аспан.
Теңіз бенен аспанның тыныштығын
Долы дауыл барады жұлып, қашқан.

Қош бол, аға әлемді тамсандырған,
«Тас мейманға» табиғи жан салдырған.
...Меніменен сайрандар жел жоқ, бірақ
Алатауым күтіп тұр қарсы алдымнан...

ДАСТАНДАР

РАЙЫМБЕК! РАЙЫМБЕК¹

Поэма

I

«Қара таудың басынан көш келеді».
Қара жорға шайқалып, бос келеді.
Қара күнді жамылып, қара қазақ
Қара түнді басынан кешкен еді.
Қара қайғы көрсетпей ештеңені,
Қара жауы қанатын кескен еді.
Шұлғау болып қыздардың кестелері,
Талай қара шаңырақ өшкен еді.
«Қара таудың басынан көш келеді!!!»

Қара жұртта бықсыған шала қалған,
Аналардан ес кеткен, балалардан.
Тал да таппай қармауға жағалаудан,
Ақыл қашқан адыра бабалардан.
Қандай қарғыс атты екен қайран елді?!
Қайда барып тығылар паналауға?!

Қайда барып, қалжырап жатар екен?!
Қандай сордың сортаңын татар екен?!
Көр болса да болса екен қазақ жері,
Қазақ жері болғасын — Атамекен.

¹ Райымбек (1705 ж.т. — ө.ж. белгісіз) — жоңғар басқыншыларына қарсы күрескен қазақ батыры. Оның есімі Албанның ұранына айналған. Бейіті Алматы қаласында.

...Көш келеді, боздатып боз даланы,
Көз ұшында боз сағым қозғалады.
Әлдекімнің естілсе созған әні,
Әлдекімдер аңырап жоқтау айтса,
Әр кеудеде бір шемең қозданады,
Әр қазақтың естіліп боздағаны.

«Қауқары жоқ қайран жұрт, қайран халық,
Сайран салып жатушы ең, жайлау барып.
Опат болып, ақ ордаң ойрандалып,
Қара жауың әкеліп қара қайғы,
Тас уатты-ау төбеңе тайраң қағып.
Аңырауды доғарып, аттан, қазақ,
Алты жасар ұлыңды майданға алып».

Шұбатылған шаң көріп алыстағы,
Қабай-жырау жар сала дауыстады:
— Жау келеді, жұртым-ау, жау келеді,
Жаудан қалған жемтікке жабысқалы,
Тағдырыңды біржола тауысқалы...
Сап түзеді қажыған нар боздақтар,
Қара жаумен қайтадан алысқалы,
Қайта қозып қазақтың намыстары.

Қайта шулап, жамырап қатын, бала,
Қанға шөлдеп, қаңырсып жатыр дала.
Қайта жауып жай оты шатырлаған,
Қайта төнген тамұқтың сотын қара.
Қара жауы қайтадан лап қойды,
Кезек бермей пақырға, батырға да.
Қазақ қанын сылқытып жатыр дала...

Қиқулаған қалың қол, құйын дерсін,
Қайтіп оған шағын жұрт тыйым берсін,
Тозған жұртты топырлап, тапап кетті,
Қатыгез жау қайсыбір бұйым көрсін.

Боздақтардың желкесін шайнап кетті,
Қалған малды қайтадан айдап кетті,

Қанжығаға байланған қыз-келіншек
Бозторғайы шырылдап, сайрап кетті.
Хас батырдың көзі еді қара жорға,
Қара жаудың астында ойнап кетті.

(Кім айдаса, сонікі түздің малы).
Қара жауға қатын боп қыздың бәрі,
Әр өлікке жалп беріп, қонып жатыр
Даланың түндік қанат құзғындары.

Тұяқ та жоқ тігерге, дым қалмаған,
Жау жалмаған, жабысып, құм жалмаған,
Сырлар бар-ау қойнында, туған далам,
Ақтарылған қанынан қазағыңның
Құзғыны да Құдайдың құр қалмаған.
Сенде ме?..
Сенде сұмдық сыр бар, далам...

Қан сасыған далаға қарайды да,
Қуған боп жүр құзғынды Қабай жырау:
— Пәруәрдігер, неғылған сұмдық еді!
Өңім бе, әлде түсім бе, қалай мынау?!

Боздақтардың даланы бояп қаны,
Құзғындар да, әнеки, тояттады...
Өңім болса, Тәңірім, тарт жанымды,
Түсім болса, ұйқыңнан оятпағын!
Оятпағын, мәңгілік оятпағын!

О, Тәңірім!
Неғылған шаққа айналды?!
Бір өзіңе жалынып, жақ байланды,
Түнің тұтып, ақ таңың атпай қалды,
Не қылығы жұртымның жақпай қалды?!
Көлім кеуіп, өзенім ақпай қалды,
О, Тәңірім!
Неғылған шаққа айналды?!

Қаусаттың-ау іргемді, қара жауым,
Қан боп ақсын басыңа қара жауын!

Қатын, қызың күң болып әр есікте,
Құл боп өтсін мәңгілік балаларың!

Ордаң опат, айырыл елдігіңнен,
Босамасын басың бір шерлі күннен.
Тоз-тоз болып ұрпағың әр қиянда,
Билігіңнен айырыл, теңдігіңнен!

...Байқап еді өліктің қозғап бәрін,
Бәрі де өлік, бірі де сөз қатпады.
Қабай-жырау басы ауған жаққа кетті,
Құзғындарға қалдырып боздақтарын!..

Кете барған, артына бұрылмаған,
Аят оқып, ішінен сыбырлаған.
Қозыкөш жер қырғыннан ұзағанда
Құлын-дауыс естілді шырылдаған.

Аппақ нұрын жинап ап, тауға келіп,
Күн де батып барады қанға бөгіп.
— О, Жасаған, кімдікі әлгі дауыс,
Тірілді ме артымда қалған өлік!?

Жетім қалған құлындай құлдыраған,
Көз ұшында бір қара бұлдыраған.
Тағат етіп тұруға дәрмен қайда,
Аттың басын сол жаққа бұрды баба.
...Есі кеткен алдында тұрды бала.

Ат үстінен баланы алдына алып,
Бір алданыш тапқандай шал жұбанып.
Қырғын көрген қызыл Күн қырдан асты,
Қызыл-күрең қанына тауды малып.

— Сен ғанасың, құлыным, сен ғанасың,
Мен де көпке бармаспын, сен қаласың.
Ойран болған ордаңның орнына кеп,
Отау тігіп, оттарын сен жағасың!

II

Дала жатыр.
Сағымы ширатыла,
Бара жатыр қырына, бұйратына.
Екі жетім бұлақтың басындағы
Әулиенің бұрылды зиратына.

Бастарына іс түскен шақты ойлаған,
Ағашыңа пәнделер ақ байлаған.
Құлан жортса құтылмас құла дала
Құлазыған, иесіз жатты айнала.

Керуен жол қасынан кесіп өткен,
Осы жерді әулие бесік еткен.
Мұсылмандар ғибрат етуші еді,
Мұндар-тірлік мұқалтып, ескі кеткен.

Әулиенің бас иіп мекеніне,
Мұсылмандық парызын өтеді де,
Қабай жырау қайтадан еріп кетті
Қажап тұрған ойының жетегіне.

«Жайлауымды жау алып,
Өрісімді өрт алып,
Өзегімді дерт алып,
Келдім саған, әулие!

Боздақтарым жоғалып,
Боз кебінге оранып,
Маңдайымнан сор ағып,
Келіп тұрмын, әулие.

Қыздарымды қатын ғып,
Шаңырағымды отын ғып,
Отауымды топыр ғып,
Отанымды қоқыр ғып,
Ойран етті, әулие!

Қан сасыған даламның,
Қатын менен баламның

Кегін қайтіп алармын?
Жебеп жібер, әулие?!

Елінің есін кіргізер,
Жерінен малын өргізер,
Жауына зауал төнгізер,
Қырық пышақ хандарды
Қылығына көнгізер,
Дегеніне сенгізер,
Соңынан жұртын ергізер
Бар қазақтан бір қазақ
Тумас па екен, әулие?!

Бас ауған жаққа барамын.
Көзімнің асты көлкілдеп,
Ақ сақалым желпілдеп,
Көрі басым селкілдеп,
Көкірегім күркілдеп,
Іздесем кімді табамын?
Бағыт сілте, әулие?!

Айтса тілін алдырған,
Алмастан оғын жондырған,
Ата-қазақ баласын
Алақанға қондырған
Бар қазақтан — бір қазақ
Табар ма екем, әулие?»

* * *

- Армысың, Ата!
- Бар бол, балам, аман ба?
- Жолыңыз болсын!
- Жолдың несін сұрайсың мына соқыр заманда.
Қайда барса, Қорқыт көрі қазулы түр адамға.

Елде жүрген ескі аңызды
Естіп пе едің, қарағым?
Мына біздің ғаріп жағдай еске соны салады.

Сыңар қанат екі құс жаралыпты жалғанда,
Бір-біріне жабысып алады екен самғарда,
Қүдірет деп екеуі зарлайды екен толассыз,
Бірінің оң, бірінің сол қанаты болғанда.

Қүдіреттің құсы деп аталыпты екеуі,
Қайда екені белгісіз жері, суы — мекені.
Сыңар қанат құстардың сыңайымыз, қарағым,
Тағдырымыз, білмейміз, қайда бастап кетеді...

Жерімізді жау алып, елімізді қырды ғой,
Қанатымыз қайрылып, топшысынан сынды ғой.
Ата-қазақ бір-бірін арашалай алмай-ақ,
Алауыз боп өзді-өзі, Құдай бізді ұрды ғой.

Қара жаумен іргелес ел едіңдер, қарағым,
Ойран болып сендер де, бұзылды ма қамалың?
Мынау азған заманда, амал нешік, бұл қазақ
Білуден де қалды ғой бір-бірінің хабарын.

Суырдайын күн кешіп, әркім ойлап өз басын,
Тұлпарларды тұқыртып, тұғырлары озғасын,
Бүйрегіндей сиырдың бөлшектенген бұл қазақ
Құмалақтай бытырап, қалай ғана тозбасын.

— Ата, біздің өлкені қара жаулар шаппады,
Жауларына біздің ел сәйгүлігін баптады.
Қойын сойып, қолдарын қусырды да, сорлылар
Аяғына бас ұрды, бірі садақ тартпады.
Тартпаған соң олар да әуреленіп жатпады,
Алды дағы аларын, белімізден аттады.

Батыр емес, қария, қатындар бар бұл елде,
Беруге әзір барлығын билігі асқан біреуге.
Батырлар жоқ бұл елде, қатындар бар бұл елде,
Әркім қара басының амандығын тілеуде.

- Жамандама жұртыңды, жамандасаң болмассың! —
- Қатындардың ішінде өзім дағы оңбаспын.

«Үні шықпас жалғыздың, шаңы шықпас жаяудың»,
Мен де қатын болармын, сірә, батыр болмаспын.

— Нешедесің?

Кімнің сен тұқымысың, құлыным!

— Хангелдіден тараған бір тұғырдың ұлымын,
Мал соңына сап қойды, ұстатты да құрығын,
Жылқы жады әкеме жақпай қалып қылығым.

Жылым барыс, мінеки, асып барам он үштен,
Қатын алып берем деп, әке-шешем келіскен.
Адамынан айттырған ат-тонымды ап қашып,
Қатынды өзім табам деп, әкемменен керіскем.

— Осыншама ақылды кімнен, балам, үйрендің?

— Ішіндегі шалдардан анау қараша үйлердің.
Бірін төре, бірін би етсем деген ойым бар,
Бабам қолдап, бір кезде маған билік тиген күн.

— Қара жауың қайтадан шапса еліңді, не етер ең?

— Хас батырын бауыздап, қанын судай етер ем.
Қатын болып күн кешіп жүргеннен де, қырқысып,
Қылша мойным талша боп, қанжығада кетер ем!

— Өзің бала болсаң да, сөзің дана отты екен,
Ақ күн тусың алдыңнан, басқа айтарым жоқ бөтен.
Қалдым сенің ығыңда, мынау екі ғаріпке
Барар жер мен басар тау, басқа пана жоқ мекен...

III

— Қарадай жерге қаратып кетті-ау, қағынды,
Уатып кетті-ау, уатып кетті-ау тауымды!

— Қарадай неге түңіле қалдың, байғұс-ау,
Басыңда үйің, бауырыңда қазан, нағылды?

— Неғылушы еді!

Күшігің жерге қаратты!

Күлкі етіп мені, күшігендерге талатты.

— Түңіле бермей, туралап айтшы мән-жайын,
Білейін мен де, естиін мен де, аңдайын!..

— Білесің әлі, атаңның басын аңдайсың!
Ұл емес, маған, жын таптың десем, нанбайсың.
Ер орынына екесті ұлды туғанша,
Белгілі неге бедеу боп, құбас қалмайсың?

...Шағылып тауы, құлазып көңіл мекені,
Түкенің астан оралған осы беті еді.
Бәйгеде болған ұлының әбес қылығын
Ойласа болды, өрт қарып ішін өтеді.

Намыстан өліп кетердей, міне, үзіліп,
Өкпесі кеуіп, қуарып, өңі бұзылып.
Малдасын құрып, жұдырығымен жер тіреп,
Бейкүнә, момын бәйбішені отыр қыжырып.

...Жатаған келген Түкенің жалдас күреңі
Дүйім ел білген дүлдүлдің нағыз бірі еді.
Кешегі аста бәйгеге қосып жүйрігін,
Келерін біліп, қауіпсіз, бейқам түр еді.

Көз ұшындағы көлденең жатқан қырқадан
Көрінген кенет бәйгенің шаңы бұрқаған.
Ию да қию ұрандап тұрған рулы ел,
Жамырай тілеп, жақындай түсіп бір табан.

Тұяқпен турап көлденең жатқан көк белді,
Кермені үзіп, сәйгүліктер де жеткен-ді.
Көре алмай Түке баласы менен күреңін,
Көзінің алды көлеңке тартып кеткен-ді.

Озғанды қауым қаумалап-киіп жатқан-ды,
Қалғандар кейін, озғандар гулеп, мақтанды.
Шорт сынған сағы, шошайып жалғыз Түке тұр,
Күңіrentіп жүрген күрең ат қайда мақтаулы?!

Желпіне барып, желігін жұрт та басқан-ды;
Оқыс бір ғажап оқиға сонда басталды.
Жалғыз бір қара жұлдыздай ағып келеді
Қараңғы түнде қақ жарып тілген аспанды.

Қу даладағы құйын ба дерсің ойнаған,
Қыран ба дерсің, қылт еткен құсты қоймаған.
Өз атын өзі ұрандап бала келеді,
Қамшы сабына жейдесін ту ғып байлаған.

Жайына қалып, өлі аруақ пенен тірі аруақ,
Келеді бала, есімін өзі ұрандап.
Тірілер шошып, жағасын ұстап, тұр аулақ,
Өлгендер көрде түскен де болар бір аунап,
Келеді қыршын есімін өзі ұрандап.

Доғара қойып ойын мен дырду, сауықты,
Бір сәтке қауым ішінен тына қалыпты.
Он үшке толған Түкенің ұлы Райымбек
Албанға алғаш өсітіп өзін танытты.

Күрең ат тарпып, қара темірді шайнаған,
Қыбыр да жыбыр, күбір де сыбыр айнала.
...Асасын ұстап, Әлмерек дейтін би келді.
— Жеті бабасын жерге қаратқан қай бала?!

Е-е-е, Түкенің ұлы — түлейдің ұлы сен бе едің?
Осы болған ғой түлей әкеңнен көргенің.
Сасықкөкектей өз атыңды өзің ұрандап...
Сырымбет пенен Хангелді сенен кем бе еді?!

Жетесіз туған, ант ұрып кеткір зәнталақ! —
Булығып тұрды, баланың көзі қанталап.
Қоқилана келіп, басына қамшы үйірді,
Ақсақалдар да, көксақалдар да анталап.

— Оу, ағайындар!
Жәбірлемендер баланы,
Жәбірлейтіндей қайсыңа тиді залалы?!
Бұл да бір асау, құрық көрмеген құлын ғой,
Желісін үзіп, сендерден қайда барады.

Бара да қоймас, ұзай да қоймас сендерден,
Сендермен бірге тағдырын Тәңір тең бөлген.

Өз атын өзі ұрандағанның несі айып?
Аузына салып, періште шығар дем берген.

Жауына шапса өз атын өзі ұрандап,
Қолдамас па еді өлі аруақ түгіл тірі аруақ.
Есі бар тентек есейе келе ер болар,
Ерік беріңдер, неғыласыңдар бұғаулап...

Қарсы алдындағы қалқан боп тұрған Қабайды
Қаршадай бала сүйеніш, бәлкім, санайды.
Санайды дағы, қауымға тіке қарайды,
Жүрегін жеген сөзін айтпақ боп талайғы.

Күреңіменен атылып шетке шықты да,
Айғайлап тұрып, анықтап, нақ-нақ, ұқтыра:
— Дәрменсіз сорлы кедей-кепшікті бұқтыра,
Күшік тазыдай жылмандайсыңдар мықтыға!
Ата жауларың арқана, бәлем, шықты ма,
Әкелеріңнің көріне, бәлем, тықты ма!

Қызыңды сатып, қымызға мас боп жатыңдар,
Халықпысыңдар?!
Қазан аңдыған қатындар!
Қорқау қасқырдай бірісін бірі талаған,
Бірісін бірі тонаған, тозған пақырлар! —

Деді де, бала күреңіменен самғады,
Өз атын өзі ұрандауынан танбады.
Тетір де болса, тентек баланың аруағы
Шашылып жатқан ауылды тегіс шарлады.

...Кешегі аста Әлмерек бидің сөккені
Түкенің мүлде есінен бір сәт кетпеді.
Теріс айналып, шөкті де қалды шал байғұс,
Талақ етті де бүгіні менен өткенін...

* * *

Түке өлген.
Он сегізде Райымбек,
Жүрген жоқ әке өлді деп, уайым жеп.

Тіріге тізе бүгіп, бас имеген,
Тізесін бүктірмесе Құдайы кеп.

Білігі, бітімі де бөтен екен,
Бар күні мал соңында өтеді екен.
Ерін — жастық, тоқымын төсеніш етіп,
Белін шешпей, қисая кетеді екен.

Ел арасы дау-шарға араласпай,
Лоқ беріп, ағайынмен жағаласпай,
Қайсар болып, қатты боп өсті жігіт
Қатыгез құмға біткен қарағаштай.

Қанағат қып әкеден қалған малды,
Бөленнен ассам деп те қамданбады.
Бозбасы сауыққа да алданбады,
Бойында болсам деген қалды арманы.

Қалқалап, қадір тұтып естілерді,
Талайды түйді жігіт, өсті, көрді.
Қазақтарды жау шауып жатыр деген
Үзік-үзік хабарды естіген-ді.

Ойлап тұрса, сол жауы іргесінде,
Ойлап тұрса, сол жаудың түрмесінде.
«Айламен алдарқатып кеткен дұшпан,
Кім кепіл қайта шауып кірмесіне?!»

Қиын екен өмірдің сұраулары,
Ойланды балаң жігіт, біле алмады.
«Белінен дұшпан аттап баратқанда
Біздің ел неге қарсы тұра алмады?!»

Қайда жүр баяғыңның батырлары?
Бас қойып, неге ұранын шақырмады?!
Жігер тайып жігіттің жетесінен,
Сарқылды ма қарттардың ақылдары?!
Неге бірі садақ боп атылмады?!

Қойын сойып, қолдарын қусырды да,
Дұшпандарын жіберді ту сыртына.
Қақпа бола алмаған қайран елге
Қауқары жоқ күндерің құрсын мына!

Әзірге аман тұрғанға малы-басың,
Сауық пенен сайранға салынасың,
Қазақ жылап жатыр ғой, қазақ жылап,
Неменеңе жетісіп, қағынасың?!

Қайта шапқан жауыңды танығасың,
Құдайыңа шынымен табынасың,
Атамекен, жұртыңды сағынасың,
Бұралқы боп, жат жерде зарығасың.

Құланыңды бауыздар желіге айдап.
Құраныңның өртенер соры қайнап,
Қайда барсаң Қорқыттың көрі болып,
Қонысыңнан ауарсың «Елім-айлап».

Қайтсем екен?
«Аттан!» деп ағайынға,
Құрбандыққа басымды шалайын ба?!
Қабай жырау қайда екен, не дер екен?!
Ақыл сұрап көрейін барайын да».

* * *

— Арма, ата!
— Арнай келдім, батанды бер?
Қасыма баланды қос қатар жүрер.
Жол сілте, ақылыңды айт, қысылғанда
Аятым болсын менің атап жүрер.

Сырымбет әулетінен таралғамын,
Хангелді қасиетінен нәр алғанмын.
Әкемдей малжанды боп, өріс күйттеп,
Жарамас жабағы үйде қамалғаным,
Жанымды тұншықтырған бар арманым.

— Айт, балам,
Арманыңды айт, жасқанбағын,

Көріп тұрмын, көзіңнен шашқан жалын.
Не айтам саған, көл едім, көлшік болдым,
Көзі бітіп, суалған бастауларым.
Тыңдайын, арманыңды айт, жасқанбағын.

— Кенедейден көзімді ашқан жауым,
Еске түсіп, бойымды басқанға мұң,
Деген ой «жастығымды ала жатсам»,
Жоқтұғын менің мүлде басқа арманым.

«Арманда, балам, арманда,
Арманға толы жалғанда,
Армансыз, сірә, жан бар ма?
Армансыз жүрген жандарға
Алданбас, балам, алданба!
Арманда, балам, арманда,
Қапелімде, жауларда,
Ақырғы демің қалғанда,
Айрылып естен танғанда,
Ақырғы рет қарман да,
Арманда, балам, арманда!

Ақылымнан танғанда,
Азуымнан шалғанда,
Кәрі қойдың жасындай
Аз ғұмырым қалғанда
Неңдей ақыл айтармын?!
Ата жауың қалмақ-ты,
Ел-жұртыңды зарлатты.
Ата-қазақ ұрпағын
Аяқ асты қорлапты,
Аспаныңды торлапты,
Жазираңды шаңдатты,
Жазықсыз елді қандапты.

Жалғыз қайда барарсың?
Жауыңды қалай табарсың?
Ауызданбаған арланым,
Абайсызда шабарсың,

Айлалы жаудың алдында
Тұзаққа түсіп қаларсың!

Соңыңнан жұртың ермесе,
Қолының ұшын бермесе,
Дегеніңе көнбесе,
Ауызданбаған арланым,
Жауыңа жалғыз бармағын,
Қиылып қалар арманың!
Халқыңа хабар арнағын,
Аужалын түйіп, аңдағын,
Кекке соққан қанжарым,
Кетіліп жүзің қалмағын,
Жауыңа жалғыз бармағын!

Беліңнен бір-ақ аттаған,
Берекеңді таптаған,
Құлығын ішке сақтаған,
Құмырсқадай қаптаған
Жауыңа жөнсіз ұрынбай,
Ұрымтал жерден шап, балам!

Жауыңның күшін аңдамай,
Бетпе-бет ұрыс салмағай!
Ол көп тағы, сен азсың,
Опық жеп, балам, қалмағай,
Алды-артыңды барламай,
Орынсыз іске бармағай!

Тұтқиылдан лап беріп,
Томаға-тұйық шап келіп.
Жауыңның есі кіргенше,
Қара түнді қақ бөліп,
Ізінді жасыр жалт беріп.

Алды-артыңды аңғармай,
Айқаспай тұрып қорғанбай,
Қолайлы жерде қамданбай,

Ашкөзденіп, мерт болма,
Қораға түскен арландай!

Шабарынды білдірме,
Шаужайыңнан ілдірме!
Жекпе-жек күтіп, ділгірме!
Жер қайысқан жауынды
Жеңемін деме бір күнде!

Көзсіздік іске татыр ма?
Айласыз батыр батыр ма?!
Отырып қалар тақырға.
Күндіз ұйқтап, түнде жорт.
Қарасын Күннің батыр да,
Кегінді қайра ақылға,
Жалғыз жортып, шатылма.
Аттанып жар сал, ер ұлым,
Ел-жұртынды шақыр да.
Дүние — қоңыз, енші бер,
Соңыңнан ерген пақырға».

* * *

Бидің үйі,
Іленің жағасында.
Жақсы менен жайсаңның бәрі осында.
Қарасақал, ақсақал — алқалы топ
Алдына алып бір істі қарасуда,
Бірі көнсе, біреуі таласуда.

Бірі олай тартады, бірі былай,
Бірі өзінше патша, бірі Құдай,
Бір сәтте ұйып, бір сәтте іруін-ай,
Қазекемнің осы бір ырымын-ай.

Бірі әріден, білгенсіп, мысалдайды,
Бірі өзінше түңіліп, құшар қайғы.
Жүз лоқсып, жүректе запыранын,
Бірі іштен тынады, құса алмайды.

Бидің бағып біреуі қас-қабағын,
Бүлк етуден бишара жасқанады.
Бірде бәрі жабылып біреуіне,
Жемтік көрген бөрідей бас салады.

Екі ортаны біреулер аңдасады,
Жер ұшынан жеңгенмен жалғасады.
Бидің ығын қалайша табамыз деп,
Бір-бірімен жыланша арбасады.

Ұйқылы-ояу би отыр данасынып,
Қақ төріне қауымның дара шығып.
...Би билігін күтуде Райымбек,
Алып ұшып, жүрегі аласұрып.

Би дауысын бір сәтте кенеді де,
(Жұрт назарын аударсын дегені ме?!)
Қарт жырауға қаһарын атты келіп:
«Ылаң, дүбір саласың неге еліме?!

Атыспай да шабыспай тірлік құрып,
Тыныш жатқан жұртымды дүрліктіріп,
Арандатпай, жәйіңе жүрсең еді,
Иман сұрай Алладан, құлдық қылып.

Тіршілікке тірек қып дін-арманын,
Жақсылығын күтуші ек бір Алланың.
Кедей менен кепшікті айдап салып,
Келдің дағы сен, бейбақ, ылаңдадың!

Бас білмейтін байғұсты еліктіріп,
Қолтығына су бүркіп, желіктіріп...
Амал қанша, ұялам сақалыңнан,
Таспа алар ем жоңыңнан керіп тұрып!

Бет алыпсың, халайық, бұрылмасқа,
Қалауынды қақым жоқ ұғынбасқа.
Бір шартым бар «батырға» қоятұғын,
Жамыраспа, беталды шуылдаспа.

Басын тартпас, «батыр» ғой, несі кетсін,
Басын тартса, сөз басқа, есі кетсін.
Топ ішінен таңдаған атын мініп,
Мына жатқан Ілені кесіп өтсін!

Кесіп өтсін, қайтадан оралсын да,
Дуылдасқан дау-шарды доғарсын да,
Ақ күн тусын алдынан, тарта берсін,
Таңдап-таңдап елінен қол алсын да.

Шартым — осы!
Осыған шыдайсың ба?
Шыдамасаң тынасың, құлайсың да.
Болсаң сосын боларсың, қол бастарсың,
Алдыменен бағыңды сынайсың да.
Шыдайсың ба?
Бағыңды сынайсың ба?..

Оны да біл, құның жоқ суға кетсең,
Күнәлі өзін, жаныңды құрбан етсең!
Қайда жүрсең аманат бір Құдайға,
Аман-есен осынау сыннан өтсең».

«Болса, болсын, тәуекел, шыдап бағам,
Болашағым белгісіз сұрақ маған.
Өлсем өлдім, өзіме өз обалым,
Ахиреттен орнымды бір-ақ табам.

Қайда барсаң, бәрібір, кірерің көр,
Қабылдайды қойнына түнеріп жер.
Қапталына түсіріп күреңімнің,
Қамыс артып, жігіттер, жіберіндер?»

Жарлы менен жақыбай намысты ойлап,
Артып берді екі тең қамыс байлап.
Тілсіз жауға тірексіз тура тартса,
Жылым жұтып, жігіттің бағы ұшпай ма?

Райымбек мінді де күреңіне,
Келді өзенге, жетпек боп тілегіне,

Шым-шым қайнап, ширғаға шұбатылған,
Тылсым дүлей алдында — Іле міне.

Оңтайлау жер осы-ау деп өтпек еді,
Осқырынып күреңі беттемеді.
Жағада жұрт, жаны ашып, жамырасып:
— Қайтсаңшы, өлесің ғой текке, — деді.

Тұрғанда ашу, намыс, сезім арбап,
Токтасын ба, қауымның сөзін аңдап,
Қамшы басып күреңге суға атылды,
Өз есімін айқайлап, өзі ұрандап.

Көрі мен жас ұстасып жағаларын,
Жамырайды, білмейді не боларын.
— Кеш, аруақ, — деп, — тентекті, — жалынады.
Жаудырады иманын, тобаларын.

Артқан қамыс тірліктің белгісі боп,
Демеу жасап, жылымға бергісі жоқ.
Ақ айдыннан екі бас көрінеді,
Адамның да, аттың да өлгісі жоқ.
Күрең жүзіп барады өлгісі жоқ.

Жұрт назары — осынау ақ айдында,
Екі басқа еміне қарайды да,
Аруақтарды көрінен шақырады,
Талай аят оқылып, талай дұға.

Күрең менен жігіттің бағын ойлап,
Жалынады жағалау «а, Құдайлап».
Екі басты қақпақыл қағып алып,
Өлдеқайда барады ағын айдап.

Ағынменен күрең ат жалдап кетті.
— Кетті!
— Өлді! — жағалау зарлап кетті.
Бір кісінеп жануар жіберді де,
Ағын айдап, есен-сау ар жаққа өтті.

— Дауасы жоқ жан екен, оты жанған,
Ілесіндер осыған оты барлар!
Су жол берген батырға мен жол бермей,
Қамауда ұстап қыранды отыра алман.

Барындар, әкеліндер салға салып,
Сынайын сырттаныңды жауға салып.
Қияннан құйылып кеп, қиратсын бір,
Қатарын бөрілердің қан-жоса ғып.

Дауасы жоқ жан екен жаратылған,
Тұлпар екен тұғырдан дара туған.
Қамауда ұстап қыранды отыра алман,
Ұшсын, кетсін жай атып қанатынан..

Хангелдінің сауытын кигізіндер,
Қыннан алып, қылышын сүйгізіндер.
Сырымбеттің туының алдына әкеп,
Тәубе еткізіп, басын да игізіндер.

Шауламаған шабыты бала қыран,
Балалықпен қапыда қалары бар.
Баптап өзін, батырды қалауыңа ал,
Бас болғайсың балаға, дана жырау.

Қашанда би кесімі бір кесулі,
Көнсең де, көнбесең де, үйлесімді.
Білгеніңнен жаңылтып бидің десі,
Білдіретін кезі ғой білмесінді.

Би кесті.
Қара халық қабылдады,
Қару алып, қол жимақ қабырғалы.
Жорыққа әзірленіп жатты қауым,
Қасынан Райымбек табылғалы.

Ақтабан шұбырынды.
Ақтабан шұбырынды...
Қадарсың қайда барып тұғырыңды?!

Қазақ жері — алып бір қаза қазан,
Қазанда қайран жұртым қуырылды.

Ақтабан шұбырынды.
Қарғаған кім болды екен ғұмырыңды?
Жортпай тұрып, үйрендің жығылуды,
Шаппай тұрып, үйрендің тығылуды.

Ақтабан шұбырынды,
Ақ туың жығылулы.
Олақ қатын тоқыған алашадай
Өрмегіңнің арқауы суырылды.

Жөннатыңды жамсатып жау орнады,
Жатқаны анау өртеніп қара орманың.
Туырлығы туралып, тоқым болып,
Қаңқасы тұр қалқиып қара Орданың.

Ақтық байлап, табынып тал-қайыңға,
Өтті күнің, сор қатып маңдайыңда.
Кетті қымыз жауыңның таңдайыңда,
Кетті қызың жауыңның борбайыңда.

Ақыныңа, серіңе, батырыңа,
Туысыңа қимаған, жақыныңа,
Тұяғымен ор қазған тұлпарларың,
Тулап кетті жауыңның тақымыңда.
Нәлет айтып, кеш кірген ақылыңа,
Ана сүтің аузыңа татыды ма?!

Ертіс, Есіл, Жайық, Жем, Сағызға бар,
Бөрібір, пана болмас ауызға алар.
Бөрібір, моңғол шапсын, жоңғар шапсын,
Әйтеуір, қазақ алдымен бауыздалар.

Тобыл, Шу, Сыр мен Іле, Нұраға бар,
Арнасында наласы жылап ағар.
Қандай жаудың болса да қарауылы —
Қазақ байғұс.
Қалқайып тұра қалар.

Өзіңнің тұрмағасын уысында,
Өз жерің өзіңе жат, құрысын да!..
Жер шетімен шекараң шектелсе ғой,
Жатса ғой алып мұхит шығысында.
...Жалғанның жартысындай мынау өлкең
Кім білсін, сорың ба әлде ырысың ба?!

Пайдаланып былығың-шылығыңды,
Жауың кеп, шырылдатты шыбыныңды.
Жау да, өзің де ластап тұнығыңды,
Жаяу ұстап қолыңа құрығыңды,
Қайда босып барасың, қайда, қайда?
Ақтабан шұбырынды!
Ақтабан шұбырынды!!!
Ақтабан шұбырынды!!!

...Боса берген.
Артына қарамаған.
Өзіне жат өз жерін аралаған,
Тау қуысы, өзенді сағалаған.
Бірі барып құл болып Хиуаға,
Екіншісі орысты паналаған.

АҚҚУЛАР ҰЙҚТАҒАНДА

Поэма

I

Өзен де жоқ сыймаған арнасына,
Жылға да жоқ даламен жалғасуға.
Таста тұнған жаңбырдың тамшысындай
Қалай біткен мына көл тау басына?!
Мөлдіреді, қарайды қарға, шыңға,
Жалғыздықтан жамандық бар ма, сірә.

Қанша ғасыр өтті екен, қанша заман?
Қанша ұрпақ кетті екен, қаншама адам?
Қанша шырша өсті екен, құлады екен,
«Жетім көлге» қараудан шаршамаған?

«Жетім көлден» су ішкен қанша марал,
Қанша киік қалды екен сай-салада?
Қанатынан үзіліп ән-самала,
Қаншама аққу кетті екен — аңсаған ән?

Ортаймаған «Жетім көл», толмаған да,
Болған өмір ұқсайды болмағанға.
Сызат та жоқ бетінде, сызық та жоқ,
Айдынына аққуы қонбаған ба?!
Қызғыштары қиқулап, қорғағанда,
Сорлағанға ұқсайды, сорлағанға,
Шүрегейлер айдынын қорлағанда,
Көкқұтандар қанатын қомдағанда...

Беу, дүние-ай, аққулар оралғанда,
Айдын көлдің иесі жол алғанда.
Жетісіп бір «Жетім көл» қалушы еді-ау,
Тынушы еді-ау, теңселген қара орман да.
Таянғанда аққулар қонар маңға,
Басушы еді-ау байызын бар арман да!

Қанатынан аққудың балапандап,
Ән ұшатын сымпылдап таң атарда.
Сүйінші бер дегендей бір толықсып,
Сыбырлайтын «Жетім көл» Алатауға.
Тына қалып бұлбұл да жаға-талда,
Қарайтұғын айдынға, ақ отауға.

Таң мен күннің арасы таянғанда,
Таудың басы алаумен боялғанда,
Тірілетін таудағы бар тіршілік,
Қанатынан аққудың оянған ба?!

Көмейінде тәтті үні былай қалып,
Жаға-талда жас бұлбұл тұр ойланып.
Жетті аққулар.

Түгендеп «Жетім көлін»,
Жағалауда ұшып жүр шыр айналып,
(Бірден көлге қонбайды құлай барып).

Сондайтұғын, аққулар сондайтұғын,
Асығыстық оларда болмайтұғын.
Қомағай көкқұтандар секілденіп,
Жалп беріп, жағаға кеп қонбайтұғын.
Сондайтұғын, аққулар сондайтұғын,
Ақ мүсін айдынға кеп орнайтұғын.

Әлдилеп ақ төсінде, бермей тыным,
Ақ айдын ақ мүсінін тербейтұғын.
Бұл көлге мылтық алған саятшы емес,
Тірі жан аяқ басып келмейтұғын.
Аққулар аман-есен қайтқанынша
Суына «Жетім көлдің» шөлдейтұғын.
(Суымен сырқаттарын емдейтұғын).

Ұрпақтан ұрпақ алып жалықпастан,
Сондай бір дәстүр бар-ды қалыптасқан.
Заманнан заман өткен, жаңарған жұрт,
Аққуын айдын көлдің налытпастан,
Дәстүрін аттамаған, анық басқан.
Сондай бір дәстүр бар-ды жарық шашқан,
Бір ұрпақ бір ұрпаққа алып қашқан.

Қайсыбір қиын-қыстау ай, күндерде,
Шойрылтып, түссе дағы қайғым белге,
Алаңсыз аққуымды атпасын деп,
Жатқа да дастарқанды жайдым төрге,
Аққулар ұйқтағанда айдын көлде...

...Оралмады аққулар осы маңға,
Жылдар өтті, байғұстар шошыған ба?
«Жетім көл» жетімсіреп қала берді.
Арман-ай, аққуымен қосылар ма?!

II

Бала жатыр төсекте, албыраған,
Әке жатыр еденде, қалжыраған.
Түн күзетіп ана отыр, қос жанары
Шарасыздан шаршаған, жаудыраған.

Түні мынау тамыздың маужыраған,
Тауың анау шымылдық салбыраған.

Биік барып жаралған жер бетінен,
Сол байырғы «Жетім көл» келбетімен.
Айдынында аққулар ұйқтап жатыр
Сайдан соққан самалмен тербетілген.
Жер бетінде тыныштық, көл бетінде
Қауышыпты қара орман, көл де, түн де.

Бала жатыр төсекте күйіп-жанып,
Баласының ана отыр күйін бағып.
Қайдағы бір қатыгез, сұрқай ойлар
Миын қарып барады, миын қарып.

«Сарқытындай өлімнің қалған қарға,
Екеу болса, дүние-ай, арман бар ма!...»
Аракідік назарын аударарды
Төрт бүктеліп еденде қалған жарға.
Қауіптеніп түндерге, таңдарға да,
Үн шығармай іш құса, зарлауда ана.

«Мана, күндіз, тәуіп шал не деп кетті?!
Әлде өтірік, әлде шын демеп кетті...
— Аққуменен баланы аластандар, —
Деді дағы жәйімен жөнep кетті...»

— Тұрсаңшы, таяу қалды таң атуға,
Неткен жансың санасыз жаратылған?!
Манағы тәуіп шалдың айтқан сөзі
Ұмытылып кетті ме санатыңнан?
...Айналайын аққудың қанатынан,
Қайтеміз, ол да адамға бола туған.

«Жетім көлге» барып қайт таң жамылып,
Таң атқанша қалайда тауға ілік.
Біреулердің көзіне түсіп қалып,
Дүрліктірме жұртыңды, салма бүлік!
Кім білсін, мүмкін, бәрі жалған үміт...

Бас бағады шыршаның қалқасынан,
Қаруынан қолында қан сасыған.
...Ал аққулар,
Аққулар тарануда,
Сусып түсіп, су моншақ арқасынан.
Қарайды ана шыршаның қалқасынан.

«Сірә, сорлы жоқ шығар менен өткен,
Құлынымның қасынан неге кеткем?!
Ошақ қасы, от басы, көрмеппін ғой,
Дүние-ау, сен осындай керемет пе ең?!»

Ана отыр.
Озбыр ойлар қамалауда,
Қамалауда, әлдекім табалауда.
...Аққулар ақ айдынды қалдырды да,
Тартты кеп ана отырған жағалауға.

Шошымай шолжаң өскен батырларың,
Ана отырған шыршаға жақындады.
Көзі тұнған бейбағың, топ аққуға
Білмей қалды мылтықтың атылғанын.
Көздің алды көк түтін, ақыл жарым
Білмей отыр жаңағы тыныштықтың
Сүт ұйыған тегешін сапырғанын!..

Ию-қию көл маңы, астан-кестен,
Жер айналып, тау құлап, аспан көшкен.
Жаңғырығып, жар салып, жартастар тұр,
«Жетім көлдің» қайғысын бастан кешкен
Көріп-біліп, таныпты тастар да естен.

Алып аспан астына сыя алмай бір,
Айдын көлін аққулар қия алмай жүр.
Мөлдіреген «Жетім көл» көкке қарап,
Мөлтілдеген көз жасын тыя алмай тұр,
Айдын көлін аққулар қия алмай жүр.

Сан айналып, сұңқылдап ұшты дағы,
Сапар жолға мезгілсіз түсті дағы,

Бетін түзеп, батысқа бағыт алып,
Қарғыс атқан мекеннен күсті бөрі.
Тау жаңғыртып тамаша құстың әні,
Қош айтысып көлменен, ұшты бөрі.
Көл бетінде көлбеңдеп жаралы аққу,
Ұша алмайды, ұшпақ боп күш қылады...

Сыңар қанат сынық құс байлауда тұр,
Тағы бірі айдында жайрап жатыр.
Қан аралас қалқыған мамығымен
«Жетім көлдің» толқыны ойнап жатыр.
...Қасиетке оқ атып, жойған пақыр
Қалай алып кетерін біле алмастан,
Сүле-сопа, жағада ойлауда құр.

«Жетім көлден» сән кетті мана тұнған,
Аққу кетті, ән кетті қанатында.
Асқар-асқар таулардан асып өрі,
Шың-құздардың үн қалды қабатында.
Аққу әні естілмей қалатын ба?
Алатаудан үзілтіп, Қаратауға
Жаңғырығып жартастар таратуда...

III

«Жетім көлдің» басында жылқы жатқан,
Дөңге шығып, қарт тұрған жылқы баққан:
«...Апыр-ай, бұл кім болды таңсәріде
Көргенсіз көл басында мылтық атқан?!
Құстардың зәре-құтын шырқыратқан,
Неғылған қаныпезер құлқы қатқан?!»

Мылтықты атарлықтай көлге келіп,
Апыр-ай, жоқ еді ғой елде желік...»
Мылтық даусы, құстардың шулағаны
Шыдамын алды қарттың, бермеді ерік

«Бұл маңның адамы емес, сірә дағы,
Білейін, табайын да бір амалын.

Қаруы бар көззапқа құрықпенен
Ұмтылса, қалай қайрат қыла аламын?!
Жөн болар алыс тұрып сұрағаным...»
...Аққу үркіп, батысқа бет түзеген,
Қамшы басты атына, шыдамады.

Алыс тұрып, ақырды қыр басынан:
«Берекесін бұл жердің кім қашырған?..»
Өңім бе, түсім бе деп таңданады,
Көз алмай орамалды ұрғашыдан,
Көз алмай сүле-сопа тұлғасынан:

— Ей!
Кімсің?
Тірісің бе?
Жаның бар ма?
Аққуды неге атасың, арың бар ма?!
Тастағын қаруыңды, келгін бері,
Келгін бері, кеуденде жаның барда!

...Байғұс әйел үн-түнсіз жылап тұрды,
Қарттың үні мең-зең ғып құлаққа ұрды.
Қолындағы мылтығын құлаштап кеп,
Бөгелмей, «Жетім көлге» лақтырды.

Қартқа қарай ақырын аяндады,
Қарусызға қарт келді, аянбады.
...Көзінен жас, көңілінен зар төгіліп,
Болған жәйтті келіні баяндады.

— Әй, балам!..
Болмады ғой, болмады ғой...
Қасиет кетті көлден, сорлады ғой.
Тәуіптің айтқанының бәрі өтірік,
Атқа мін, ауылға қайт, олжаны қой!..

Мін атқа, қайт ауылға, тағат қыл да,
...Білмеймін, сор аттың ба, бақ аттың ба?!
Аққуға кезенерде, ырым жасап,
Тым құрса саусағыңды қанаттың ба?

— Әлек боп, арпалысып сор-қайғымен,
Жоқ, ата, жасамадым ондайды мен...
Жасымнан естігенім бар-тын еді,
Әйтеуір аққу атқан оңбайды деп...

— Солай, солай...
Аманат бір Құдайға...
Қай-қайдағы түседі құрғыр ойға...
...Ат басын шұғыл бұрып, тайып тұрды,
Қарт тастап нелер сұмдық сырды бойға.

Бәрі ұмыт: бақытың да, байлығың да,
Күлкі, шаттық, күйзелткен қайғы, мұң да.
«Жетім көл» жетімсіреп қалып қойды,
Бір өлі, бір тірі аққу айдынында...
Бар өмірден көңілі шайлығуда,
Байғұс ана еркінен айрылуда.

Әлденеден сұм жүрек сескенеді,
Аракідік әлдене ес береді.
Табиғаттың, таудың да, аққудың да
Байғұсқа болмай қалды еш керегі.
Келеді ана, сезбейді ештеңені.

Бай ұмыт, әлсіз жатқан бала да ұмыт,
Қайтқан құстай алыстап барады үміт.
Көліменен қоштасқан аққу үні
Құлағына келеді аракідік.

Өмір емес өмірі, қораштанған,
Байғұс ана тірліктен қалас қалған.
Келеді ана, қарабет қарақшыдай
Ел мен жерден біржола аласталған,
Аппақ нұрды көре алмай ақ аспаннан,
Түн-түнекте бейне бір адасқан жан.

...Абыр-сабыр, үй маңы дүрбелең-ді,
Алғаш ана абыржып, білмеген-ді.
Ат үстінен түсе алмай қатып қалды

Мелшиіп, білмей тіл мен үн дегенді,
Білмейді, қайда келді, кімге келді.

Өң бе, түс пе, әйтеуір, таласуда,
Өлі менен тірінің арасында.
Отырғандай «Жетім көл» жағасында,
Аққу жатыр көзінің шарасында.
Аунап түсіп атынан, үйіне енді,
Есіне алып ерін де, баласын да.
Өліп жатқан ұлына қарасын да,
Қалсын ана «Жетім көл» жағасында
Өлі менен тірінің арасында.

...Аппақ нұрмен шомылтып айналаны,
Ақ сәулемен айдынның ойнағаны
Көз алдында...
Құлақтан кетер емес
Таңда бұлбұл тамылжып сайрағаны,
Көз алдында аққудың жайрағаны.
Сыңар қанат, сынық құс — жаралы аққу
Өлі аққудан кете алмай айналады.

Ақ төсек — аппақ айдын, аққу — бала,
Жаралы аққу секілді жаттың ба, ана?..
«...Мына жатқан «Жетім көл», мына аққуды
Өз қолыммен өлтірдім, аттым жаңа...

Жоқ!
Мен емес...
Мен атпадым...
Кеше гөр, кешіре гөр, Жаратқаным?!»
Ғазиз ана, ербеңдеп екі қолы,
Жиылған жұртқа қарап алақтады.

Күледі, бірде жылап, зарланады,
Көкке қарап, бекерге қарманады.
Бірде үнсіз, мелшиіп тың тындайды,
Құлағында аққудың арман-әні.
Алдымен жұрт үн-түнсіз таңданады,
Қыбыр-сыбыр артынан жалғанады...

Бірде ана көкке жайды алақанын:
— Қазір, ботам...
Мінеки, таң атады...
Қазір, ботам, аққумен ұшықтаймын...
Жазыласың құлыным... балапаным!

Эпилог

...Сол кеткеннен мол кеттім, оралмадым,
Жерді аңсаймын...
Жалғыз-ақ сол — арманым.
Қиын екен қимасың екі бірдей
Көз алдында ғайып боп жоғалғаны...

Көрдің бе бір-біріне дөп келуін,
Бір қырсық бір қырсықпен шектелуін?
Балам-ай, мынау өмір-дарияның
Білмейсің қайда екенін өткелінің.

Аққулар...
Аңыз көп қой олар жайлы,
Көзіңмен көргеніндей бола алмайды...
Тек қана тыныштықта ұйқтайды олар,
Шошыса, екінші рет оралмайды.

* * *

Орнында екен «Жетім көл», жоғалмапты,
Ортаймапты, немесе тола алмапты.
Жағалауын жауыпты жасыл жалбыз,
Қасиетті аққулар оралмапты.

АРУ АНА

Поэма

Бас бәйге

Бір төбеде бір топ түр «а, Құдайлап»,
Бір төбеде бір топ түр «Абылайлап».
Мысық мұрт бағзы біреу «Аллалайды»,
Ала бесті тағдырын қабыл ойлап.

Ала бесті иесі — аты Құрман,
(Ол емес-ті бұл тойға шақырылған)
Жанын алған жатқанның қарашы еді,
Алты болыс Албанды запы қылған.

Қарақшы еді мал тапқан ат жалынан,
Қарғыс атқан өмірі қатпа қылған.
Жортып өткен Құрманның жолдарынан
Жойқын-жойқын әлемет ақтарылған.

Сұрапылдай сұсты еді суық тағы,
Бұрыс жолдан тағдыры бұрылтпады,
Құрақ ұшып Құрманнан қорқатұғын
Туған елдің сықырлап уықтары.

Мекені жоқ, елі жоқ тұрақ қылған,
Жерді төсек, жұлдызды шырақ қылған.
Кезбе өмірі делбе етіп кер кедейді
Кез келген қиырларға лақтырған.

Құрман сол той ішінде аялдады,
(Бәйге аттар оралуға таяу қалды)
Бай отырған төбеге бетін түзеп,
Көнігі көззәп бөрі аяңдады,
Барды да, байға былай баяндады:

— Байеке, озады атым, бәс тігемін,
Тұлпарыңды тұғырым басты менің.
Алты болыс Албанды дүрліктіріп,
Құнанында бәйге алған тас түлегім.

— О, сәуегей, әулие, көріпкелім,
Құдайдан құжат алып келіп пе едің?!
Қастерлеп, қанат байлап жіберсең де,
Тұлпардан тұғыр озбас, желікпегін!

Қайдан білдің ат әлде бап шабарын,
Қалай-қалай бөсесің, қатпа жаным?!
Жөнінді айтқын әуелі, елірме олай,
Қайдан жүрген пендесің, бәтшағарым?

— Жұртым — жер, руым — көк, далада өстім,
Қорлық көріп байлардан, нала кештім.
Бәс тігемін, байеке, бәйгемді бер.
Бәйгемді бер, озады ала бестім.

Бәс тігем де, қаласаң жамбы атамын,
Қиырға қой киікті, қандатамын.
Шығаршы шымыр дене палуаныңды,
Аяғыңның астына аунатамын!..

Атып тұрды құр белбеу, саптама етік,
(Алып ұрып, кетпекші аттап өтіп).
Апыл-ғұпыл Құрман да ұстай алды,
Қолын қару, кеудесін қақпақ етіп.

Қос дүлей ұмар-жұмар түйдектелді,
Сығады қабырғаны күйреткелі,
Бай намысын қорғаған пақырыңды
Әп-сәтте-ақ Құрман-пері илеп берді.

Алып ұрды алдына, шыдатпады,
Жолбарыстай атылып, бір аттады.
Қыз-келіншек қымсынып, бетін шымшып,
Мәрт жығылған палуанды ұнатпады.

Барлық назар Құрманда, таң көреді,
Сүмбедей сұңғақ бойлы, паң денені.
...Осы сәтте ойпатта үздік-создық
Шуатылған шудадай шаң келеді.

Жұрт дүрліге ойысып, ұрандады,
Аруақтарын шақырды, тұра алмады.
Қою шаңнан үзіліп жалғыз қара,
Жалғыз дара ойнақтап, қылаңдады.

Жалғыз қара үзіліп суырылды,
Қара жолдың апшысы қуырылды.
Айтып-айтпай не керек, сол бәйгеде
Тұлпарлардың енесін тұғыр ұрды...

Дүрліктіріп, таңданып рулы елді,
Ала бесті сөреге бұрын келді.
Бай алдында ала атпен ойқастаған
Жұрт жабыла қарап жүр жырынды ерді.

— Байеке, бәйгем қайда, атым келді,
Бас бәйгені байлану — қақымда енді.
...Бұғыбай нөкерлерін жиып алып,
Өзара сөйлесуді мақұл көрді.

— Жолаушы тойсын менің жұғыныма,
Қыз бермеймін кедейдің тұғырына.
Сары атанды бас қылып мал беріндер,
Жетер сол да пақырдың ғұмырына.

Жалғыз атты жолаушы қара қасқа
Адуынды неме екен алақашпа.
Еліме күшік күйеу болам десе,
Атын әкеп байласын мама ағашқа.

Жақыным болам десе жатсынбаған,
Астындағы Аласын сатсын маған.
Құйын қуған келімсек кер-кедейді
Аласы асыра деп тапсырмаған!

Есітіп мұны Құрман жалынбады,
Жалынбады және де қабынбады.
Сипай соққан самалға бетін төсеп,
Ала аттың арқасында дамылдады.

«Байекеңе айт, естісін, Құрман атым,
Зауқым жоқ заңды олжадан құр қалатын.
Табиғаттың тауда өскен тағысымын,
Тақыр кедей мен емес құл болатын.

Кесір бай кесе алмайды қанатымды,
Бар малына бермеймін ала атымды.
Заңды олжамды алдыма тарт көлденең,
Байыңа айт, тауыспасын тағатымды».

Сұр қашты хабаршыдан сумаңдаған,
Сыбыр мен үрей жетті «Құрмандаған».
«Құрман» есім құлаққа тигенінде,
Байдың да мысы құрып, тұр қалмаған.

«Байеке, екі айтпаған тұқымыңыз,
Төніп тұрған түлейді тұқырыңыз.
Жетім қызды артына мінгестіріп,
Қызыл көзді пәледен құтылыңыз.

Елден безген есерсоқ, соқпа құрғыр,
Арыстандай айбат қып шапқалы тұр.
Қарғап қойған Құдайдың шатпағы бір,
Ала атыңмен адасып отқа кіргір...»

Талқан болды Бұғыбай тас камалы,
Жұлқа тартып тәсбиғын тастады әрі.
Жеңіп алған жеңдетке бас бәйгеге
Қыз беруден қалмады басқа амалы.

...Тамашалап тобыр топ дуылдайды,
Қол ұшын беріп біреу бұрылмайды.
Ей, өлепат ит өмір, естисің бе?
Торға түскен торғайың шырылдайды.

Көзің қайда, көк аспан, көремісің,
Жарылсаңшы, осыған көнемісің?
Қара құс кеп қарлығаш балапанын
Қағып кетіп барады қорегі үшін.

Ар-намысы жаншылып, қараң қалып,
Зарлайды он бес жасар Жамал налып.
Туылмаған нәресте!

Мінгестіріп,
Бір жырынды барады Анаңды алып.

Өмірге келме, сәби, шақырмаймын,
Шықпаған Күнім болшы, аһ ұрмаймын.
Қарақшыға мұрагер болғаннан да
Қанымда қалғаныңды мақұлдаймын.

Қара жер жемсауында нала барда,
Осылай құс іледі қара қарға.
Сор-Жамал сорасы ағып, зарланады,
Заңына замананың шара бар ма.

— Ағажан, ажыратшы ақ-қараны,
Жетімек ем — өмірдің ақ табаны.
Арыздасып қалайын атыңды бұр,
Артымда сорлы бауыр қап барады.

Кеше ғана екеуіміз гүл қарап ек,
Ағажан, анау қырға бір қарап өт?
Болайық біріміз — құл, біріміз — күң,
Ағажан, екеуімізді бірге ала кет?

Ағажан, солай бұршы атың басын,
Артымда қап барады ақылдасым.
Шер жүрек, шерменде бір ғазиз еді,
Қуарып, құса кешіп, аһ ұрмасын,
Ағажан, солай бұршы атың басын?

Қыз даусын Құрман тыңдап желкесімен,
Зекиді оқта-текте келтесінен.
Қос құлағын қайшылап ала бесті,
Қояндайын жымады жер төсімен.

— Тәйт әрі, неткен ащы сұм дауысың!
Мен бе екен жыртатұғын күң намысын?!

Берілмеген қос құлақ ер жігітке
Әйелдің бақырғанын тыңдау үшін.

— Өз-өзінен таусылып өшкені не?!
Анаң қыз, атаң ұл боп өспеді ме?!
— Ағасы нес-с... Әлде сол әке-шешен
Бірі ерім, бірі әйелім деспеді ме?!

Қашаннан қас әдетін ұмытпапты,
Қарақшы жатағына суыт тартты.
Қыза-қыза өртеніп, шоқтанған Күн
Нарттай жанып, батуға жуықтапты.

Сарыла ойлай-ойлай иі қанған,
Түншықты Жамалдағы тұйық арман.
Күн батты. Ал батыста талауранып
Тапжылмай жатып алды ұйыған қан.

Ауыздықпен алысқан ала бесті,
Апырай, қайда сенің қараң өшті?!
Құзар тау, құлама өзен, ну қарағай,
Сыпырып сай-саланы самал есті.

Бұлықсып былдыр бұлақ сайда аунады,
Бұралып бұйра талдар Айды алдады.
Қарағай сыбдырымен қалғып-мүлгіп,
Суып тұр ала бесті байлаудағы.

Шыңыраудан үн шықты шырылдаған:
— Өлдім-ау.. өлдім... апа... Күнім қараң!..
Қарақшы, сұм қарақшы... затың күрсын!
Өлдім, апа... естімей жатырмысың?..

Ай кетті бір орнында шыр айналып,
Тояттап төбеде отыр құмай барып.
Әлгіндегі жап-жасыл ашық аспан
Әлемет боп барады лайланып...

Сәбилік сөнді... тауда қала берді..
Ей, өмір, балаң емес Жамал енді!

Арман-өмір, аманат тек өзіңе,
Алдыңа ашулы Ару-Ана келді!

Құзда

— Үш жыл өтті, бас ием, тұтқындадың,
Өміріңнен еш дерек ұқтырмадың.
Бөлтіріктей бағасың бейбағыңды,
Ұрлап әкеп жазықсыз жұрттың малын.

— Жап аузыңды! — деп Құрман шатынады —
Қатын деген пенденің ақымағы...
— Сабыр, сабыр, жарқыным, қаласаң жұт,
Сен бір атан, мен шөлдің жапырағы.

Жалмарсың да жұтарсың, тұрыппын ғой,
Жас күнімді көрі еттің, суыттың бой...
Тағдыр қосқан Тәңірім емес пе едің,
Адамша тілдесуді ұмыттың ғой..

Жалтармаймын, жарқыным, жалақтама,
Көретінім сені мен ала ат қана.
Мен де өзіндей адамның баласымын,
Теңгермейсің көлдегі шабаққа да.

Елің бар ма, өміршім, елің қайда?
Ел-жұртың, дос-бауырың, теңіңді ойла.
Қашанғы қарақшы боп күнелтеміз,
Адамша күн кешейік, белің байла.

— Сендей заржақ көрсемші бұл жасымда,
Апырай, іштен оқып туғансың ба?!
Сәби керек! Тек сонда жөн түзеймін,
Тумаған тұл қатын да ұрғашы ма!

Нөсері жоқ дауылдай бүрқанасың...
Перзент керек, және де ұл табасың!
Тағдырымды тау-таста қуалаған
Атам қазақ менен де ұрпақ алсын!

Елім шетін көремін қай бетіммен,
Жапа шегем, жан күтем айла етумен.
...Ақ патшаның ордасы опат болып,
Бү күні шаруа күйреп, бай кетілген.

Осы еді сенен бүккен сырым ғана,
Босуда елің Қытайға, Қырымға да,
Аңысын андиық та, күн кешейік,
Сөзінді маған енді шығындама.

* * *

Төртінші қыс таудағы үңгірдегі,
Ай сығалап, нұр шашып, Күн кірмеді.
Төртінші рет тұншығып мұз астында,
Бұлықсыған бұлақ-күй күмбірледі.
Төрт жыл болды тау-пері тарлан үкі
Таста отырып, тапжылмай міңгірледі.
Төрт жыл өтті, ал Жамал дым білмеді.

Ахиреттей аяз тұр жалаң қағып,
Үңгіріне қисайды Жамал барып.
Жолбарыстай тояттап Құрман жатыр,
Жортуылы жаздайғы тамамдалып..
«Осы үңгірде мың рет өксідім-ау,
Осы үңгірде мың рет арамдалып.
Еркек біткен егер де болса осылай,
Жалғандағы неғылған жаман халық.

...Өлтіріп қашсам ба екен...

Қайда барам?..

Қарсы алар ата-анам жоқ аймалаған...
Жөн сілтеп, жол көрсетер бір пенде жоқ.
Әлде су, әлде құзда, сайда қалам.

Ақ патша дегені кімі тағы?!
Құдай білсін, өзіндей ұры тағы...
Ой, сұмдық-ай, пенделер жұмыр басты
Қалайша елі-жұртын ұмытады?!

«Босуда елің Қытайға, Қырымға да?!» —
Деді-ау маған, ой, тоба... зұлым жаңа.
Аң мен құс, аждаһаның мекенінде
Өлем бе жабайы боп шынында да?!

Жалған-ай, тынысымның тарылғаны-ай!
Бақытсыз басым қара жамылғаны-ай...»
Қалғып кетті.

Келеді шынға өрмелеп,
Шатынап шанағынан жарымжан Ай.

Құзар тау, құлама құз, боз жотаны
Астына ап аяз-бейбақ боздатады.
Сайларда сайтан-боран көкпар тартып,
Көкесін қорқыныштың қоздатады.

Құздарда пері жортып, жын аунайды,
Шынарда тозақ оты алаулайды.
Бораннан сауға сұрап қарағайлар,
Жезөкше келіншектей бұрандайды.

Жарқ етпей жанындағы асыл үміт,
Жалт етпей жанарында жасы бұғып,
Тотысы иесіз таудың ерке бұлақ
Қалыпты мұз астында жасырынып.

Сетінеп бара жатыр түн жиегі,
Ақ басын Ата тау да түнге иеді.
Үрейлі үңгірдегі май шам ғана
Үмітсіз аурудай ілмиеді.

Хандайын тояттаған ханшасынан,
Қорылдап Құрман жатыр шалқасынан.
Кеңсірігін кенеп бір жібергенде,
Демімен тас үгіліп, шаң шашылған.

Үстіне асқар таудың тасын үйіп,
Жамал жатыр жаны — өрт, басы — күйік.

Заман-ай, өлі ұйқының өзінде де
Қалыпты Тәңіріне басын иіп.

Ала ат тұр, ұйқылы-ояу, күркешікте,
Ол да тұтқын, басы байлау, кілт есікте.
Қара тағдыр үшеуін ұмар-жұмар
Әкеліп қамағаны-ай бір тесікке.

Таң атты, Күн де шықты құлақтанып,
(Тіршілік өз міндетін жүр атқарып).
Жылайды қапастағы қайран бұлақ,
Қайырымсыз әлдекімге мұң ақтарып.

О, таулар, таулар, таулар басы бұлт,
Тындың ба түні бойы тасың ұлып?
Түнімен асыр салған перілерің
Қалды ма шың-құзыңа жасырынып?!

Түнде ғана тұр едің сұрапылдай,
Тасың қалған қалайша уатылмай?!

Енді, міне, аязың аппақ шыны
Мандайдан шертіп қалса сынатындай.

— Ал, қатын, мосыңды іл, асыңды қой,
Тысқа шық, түнгі әлемет басылды ғой.
Не деген бетпақ еді салдақы түн,
Адамның берекесін қашырды ғой.

Тұр, қамда тірлігіңді, жарамайды,
Жатқанды Алла пендеге баламайды.
Асың әзір болғанша, мылтығымды ап,
Бір аралап келейін қарағайды.

Ыққан аң түнгі дауыл түнегінен
Паналайды тоғайды, білемін мен.
Бұйрық болса, сергітк жас сорпа ішіп,
Сыбағамыз бар шығар бұл өмірден.

Жамалға қарады да қиық күліп,
...Ол кетті бердеңкесін иыққа іліп.

Жамал бейжай, көтерді өзер басын,
Ұйып жатып төсекте, ұйып тұрып.

Түн өтеді, қайтадан күн келеді,
Күн өтеді, тағы да түн келеді.
Ғазиз Жамал төсекке сүт боп еніп,
Айран болып ертесі түрегеледі.

Ол байлаулы құлын-ды желі-күнге,
Екіталай енші жоқ ерігінде.
Жанын жеген жалғыз ой Жамалдағы:
«Осы мен тірімін бе, өлімін бе?!»

Ойлайды да өзегі өртенеді,
Өзіне өзі ібіліс, жеркенеді.
Ғазиз жанның өткені бүгін болып,
Бүгінгісі сорлының ертеңі еді...

Толғақ

Болар-болмас желбіреп боз жалауы,
Шың басында бір нүкте қозғалады.
Талма түсте талаурап өртенген Күн
Сексеуілдің шоғындай қозданады.

Өшіріп, өмір дейтін шырай қалып,
Бас имекші өлімге құлай барып.
Тау тағысы пендені күзеткендей,
Төбесінен төнеді шыр айналып.

Құз жартастың құлама қиясында,
Балапандар шулайды ұясында.
Шыныменен, ей, Жамал, мына өмірді
Ажалдың ақымына қиясың ба?!

Қарашы жан-жағына ғажап қандай,
Бар тірлік саған қарап наз атқандай.
Тыйыл мынау ойыңнан, тиянақ тап,
Албастыға — ажалға мазақ болмай.

Қарашы анау масаты сай-саланы,
Саған қарап, күнәсіз жайқалады.
Саған арнап, ей, Жамал, сезесің бе,
Сан рет бұлбұл әнін қайталады?

Қара орманға қарашы қалғып тұрған,
Қайырымдылық күтеді барлық қырдан.
Сіңлің — бұлақ, әнеки, жылай-жылай,
Сыңғыр үнін сылқ үзіп, қарлықтырған.

Болар-болмас желбіреп боз жалауы,
Шың басында бір өлім қозданады.
Шың басында, Ананың құрсағында
Басталмаған бір өмір қозғалады.

Бір өмір тұр құрсақта оянғалы,
(Опат болды Жамалдың ой-арманы).
Құшағына құз қанша тартқанымен
Екі бірдей өмірді жоя алмады.

Ақ кебінін ажалдың жамылмады,
Ақ шырағы өлімнің жағылмады.
Қайта оралып ғайыптан ғазиз Ана,
Жатағына келді де, дамылдады.

Құрман отыр, отыр ол сесі биік,
Құрап отыр жас талдан бесік иіп.
— Жарқыным, неменеге тұнжырайсың?
Ұрыдан ұрпақ қалса несі күйік?!

Несіне түнересің, аһ ұрасың?!
Түнерме, тұңғиыққа батырасың.
Қиядан қыранымды ұшырмасам,
Қара жер қарс айрылып қақырасын!
Несіне түнересің, аһ ұрасың?!

— Белгілі енді сенен айнымасым,
Ей, батыр, қашан маған қайрыласың?

Енді маған ел шетін көрсетпесең,
Менен де, сәбиден де айрыласың.

Қарама ондай кейіппен ұнатпаған,
Ит емен босағанда шуақтаған.
Иесіз таудың елігі емеспін ғой,
Кез келген жыраларда лақтаған.

* * *

Ғашық етіп ғаламды келбетіне,
Жаз жамырап болған кез жер бетіне.
Аспанның астындағы алып бесік
Асқар тау абдырап тұр тербетіле.

Жалаң аяқ самал жүр сай-салада,
Шыңылдаған шыңдар бір қайсар аға.
Бұлдыраған бұлақтар — бұйығы іні,
Жасыл өңір, жалпақ жаз — жайсаң Ана.

Бұл аймақтан Күн нұрын аямайды,
Сағым болып желпиді, аялайды.
Жер бетінде тыныштық болса егер,
Осынау тауға келіп саялайды.

Шыңдарында найзағай дамылдаған,
Құздарында қорқыныш мамырлаған,
Талма түсте тау-ару ұйқыдағы
Боз көрпесін бойына жамылмаған.

...Талма түс...

Тастөбеге Күн шығады,
Тар үңгірде әлдекім тұншығады.
Ет жүрегін Құрманның езіп ұстап,
Арын келіп әлдене шымшылады.

Ол үңгірге беттейді, бата алмайды,
«Әрі кет!» — деп ары оны бақандайды.
Берекесін қашырған берместердің
Берен-мылтық, мінеки, от алмайды.

Құрақ ұрып Құрман тұр, елендейді,
Құлын даусы Жамалдың бебеулейді.
Ол өмірден түскен бір пенде еді ғой,
Пенде еді ғой... Апырау, неге өлмейді?!

Фазиз Жамал құлындай шыңғырады,
Құз шатынап, талықсып, шың жылады.
Бебеулеген бейбақтың беймаза үні
Тас жігерін Құрманның құм қылады.

Бір түседі атынан, бір мінеді,
(Не сыйлайды тағдыры, кім біледі?!)
Тайыншадай теңселіп тентек болған
Телміреді, бір сәтке ділгіреді.

Бір дел-салдық басып тұр тау-алыпты,
Бар тыныштық осында қамалыпты.
Құжыр-құжыр жартастар ұмсынады,
Ұғатындай ұлы бір жаңалықты.

Самал да жоқ сайдағы сыбырлаған,
Қалт кідірді құрақ та қыбырлаған.
Құздан құзға сол сәтте жаңғырығып,
Үні шықты сәбидің шырылдаған.

Таң-тамаша табиғат аңырады,
Таң-тамаша таудың да тағылары,
Құрбысының үніне құлақ асып,
Қуанып тұр арқардың ақ лағы.

«Иә, Алла, көрдім бе, көрмедім бе?!
Иә, Тәңірім, бердің бе, бермедің бе?!
Шырылдаған үніңнен айналайын,
Шыныменен өмірге келгенің бе?!

Қызым болсаң, қырымда құралайсың,
Ұлым болсаң, ұлы бір мұрадайсың.
Естисің бе, есі жоқ, ей, дүние,
Менен неге сүйінші сұрамайсың?!

Қызым болса, қырмызы қызғалдағым,
Ұлым болса, түнекті бұзған жалын.
Бақытыңды осы бір, ей, дүние,
Қи маған, қырын қарап қызғанбағын!»

Шарасында шатынап, көзі жайнап,
Көңілінде дауыл тұр, сезім ойнап.
Алақанға арманын алды дағы,
Өзі кесті кіндігін, өзі байлап.

Жаба қойып бетіне орамалды,
Жамал тынды, тым-тырыс бола қалды.
Құрман жалғыз жейдесін дар айырып,
Қуанышын күндақтап орап алды.

«Қашан менің тағдырым тыным көрді,
Қан қақсатқан бөрі едім рулы елді.
Ұрпағым бар, дүние, енді менің,
Естисің бе, ей, өмір, ұлым келді.

Жалғыз едім таста өскен шыршадайын,
Жабырқаушы ем дауылда сынса қайың.
Су боп кетпей неге тұр қос шырағым,
Ну боп кетпей неге тұр қу самайым.

Жанарыңнан айналдым, жаным Жамал,
Жарым болып, мәңгілік жанымда қал!
Келешегің, бақытың келді, міне,
Көгершінім, көтеріл, қабылдап ал.

Шолпаным боп шоқтанған таң атарда,
Ақ қанатты құсым бол алақанда.
Тәңірім бол табынып, бас иетін,
Ұшып шығар ұя бол балапанға.

Жапырақсыз, бұтақсыз қу бас едім,
Жалғыздықпен жалғанда сырлас едім.
Ей, дүние, неге сен қуанбайсың,
Күйің келмей күйігіп тұр ма сенің?!»

* * *

Арқандаулы ала тұр шыбындаған,
Күйбең-күйбең Құрман жүр қыбырлаған.
Көкейінде бір ой жүр шымырлаған:
«Адам тек азап үшін туылмаған,
Өмір жоқ өң өзгертіп құбылмаған.
Өкінішпен өткерген сәттерім-ай,
Өмір, сенің өзіңнен құнымды алам!»

Алып келді ала атты арқандағы,
(Қабыл болсын қашанғы қарт арманы).
Бердеңкесін соққылап қара тасқа,
Ұңғысын уатты да, талқандады.

«...Жанып барам, Жамалжан, жанып барам,
Қарақшы деп ат қойды халық маған.
Қарабет боп мәңгілік қалсам дағы,
Екеуінді еліме алып барам!»

Солай бастап сезімі қаралы ерді,
(Қандай жаза болса да бара көрді)...
Құлазыған құзар тау бөркін бұлғап,
Қоқыс үңгір қоштасып қала берді.
Өз өмірін өткерген өгей Құрман
Өзге өмірді еліне ала келді.

«Қан қақсатқан кешегі рулы елді,
Мекендеген тау-тасты жырынды еді.
Қаласандар, қағындар, басым міне,
Есенбісің, ел-жұртым, ұрың келді...

Қандай менің аяйтын тағдырым бар,
Суға тастап, я отқа жандырындар.
Тек бір ғана тілегім, ағайындар,
Ұрпағымды артымда қалдырындар!

Алдыңда тұр, ағайын, қаңғыбасың,
Қаласандар, мінеки қанды басым.

Аманат қып араңда қалдырамын,
Жаңа өмірдің жазықсыз қарлығашын...»

— Салтанат құрмағанмен салқында өсіп,
Алтын бесік ел іші, алтын бесік.
Жаңа өмірді біз осылай бастап едік,
Тентегімнің қылығын халқым кешіп.

Қалғамыз жоқ опық жеп, ойрандап оқ,
Бай да жоқ, басымызда байлау да жоқ.
Ел қатары күнелттік еркімізбен,
Егін салып, мал бағып, жайлауда боп.

Төрік етіп бар күшін, бар амалын,
Орындады ол елінің қалағанын.
Қайта туған, өмірге қайта келген,
Жер қайыспай қайыспас қара нарым...

Эпилог

— Ана, армысың!
— Уа, бар бол, балам, саумысың?
Сәл сабыр ет, қарағым,
Інішегің қалғысын.

Далада өскен емес пе бабаларың,
Талпынады далаға інішегің.
...Пай, пай, қандай мына бір самала күн!
Есен-саусың, қарағым, тыныш елің?..

Сайрады жасыл бақтың кенті — бұлбұл,
Уыз сәби ұйқыда елтіді құр.
Тентек-самал әжейдің шәйі жаулығын
Бүлк еткізіп, абайлап желпіді бір.

Жапырақтар жайылған алақандай,
Жәудірейді бұтақтан, тағат алмай.
Жасыл жәннат. Ақ үрпік әжей отыр,
Ұядан жаңа шыққан балапандай.

Саялатып самал тұр жасыл бақты,
(Ақ жаулығы әжейдің қасын жапты.
Көрілікке әлі де бас ұрмапты,
Ақша жүзін әлі әжім жасырмапты).

Мен де отырмын, алқызыл айналам гүл,
Айналам гүл. Жалпақ жаз. Жайнаған нұр.
Салауатпен сал-әжей жалт қарады,
Қос жанардың қуаты таймаған бір.

— Оңаша осы баққа күнде келем,
Балам, сені осыннан күнде көрем.
«Түсі жылы, түңілме» дейді ғой жұрт,
Түсің жылы бала екен, білмеген ем.

— Күнде түсті осында өткеріп ем,
Мен де сізді осыннан көп көріп ем.
Үлкен адам болғасын, сәлем беріп,
Парызымды өтейін деп келіп ем...

— Күнде осыннан шұбырып ел де өтеді,
Қалмаған-ау кішілік елде, тегі...
Жөн-жөн, балам, әмәнда осылай бол,
Сәлемдесіп жүргенге нең кетеді?!

...Әңгімеден әңгіме қозды-ай дерсің,
Сері-самал теректі қозғай берсін,
Әлдеқайда асыққан жүрдек пойыз
Ботасы өлген інгендей боздай берсін...

Уыз-сәби ұйқыда балбырасын,
Жайып құшақ жәннат-бақ албырасын.
Ертегідей өмірін еске ап әже,
Ет жүрегі езіліп, қан жыласын...

(Сауал қойдым әжейге тұрған бойда):
— Құрман ше, Құрман... әже, Құрман қайда?
— Оқ тиіп, қан майданда қайтыс болған,
Соры бір арылмаған қу маңдайға...

Сол тұңғышым осында дәрігер-ді,
Қалғандары, қайтейін, бәрі де өлді.
Қайсыбірін айтайын, қалқам, саған,
Білесің ғой кешегі әбігерді...

Мынау біреу немерем...

Қарғам менің!

Шүкіршілік Аллаға, арманда едім.
Айта берсе, қалқам-ау, арман көп қой,
Бұл өмірде армансыз жан бар ма еді...

МАЗМҰНЫ

Қастерлеп-қадірлейтін қазына 5

Өлеңдер

«Армысындар, достар!» кітабынан

Бесік басында	7
Күзетші	8
Сәби-ана	9
«Тау өзені тентек қой, тасып жатыр...»	10
Армысындар, адамдар!	11
Күй қалса ғой	12
«Кең дүние, төсінді аш, мен келемін...»	13
«Міне, тағы ашу келіп, алқымыма тығылды...»	13
Жұмыстан соң	14
«Жүр, досым, аяңдайық баққа қарай...»	15
Отыздан асып барамын	15
Жұмбақ	16
Махаббат диалогы	17
Хат	17
Жырласам ба екен	18

«Қарлығашым, келдің бе?» кітабынан

«Кем болып жаралғам жоқ мен ешкімнен...»	20
«Қарлығашым, келдің бе, қаршығадан сауымысың?...»	20
«Бұлқынып жатыр...»	21
«Шау тартып қалыпсың-ау, қайран шабыт!...»	22
«Санаулы күн...»	22
«Жүрегімде жүргені-ай бір қауіптің...»	23
«Әке, сенің тастап кеткен мұранды...»	24
Майгүлге	24
«Тағы да күз, тағы, міне, сары таңды ұзақ түн...»	25

«Қаздар қайтып барады мекеніне...»	26
«Ат суара барғанда жылғаға мен...»	26
«Ғашықпын!..»	28
«— Бала едік, ә?...»	29
«Қарғам-ау, қайдасың сен, жүрсің бе есен?...»	29
«Көңілге ән, көгімдегі Күн көруші ем...»	30
«Сенің көзің түпсіз терең тұңғиықтан жаралған...»	31
Алатау, ассалаумағалейкүм	31
«Оңай сөз ғой «Отанды сүйем» деген...»	32
«Ауыл түні бозғыл, торғын, мақпалдай...»	32
«Жұтайыншы елімнің таза ауасын...»	33
«Көтеріп шаңын көшенің...»	34
«Токта, ботам!..»	35
Бәсіре	36
«Дүркіреп тұрған көктемде...»	37
«Жоқ күндерім бар күндермен өтеліп...»	37
«Заулап өткен заман-ай құр аттайын...»	38

«Мавр» кітабынан

Әттең, шіркін!	39
Таудағы нөсер	40
«Құмған алған...»	40
«Жасасаң қайыр...»	41
Қайран жеңгем	42
«Қазынам бар...»	43
«Иек артқан теңізге мүйістейін...»	44
Әбділдаға	44
«Туады, туады әлі нағыз ақын...»	45
«Япыр-ай!..»	45
«Шалғынның жүзін жанытып алып қарттарға...»	46
Арманың бар ма?	47
«Жігіттер, демалайық тауға барып...»	47
«Тымырсық күндей...»	48
«Саршұнақ аяз...»	49

«Дариға-жүрек» кітабынан

Поэзия	51
Көктем де келер	52
«Көңілсізсің, көңілің қаяулы ма?...»	52
«Қадірлі дос!..»	53
Жүр, қалкам	53
Сен қартайды дегенге	54
Құрдастарға	55

«Тұрсын солай, болсын солай бәрі де...»	55
«Батар күн...»	56
«Санаулы менің сағатым...»	57
«Біреулерді мерт қылып аламын деп...»	57
Сыбағам қайда?	58
Өмір дейтін	59
«Сусыны жоқ жолаушыдай кезерген...»	59
Ақынға	60
Шаршадым білем	61
Автограф	62

«Аққулар ұйқтағанда» кітабынан

Өмір	63
«— Бір адам өлсе...»	64
Қыстауда	64
Асығу керек	65
Үш бақытым	66
Қырықыншы жылдардағы бесік жырынан	67
Құрғақшылық	68
Ақ кимешек көрінсе	69
Шеше, сен бақыттысың	70
Жайлауға барар жолда	71
Сен әлі тірі ме едің?	71
Сен менің	72
«Алдынан терезенің жүріп өттім...»	73
Мен — өзіңмін	73
Көрмесем екен	74
Көрсем деймін	75
Естелік	75
Жас өмір, саған өкпем жоқ	76
Мен таулықпын!	77
Сәби болғым келеді	77
Маған, құрбым, кектенбе	78
Бәріне де түсінем	79
Қайран, бауыр	79
Өмір деген біреу бар	80
Мұң басқанда	81
Емханада	82
Көзің нұрсыз дейсің сен	82
Бетховен	83
Қара өлең	84
Қайдан білсін	85
Атама	86

Жаздың таңы	87
Іңірде	87
Бозқараған	88
Айхай, көктем!	89
Жаз да жетті	90
Ая мені, ардақтым	90
Сарыала қаз оралды	91

«Шуағым менің» кітабынан

Күн ұшып келе жатыр	93
Жыл өтті	94
«Сен шақырсаң, мен бармай...»	94
«Суық күз сұрғылт...»	95
Болады деп арманда	96
«Бір өлеңі — бір елдің мұрасындай...»	97
«Мен дағы өлең жазбаймын...»	97
Ақын ініге	98
Аңса, жаным	99
Мүйісте	99
Қыз сыры	100
Қара шалғы	102
Ескі жұртта	102
Кетейікші бір жаққа	103
Саған қарай барады ұшып	104

«Шолпан» кітабынан

Сахараның шұбырған түйелері	105
Жанарсыз адам келеді	106
Басымнан қорқам	106
«Табиғат...»	107
Кешіргін, қала!	108
Сап-сары жапырақтар	109
Үнсіздік	109
«Адалмын деп, араммын деп айта алман...»	110
Орта жолда	110
Ескі әнді, шеше, қозғама!	112
«Қапырық бәрі...»	112
«Өкпелетті дей алман өмір мені...»	113
Жаман өлең	113
Өзімнің есебімше	115
«Қатыгез қайсыбір сағатта...»	115
«Не келіп, не кетпеген бұл ғаламнан...»	116
Сабырханға	116

Төлегенге	117
Сергей Есенинге	119
Шәмілге жазған хаттардан	120
Әйелдер-ай!	125
«Кеше ғана көктем жаңа басталған...»	125
Ғабаңа	126
Фаризаға	127
Жылқыбайдың жүрегі	128
Таудағы көктем	129

«Жырлайды жүрек» кітабынан

«Бәрібір...»	130
Жиі енеді	131
Мықтымын ғой дегенмен...	132
Көңілді жыр	133
Тылсым кеуде	134
Сен емессің	134
«Түн...»	135
Қазақта монастырь жоқ...	136
«Жиылып ой қазағы, қыр қазағы...»	136

«Өмір — өзен» кітабынан

Серіксіз бе едің, құрбыжан?..	138
Мен сені сағынғанда...	139
Шындық туралы	139
Тағы да Майгүлге	140
Шұғыла-арман	141
«Сок, жүрек...»	141
Сезім	142
«Жазғырма мені, жан-аға...»	143
Жүрегім, жүйкем, бар тұлғам	144
Соғыстың соңғы көктемі	145
«Күн батты...»	145
«Шыңылтыр аспан шытынап...»	146
«Жаз едім кеше...»	147
Моцарт. «Жан азасы»	148
Мен сені ұнатамын	155
«Шын терлеп дала бусанған...»	156
Кездесу	156
«Мына бір келген мамыр ма?...»	157
«Ұрынбай боран, жауынға...»	158
«Маңыма сәуле жуытпай...»	159
Махамбеттер, Абайлар-ай	159

«Үлпілдеген, үрпиген үкім менің...»	160
Жаным, сен жасымағын	161
«Сағалап сайды, жыраны...»	161
Жалғыз сәт	162
Сен бе едің?	163
«—Не жетпейді?...»	164
«Аласарып Ай батқан...»	164
«Сұмдық-ау!...»	165
Танысу	166
«Өзеніне асыққан бұлақтайын...»	167
«Неңді сенің аңсаймын, бала шағым?...»	167
Ағажан	168
«Ілініп түн түр тауларға...»	169
Айбармен әңгіме	169
Наурыз	170
«Мен білмеймін...»	171
«Есінде ме?...»	171
«Сүрініп кетпе!...»	172
«Сезбейсің ғой, сезбейсің ғой сен мені...»	173
«Жарқырап шығып...»	173
«Жазылар естеліктер мен туралы...»	174
Халқым барда	175
«Не пайда күрсінгеннен, өкінгеннен...»	175
«Туған жер сағындырды, келді есіме...»	176
«Бал дәурен, бала дәурен, қайда қалдың?...»	177
Күн бүгін күреңітіп	177
Сүйген ерін... ..	178
Адамзаттың ұрпағы	179
Күн ауысып барады	180
«Өткінші жаңбыр өрекіп барып өткенде...»	180
Көреміз	181
Сен	182
Адасқан	182
«Өзгеден емес...»	183
«Жырлар жазам...»	184
Қазақстан	185
«Еш нәрсенің керегі жоқ!...»	185
Күн ұялап... ..	186
Қуаныш	187
«Өлімнен қорқам...»	187
«Қилы тағдыр қарсы алдымда тұрғанда...»	188
Сыр	189
Көктемде	189

Арыз жазып кетейін	190
Қайран Қарасазым-ай!	191
Несіне өмір сүргенсің	192
Түйсік	193
Аттанғанда	193
Сәлемдеме	194
«Алдыңда құлдық ұрып, ақталмаймын...»	195
«Не деген керемет күн!...»	195
Көшеде	196
«Аттандырып тым тәтті сәттерімді...»	197
Өтелер ме?	197
Ұят болды-ау	198
Қырқа бар	199
«Жырым көп әлі менің жазылмаған...»	200
Түнгі Алматы	200
Қызық өмір	201
Күрсінбеші	202
«Қапелімде байқамай жүргенмін бе?...»	202
Өкінбеймін	203
Қар жауып тұр	204
Түсіме тау кіреді	204
Несіне асығады?!	205
Әке	206
«Сен шынымен жоғалдың ба?!...»	206
«Жанартауым бар еді ғой кеудемде...»	207
Самал есті	207
Ертең біз жол жүреміз	208
«Көлің қайда, туған елім?...»	209
«Өкпелеттім...»	209
«Сағыныштай сарғайып сары қайың...»	210
Соқ, жүрек!	211
Азайып бара жатыр	211
Бал аштырған	212
«Осынау шуақ шашқан кең өлкеде...»	213
«Су тасып, көктемде өзен тулағанда...»	214
«Бақыт іздеп несіне шаршағамын?!...»	214
Жалғызаяқ соқпақ	215
«О, туған ел!...»	216
«Кезімде қадірімді сезбес мынау...»	216
«Көрдің бе таң мен түннің соғысқанын...»	217
Гипертония	217
Құм Нарында	218
Таң алдында	219

«Осы бір көктемді көгерген...»	219
Ей, ақындардың жарлары!	219
«Мейлі, мені шығарсын шірік қылып...»	220
«Түнде мен ұйқтамаймын, ол неліктен?..»	221
Түн. Жайлау. Айтыс	221
«Сағындым ғой дедің-ау, жаным, маған...»	223
«Сен жүрген жол сол қалпы, жатыр әлі...»	224
Есенин — Маяковский	224
Жыр-ошақ	226
Өмір сүрейік алмасып	226
Пушкинмен қоштасу	227

Дастандар

Райымбек! Райымбек!	229
Аққулар ұйқтағанда	250
Ару Ана	262

Мақатаев Мұқағали

ӨМІР — ӨЗЕН

Өлеңдер мен дастандар

Құрастырған *Б. Қошым-Ногай*

Редактор *Б. Қошым-Ногай*

Суретші *Б. Серікбай*

Компьютерде беттеген *Г. Есімбекова*

Теруге 04.03.05 жіберілді. Басуға 18.04.05 қол қойылды.

Қалпы 84×108¹/₃₂. Қағазы офсетті. Қаріп түрі «Таймс».

Есептік баспа табағы 18,8. Таралымы 2000 дана. Тапсырыс № 4579.

«Раритет» баспа компаниясы, 050022, Алматы қаласы, Масанчи көшесі, 98,
оф. 14, тел.: 92-87-18, 60-67-08, тел./факс 92-88-36

Тапсырыс берушінің файлдарынан

Қазақстан Республикасы «Полиграфкомбинат» ЖШС-нде басылды.

050002, Алматы қаласы, М. Мақатаев көшесі, 41.